

Patirtis, kurioje gimsta barbaras .....	p. 2
Raidynas nėra nei prigimtinis, nei šventas dalykas .....	p. 3
Drąsa (arba rizika) priklauso poezijai .....	p. 11

## Iš pokario korespondencijos

1920 m. kovo 13 d.

### Taika ar karas – išsisuks

Pastarosios trinties su Vokietija metu tam tikras skaičius karo prievolininkų amžiaus torontiečių parodė norą prisidėti prie karo veiksmų, persikeldami į Valstijas ir atiduodami visas savo jėgas darbui šaudmenų gamyklose. Patriotiniu triūsu prikaupę daug šekelių, dabar jie geidauja grįžti į Kanadą ir atgauti penkiolika procentų nuo savo uždario Jungtinėse Valstijose.

Trokšdami pagelbėti šiems moraliniams narsūnams, rūpinusiems karui išteklių, parengėme atmintinę „Kaip prasiukti išsisukinėtoji“.

Be abejo, tokiam šaudmenininkui išmintinga būtų grįžti ne į tą miestą, iš kurio išvyko. Savi miestelėnai gali būti neteisingai supratę jo akstiną statyti save į pavojų plušant šaudmenų gamykloje.

Pirmasis sunkumas, kurį reikės nugalėti, bus Kanados ekspedicinių pajėgų ženklelis. Bet tai nesunkiai sutvarkoma. Kam nors paklausus, kodėl nenešiojate savo skiriamąjo ženklo, išdidžiai nukirskite: „Nė nemanau reklamuoti karinės tarnybos!“

Po tokio atsakymo žmogus, parkakęs iš paties Monso ir įžūliai tebesegintis ženkliuką, pasijus labai nepatogiai.

Kai šokiuose kokia žavi mažulė paklaus, ar Prancūzijoje kartais nesutikit leitenanto Dužinsko iš Karališkųjų oro pajėgų ir ar neteko susidurti su majoru Priesaikičium iš Kanados raitųjų šaulių, šaltai atsaukite: „Ne.“ Šitaip pastatysite ją į vietą, o be to, tiek ir teįmanoma atsakyti.

Gera mintis – nueiti į vieną iš krautuvijų, prekiaujančių naudotais kariniais reikmenimis, ir įsigyti milinę. Milinė žiemą – geresnė karinės tarnybos reklama už „Karo kryžiaus“ medalį. Jei negausit milinės, nusipirkit kareiviškus batus. Šie kiekvieną tramvajaus bendrakeleivį įtikins, kad jums teko ragauti tarnybos.

Milinė ir kareiviški batai iškart jus įtrauks į pargrižusių vyrų draugiją, kuri yra pagrindinis kare mūsų įgytas laimikis. Jūsų įžvalgus sprendimas vykti į Valstijas dabar jau pasiteisinęs, naudojantės visais į karą išėjusiųjų privalumais be jokių trūkumų.

Labai gera mintis būtų išmokti „Mademoiselle from Armentières“ ir „Madelon“ melodijas. Švilpaukite šias religiškas balades stovėdami tramvajaus gale, ir visi atpažins jus kaip karo veteraną. Jei nepasizymite išverme, nė nemėginkite mokintis šiųdviejų senų himnų žodžių.

Įsigykite arba pasiskolinkite gerą karo istoriją. Kruopščiai ją išstudijuokite, tada galėsite protingai pakalbėti apie bet kurį frontą. Po teisybei, galėsite ne kartą įrodyti, kad vidutinis karo veteranas – jei ne klaidingumo, tai netikslumo viršūnė. Vidutinio kareivio datų ir pavadinimų įsiminimas pasibjaurėtinai. Pasinaudokite tuo. Sąžiningai truputuką pastudijavę, kariu, dalyvavusiam Pirmajame ir Antrajame Ipro mūšiuose, turėtumėte nesunkiai įrodyti, kad ano ten nė nebuvo. Čia jums, žinoma, į pagalbą ateis dienų kariuomenėje panašumas vienos į kitą. Tatai kilniai ir prideramai apreiškė mobilizacijos seržantas šitokiais žodžiais: „Armijoje visos dienos kaip sekmadienis ūkyje.“

Kai jau įtvirtinsite savo kaip buvusio kariškio ir galimo didvyrio statusą, visa kita bus lengva. Būkite kuklūs ir neišdidūs, ir nekils jokių problemų. Jei biure į jus kreipsis „majore“, numokite ranka ir kreivai šypstelkit: „Na, ne visai majoras.“

Po šito biure jus vadins kapitonu.

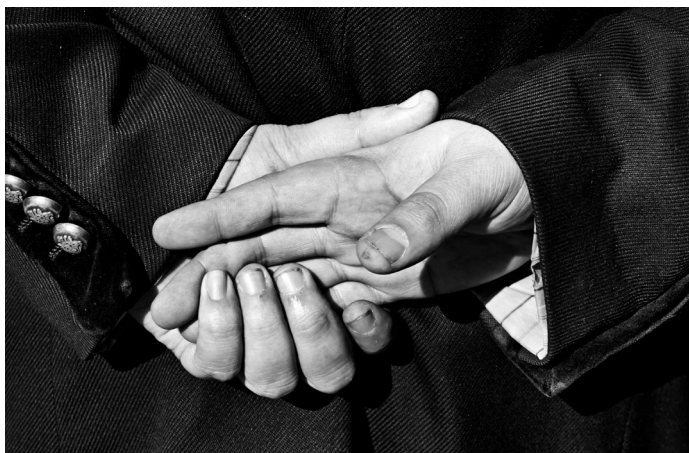
Dabar, kai jūs jau atitarnavę fronte, jūsų patriotizmas įrodytas, o laipsnis nepajudinamai įtvirtintas, beliko padaryti tik vieną dalyką. Kokį vakarą nueikite į savo kambarį vieni. Išsitraukite iš stalčiaus ir atidžiai peržvelkite savo banko knygelę. Padėkite ją atgal į stalčių.

Atsistokite prieš veidrodį, pažiūrėkite sau į akis ir prisiminkite, kad Prancūzijoje ir Flandrijoje žuvo penkiasdešimt šeši tūkstančiai kanadiečių. Tada užgesinkite šviesą ir eikite gulti.

### ERNEST HEMINGWAY

Dirbdamas Jungtinių Valstijų ir Kanados spaudos leidinių bei naujienų agentūrų užsienio korespondentu Ernestas Hemingway'us (1899–1961) didelę dalį savo reportažų parašė iš karštųjų pasaulio taškų: nušvietė Turkijos–Graikijos, Ispanijos pilietinį karą, Antrojo pasaulinio karo veiksmus (Normandijos operaciją, Paryžiaus išlaisvinimą, Zygfydo linijos pralaužimą) ir kt. Čia siūlome susipažinti su trimis ankstyvojo Hemingway'aus reporterio karjeros periodo tekstais, kuriuos antologijos „Hemingway'us apie karą“ (*Hemingway on War*, 2003) sudarytojas rašytojo vaikaitis Seánas Hemingway'us įtraukė tarp rinktinių karo korespondencijos pavyzdžių (poskyryje „Pirmasis pasaulinis karas ir jo padariniai“). 1920–1924 m. Hemingway'us dirbo Kanados spaudos grupės „Toronto Star“ reporteriu (1921–1924 m. kaip jos užsienio reporteris rezidavo Paryžiuje), todėl *Popular in Peace–Slacker in War ir War Medals for Sale* pasirodė savaitraštyje „The Toronto Star Weekly“, o *Did Poincaré Laugh in Verdun Cemetery?* – dienraštyje „The Toronto Daily Star“.

Šiame minimos 125-osios įtakingojo amerikiečių literatūros klasiko metinės.



Daivos Kairevičiūtės nuotrauka

1922 m. rugpjūčio 12 d.

### Ar Poincaré juokėsi Verdeno kapinėse?

PARYŽIUS. Ar tikrai premjeras Poincaré juokėsi Verdeno kapinėse, Jungtinių Valstijų vyriausybei pagerbiant miestą kankinį?

Juokėsi mesjė Poincaré ar ne, tačiau tuo metu padarytos ju nuotraukos pakurstė Prancūzijos komunistų partiją pradėti aršų premjero puolimą, išprovokavo karštą Poincaré paneigimą, įplieskė diskusijas Atstovų rūmuose, sukėlė sumaištį Prancūzijoje ir šalį užtvindė atvirukais.

Prie šio straipsnio spausdinamą nuotrauką Prancūzijos komunistų partija išleido atviruko pavidalu, pirmąkart šis pasirodė viename iš sekmadienių komunistų susirinkimų, vykusių už Paryžiaus ribų. Fotografijoje [Raymond'as] Poincaré ir Jungtinių Amerikos Valstijų ambasadorius [Myronas T.] Herrickas nutraukti vaikštinėjantys Verdeno kapinėse, ir jie abu akivaizdžiai juokiasi. Komunistai, didžiumą kaltės ir atsakomybės už karą visą laiką vertę Poincaré, atviruką išspausdino su akį režiančiu užrašu „Žmogus, kuris juokiasi“ ir prierasū: „Poincaré, kaip ir visi žudikai, grįžta į savo nusikaltimų vietą.“

Per trumpą laiką komunistų būstinė pardavė daugiau kaip 100 tūkst. šių atvirukų. Viršūnė ginčas pasiekė Atstovų rūmuose, kai jaunas komunistų deputatas šypsena palydėjo Poincaré pastabą dėl komunistų propagandos Prancūzijos kolonijose Šiaurės Afrikoje.

– Tamsta šypsaisi? – paklausė Poincaré.

– Taip, šypsaisi, – atsakė Vaillant-Coutourier, jaunas deputatas, vienas iš iškiliausių Prancūzijos karo didvyrių. – Bet aš nesijuokiu Verdeno kapinėse!

Perbalęs iš įsiūčio Poincaré pasmerkė atviruką kaip klasotę ir pareikalavo, kad šitas klausimas būtų išspręstas in-

terpeliacija. Tai yra kad komunistai parlamente jį viešai apkaltintų ir kad jis atsakytų.

– Aš niekada nesijuokiau Verdeno kapinėse, – pareiškė Poincaré, absoliučiai ir kategoriškai atmesdamas kaltinimą. – Reikalas toks, kad man į akis pašvietė saulė, ir mano veidas dėl to persikreipė taip, kad atrodė, jog aš juokiuosi.

Šito paaiškinimo Poincaré laikėsi tvirtai įsikibęs visą laiką.

Įdomus torontietiškas šios istorijos aspektas tas, kad laikraštis „Star“ liepos 22 d. numerio nuotraukų puslapyje gerokai anksčiau, nei kilo šis ginčas ar komunistai išleido savąjį atviruką, išspausdino ambasadoriaus Herricko ir mesjė Poincaré nuotrauką, darytą per tą pačią ceremoniją kaip ir nuotrauka, sukėlusį didįjį šaršalą. „Star“ nuotraukoje ambasadorius Herrickas kuo aiškiausiai juokiasi, o ar šypso Poincaré, palikime spręsti skaitytojui.

Pasak prancūzų spaudos, ambasadorius Herrickas dėl šio įvykio pateikė du paaiškinimus. Pirmiausia laikraščiai cituoja jį sakant, kad premjeras, žinoma, nesijuokęs, o kai jam buvusi parodyta toji nuotrauka, jis pareiškęs: „Galbūt aš kažką pasakiau, dėl ko Poincaré nusijuokė.“

Taigi jau du skirtingi paaiškinimai. Poincaré teigia, kad jis nesijuokęs. Ambasadorius Herrickas sako, kad galbūt kažkas, ką jis pasakęs, prajuokino Poincaré.

Dabar pasirodė trečias paaiškinimas. Iškilmeje dalyvavęs kino operatorius teigia, kad jis skubėjęs atsidurti priešais Poincaré ir Herricką, todėl skuodęs su savo trikoju, bet paslydęs ir išsidrėbęs ant žemės, ir Prancūzijos premjeras su ambasadoriumi nuoširdžiai pasijuokė iš tokio kuriozo.

Kad ir koks būtų paaiškinimas, šis incidentas, diskusijos Atstovų rūmuose ir pašto atvirukas Prancūzijoje sukėlė audringą reakciją. Jau parduota daugiau kaip 200 tūkst. atvirukų, šiuo metu jų nuperkama po 15 tūkst. per dieną. Komunistai žeria kaltinimus, esą paštu siunčiami atvirukai yra naikinami, tačiau žinantieji, kaip Prancūzijoje laikomasi visiškos politinio žodžio laisvės, tuo abejoja. Šiaip ar taip, atvirukų pasirodė Anglijoje.

Daug kas paklaus: „O kas, jei Poincaré ir iš tiesų juokėsi kapinėse? Juk bet kas gali nevalingai nusijuokti. Dėl ko apskritai visas šis triukšmas?“

Kad viską suprastum, turi suvokti prancūzų požiūrį į mirusiuosius. Galima drąsiai teigti, kad šiandieninėje Prancūzijoje joks gyvas žmogus nesulaukia tokios pagarbos kaip bet kuris mirusysis.

Maršalas Fochas, Anatole'is France'as, Henri Barbusse'as, mesjė Poincaré ar popiežius – nė vienas jų, pervažiavęs du kvartalus Eliziejaus Laukais, niekada nesulauktų bendros visų žmonių pagarbos. Prancūzijoje pernelyg daug politinėmis, religinėmis ir etinėmis pažiūromis pernelyg besiskiriančių žmonių, kad koks nors vienas asmuo galėtų būti visos tautos didvyriu. Tačiau autobuso keleiviai, nepriklausomai nuo jų tikėjimo ar politinių pažiūrų, visi iki vieno nukelia skrybėles, autobusui riedant pro katafalką, kad ir iki juodumo apskretusį, kad ir lydima vos vieno gedėtojo. Pravažiudami pro laidotuves kepure nusiima net tramvajų vairuotojai ir taksistai.

Būtent ši kilni pagarbos mirusiesiems dvasia, podraug su Verdeno reikšmingumu, klausimą, juokėsi Poincaré ar ne, pakylėjo iki nacionalinės svarbos lygmens.

1923 m. gruodžio 8 d.

### Prekyba karo medaliais

Kokia gi narsos rinkos kaina? Prie medalių ir monetų parduotuvės [Toronto] Adelaidės gatvėje prekystalio išgirdau:

– Ne, mes jų neperkam. Nėra paklausos.

– Ar daug vyrų ateina parduoti medalių?

– O taip. Ateina kiekvieną dieną. Bet mes nesuperkame šio karo medalių.

– Ką jie atneša?

Nukelta į p. 4 ►

# Apie bandymą prisiminti, kurie dabar metai

Ar jau egzistuoja toks reiškinys kaip nepriklausomybės savimonė?

2024-iejį. Regis, tam, kad galėčiau suprasti savo dabartį, t. y. kad suprascčiau, kada esu, pirmiausia turiu sugebėti įrikiuoti šį momentą į laiko tėkmę, suvokti jo skirtumus ir sąsajas su tuo, kas buvo. Paprastai kalbant, turiu gebėti prisiminti, turiu turėti praeitį. Tačiau net jei ir galiu prisiminti, ką veikia vakar ar prieš dešimt metų, kaip yra su ta atmintimi, kuri ne tik paskirus mano gyvenimo įvykius, bet ir visą mano laiką įrikiuoja į kur kas platesnę laiko tėkmę, kurią vadiname istorija?

Nenoriu kalbėti apie sociologinius, psichologinius, antropologinius ar kitokius teorinius tyrimus šia tema, nes nenoriu kalbėti apie atsakymus ir juolab kaip tas, kuris galėtų apsimesti, jog pats nėra savo tyrimo objektas. Noriu kalbėti apie klausimus, kylančius šiame laike ir šioje geografinėje padėtyje save aptinkančiai ir savęs nesuprantančiai esčiai.

Keista, jog net ir gan aktyviai šiandien svarstant apie tai, kas įvardijama „istorine atmintimi“, ši sąvoka daug kam vis dar lieka ganėtinai svetima, priklausanti veikia istorinių tyrinėjimų ar politinių ginčų sričiai. Jei istorinės atminties objektas, kaip nurodoma ir Tautos istorinės atminties įstatyme, tėra „atmintini metai, atmintina diena, atmintina vieta ar istorinis vyksmas“<sup>1</sup>, išties gali susidaryti įspūdis, tarsi tą atmintį būtų galima laikyti tam tikru objektu, kurį pakaktų tiesiog tuo suinteresuotiems žmonėms kažkur išdėstyti, kaip nors pažymėti (pastatant paminklą ar atminimo lentą), kasmet paminėti ar dar kitaip išsaugoti „įstatymo nustatyta tvarka“. Tokia istorinės atminties samprata, regis, prilygtų tam, ką šiandien įprasta vadinti išorinės atminties laikmenomis. Regis, kol kas ji vis dar taip ir veikia. Tačiau toks atminties išsaugojimas nebūtinai turi kažką bendro su mano paties atmintimi būtent dėl tos priežasties, jog yra išoriškas. Pati savaime tokia atmintis lyg ir mūsų, bet sykiu niekieno – ji tiesiog „ten“.

2008-iejį. Gimusieji nepriklausomybės metais sulaukia pilnametystės. Tais pačiais metais pasirodo dabar visiems puikiai žinoma Danutės Gailienės monografija „Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos atžvilgiu“, kurioje vis dar aptinkame niūrią diagnozę: „Kol kas mūsų santykis su praeitimi yra silpnas ir veikiausiai reikiama kaip kultūriniai kompleksai. Mes neapmąstėme savo praeities kaip laisvi ir brandūs žmonės. Mes nemokame apie tai ramiai kalbėtis. [...] Nesugebėję apmąstyti savo praeities, nedaug ką perdavėme ir vaikų kartai.“<sup>2</sup> Su paskutiniu sakiniu būčiau linkusi nesutikti – manau, kad perduota visgi buvo daug, tik kitaip. Knygoje išskleidžiamas visas pluoštas tų sąmoningų ir nesąmoningų būdų, kuriais paprastai pasireiškia kolektyvinę traumą patyrusių visuomenių elgesys. Natūraliausias reakcijos – be abejo, atsiribojimas, slopinimas, bandymas pamiršti. Tačiau tai, kas buvo mūsų tėvų kartos sėkmingas ir nesėkmingas bandymas pamiršti, išstumti ar bent sukurti distanciją, vėliau mums tapo tokiau

pat kebliu bandymu prisiminti. Kebliu, nes liko nebeaišku, ką iš tiesų reikia prisiminti. Kebliu, nes prisiminti reikia tai, ko niekada neišgyvenai, ir neišgyvenai ne tik todėl, kad tada negyvenai, o todėl, kad ta praeitis mums buvo perduota nebyliai, kaip slogi paslaptis. Kebliu dar ir dėl to, kad prisiminti reikia tai, kas iš tiesų per naktį niekur nedingo ir į praeitį staiga nenugrimzdo, tad tam tikra prasme prisiminti reikia ir pačią dabartį.

Kai stebiu save ir jaunus savo kartos žmones, matau kažką panašaus į įšaldytus pėdsakus to, ko patys galbūt ir neprisimename, bet kas puikiai prisimena mus, nes tai, norime to ar ne, mus ir sukūrė. Ta atmintis mumyse veikia keistu pavidalu: viena vertus, mes laisvi, mūsų nebeslegia praeities košmarai, nes tos praeities visai neatrodo kvaila klausti – neturime (ar nebeturime jokiais konkrečiais pavidalais), nes ją mums kažkas užmiršo už mus. Tačiau kartais atrodo, kad būtent tai mus ir slegia – įkyrus jausmas, kad kažkas pamiršta, kažkas, kam trūksta žodžių, kažkas labai svarbaus ir esmingo mūsų dabarčiai, nes tai vis dar tvyro ore. Ir esmingo tokiu mastu, kad to neprisiminti reiškia neturėti pradžios, neturėti atskaitos taško, pagal kurį būtų galima orientuotis, kažkur judėti ir nuo kurio būtų galima skaičiuoti savo laiką (todėl kartais visai neatrodo kvaila klausti – kurie iš tiesų dabar metai?). Ir tai ne faktai, ne istoriniai liudijimai – jų mums netrūksta. Veikiausiai tai patirties skurdas ir tęstinumo paradoksas: būtinybė susisaistyti su praeitimi tam, kad ji tavęs nepančiotų.

Sakysite – o kaipgi švietimas? Turbūt nebūsiu vienintelė (ir dėl to jaučianti keistą kaltę), kuriai ne vienus metus pamokose ir mokykliniuose minėjimuose dėstomi istoriniai faktai apie sovietines represijas Lietuvoje sukeldavo panašias emocijas kaip nacionalistai žiaurumai Vokietijoje, kultūrinė revoliucija Kinijoje ar Bulvių badas Airijoje. Tai nebuvo mano istorija, tai buvo tiesiog istorija. Ar todėl, kad kone visa artimiausia praeitis, kurią turėjome laikyti savo, tebuvo nelaimių ir tragedijų virtinė? Ar todėl, kad tie suėžėjimai mums net nesuvokiant buvo tokie gilūs, kad iš pagrindų buvo pažeistos net atminties išlaikymo ir perdavimo formos, šitai nuskurdinant ir pačią patirtį? Ar dėl to net kur kas ilgiau trukusią ir ne tokią liūdną LDK ir ATR istoriją tegalėjome skaityti kaip mitą, kaip tolimus karalių ir riterių laikus menančias didingas legendas?

Tik gerokai vėliau, tarkime, pirmąsyk susidūrusi su asmeniškai Juozo Urbšio 1939–1940 m. atsiminimais apie lietuvių delegaciją Maskvoje pasirašant nelemtąją „savitarpio pagalbos sutartį“, galėjau bent fragmentiškai suvokti, kokio masto praeitį paveldėjau. Bet tai tik fragmentai, dar labiau sustiprinantys tą jausmą, kad įvykęs kažkoks radikalus pačios atminties pertrūkis: kad ir kaip besistengčiau, negaliu prisiminti, iš kur atėjau. Tai tarsi žiūrėjimas į save per stiklą, žiūrėjimas į save kaip į kitą. Arba, galėtume sakyti, tai žinojimas, bet negalėjimas išgyventi šio žinojimo kaip žinojimo apie save. Kol kas sunku įsivaizduoti,

kaip būtų įmanoma šį pertrūkį pašalinti, labiau klausčiau, ar apskritai to reikia. Norisi manyti, kad galbūt pati ši atminties pertrūkio sąmonė galėtų būti ta pradžia, kuri dar turi ateiti. Sąmonė, kuri prisimintų ne ką, o kad užmiršo ir užmiršo negrįžtamai. Jaunų menininkų gretose šiandien išties atsiranda vis daugiau tokios, pavadinkime, *nulinio taško* savimonės apraiškų. Įprasti bandymai gaivinti istorinę ir kultūrinę atmintį dažnai atrodo naivūs ir neturi poveikio, jei sąžiningai savęs neklausiami, kaip apskritai apie tai kalbėti, jei iš tiesų išgyvenome net pačių patirties perdavimo formų suirimą. Kita vertus, ne mažiau naivūs atrodo bandymai „nesigrežioti į praeitį“ ir mąstyti šiuolaikiškai – būti visaverčiais Vakarų pasaulio žmonėmis ir spręsti šio pasaulio problemas. Apie tai Witoldas Gombrowiczius kalbėjo lenkams, ir nieko keisto, kad lenkai už tai jo nekentė.

Bet jei mano kartą iš tiesų žymi jos paveldėtas nebylumas ir patyrimo skurdas, nors sykiu noras ir būtinybė kalbėti, galbūt būtent per šio skurdo patirtį ir galima kalbėti? Net jei taip galbūt išties tampama savotiškais benjaminiškais barbarais<sup>3</sup>, tais, kurie, nebeturėdami įsaknytos esaties ir išgyventos praeities, turi mokytis jausti ir kalbėti iš naujo. Tačiau daryti tai neapsimetant, kad jau gyvename už to „storo brūkšnio“, turėdami švarų lapą. Juk kažkas mus mumyse vis vien prisimena tada, kai sunku būti laisvam, kai sunku kalbėti nuoširdžiai, kai sunku kažką nekaltinti, kai sunku tikėti ir pasitikėti. Tad visai gali būti, jog mano kartos užduotis ir yra permąstyti savo kilmę toje patirtyje, kuri negalėjo būti joks gyvenimas *toliau*, nes tai užmaršties patirtis. Patirtis, kurioje gimsta barbaras.

– BRIGITA GELŽINYTĖ –

<sup>1</sup> „4. Tautos istorinė atmintis – visuomeninė atmintis, apimanti Tautai būdingus, jos egzistencijai reikšmingus praeities ir dabarties įvykius, vietas, istorinius vyksmus ir kitus įsimintinus reiškinis, atitinkančius tradicijas, papročius, kultūrą, teisę ir valstybės raidą. 5. Tautos istorinės atminties objektas – atmintini metai, atmintina diena, atmintina vieta ar istorinis vyksmas, nustatyti šiame įstatyme arba šio įstatymo nustatyta tvarka“ (prieiga internete <https://e-seimas.lrs.lt>).

<sup>2</sup> Danutė Gailienė, *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos atžvilgiu*, Vilnius: Tyto alba, 2021, p. 182–183.

<sup>3</sup> „Pasakykite atvirai: mums trūksta ne tik privačių, bet ir visuotinių žmonių patirčių. Tad šis skurdas yra naujosios barbarybės rūšis. Barbarybės? Taip. Mes pabrėžiame tai, norėdami įtvirtinti naują, pozityvią barbarybės sampratą. Juk kur barbarą veda patirties skurdumas? Į pradžią, ragindamas jį pradėti iš naujo; pasitenkinti mažu; iš to mažo kurti kažką didesnį, nesidairant nei į kairę, nei į dešinę“ (Walter Benjamin, *Nušvitimai*, iš vokiečių k. vertė Laurynas Katkus, Vilnius: Vaga, 2005, p. 210).

## Atminties flažoletai

Smuiku paskutinį kartą griežiau prieš trisdešimt su viršum metų. Iš atminties išsityrė visi išmoki kūriniai, o pirštai atgrubo – todėl net iš gaidų nebesugebėčiau nieko pagroti. Kartkartėmis dar išsitraukdavau instrumentą iš dėklo, palaikydavau rankose ir padėdavau atgal.

Sėdžiu „Gaidos“ koncerte Filharmonijoje, balkone, tiesiai virš scenos. Esu taip arti orkestro, kad galiu girdėti, kaip kaskart prieš naują taktą įkvepia smuiku griežiantis solistas. Matau, kaip jo pirštas švelniai slenka styga, išgaudamas flažoletą – garsą, panašų į kosminį vyžgesį, švelnų fleitos virvėjimą. Akimirksnį atmintis atgimsta kanifolijos dulkių kvapas, stygų įvijų piešinys ir vos juntamas pirštų galiukų maudimas nuo pagalvėlės įsirežusių griovelėlių.

Tebesapnuoju, kad turiu laikyti smuiko egzaminą, bet staiga suvokiu, kad nebepamenu, kaip groti. „Tai juk tas pats, kas važiuoti dviračiu“, – sapne sako man mokytojas.

Spalio 25 d. vykusiame REDOS forume, kurio šiuometinė tema – kalbos demokratija, būta karštų diskusijų apie kalbos norminimą, pavardžių rašymo taisykles etc. Negirdėjau visų pranešimų ir nesu tikra, ar buvo užsiminta apie kalbos atmintį. Tai yra apie geidautiną bagažą lietuviškų žodžių – tam, kad galėtum rašyti ne tik literatūros kūrinius, bet ir apžvalgas ar publicistikos tekstus. Net ir kultūrinėje žiniasklaidoje dirbantys redaktoriai sutinka: kalba skurdėja begaliniu greičiu, kitaip tariant, ji pradeda pamiršti. Kalbu ne tik apie retesnių sinonimų neįvartojimą, kas ilgainiui lemia jų išnykimą, bet ir apie elementarius žodžius, nusakančius vieną ar kitą emociją ar veiksma, kurių net

pirminių reikšmių tiesiog nebežinoma ar nebeatsimenama, parenkant kartais komiškai netinkamus arba dar paprasčiau – angliškus pakaitalus. Prieš konferenciją socialiniuose tinkluose pasipylė pasiūlymai iš internetinėje žiniasklaidoje pasirodžiusio teksto, kur viena iš REDOS pranešėjų pasakoja apie „operavimą kalba“. Bet nejuokinga pagalvojus, kad ateity panašia naujakalbe greičiausiai šnekės dauguma, o, perfrazuojant tą pačią pranešėją, ateis metas, kai „gimtoji kalba nebeįšoks automatu“ net ir „operuojant“ anglų ar kita užsienio kalba.

Kitą dieną prasidėjusiame literatūros festivalyje „Open Books“ apie savo pirmąją knygą „Diseris“ pasakojęs Darius Žiūra, paklaustas, kaip jaučiasi netikėtai iš meno lauko patekęs į literatūros „burbulą“ ir čia gerai įvertintas, ku-klindamasis teigė, neva rašyti juk mokantys visi. Ar kalbos jausmas yra įgyjamas, ar jį lemia talentas ir duotybė, galima diskutuoti iki begalybės. Vis dėlto manau, kad būtent talento jėga vedžioja ranką, taikliai išdėliodama kalbinius „flažoletus“, kurie ir kuria teksto magiją.

Todėl kiek banaloka paralelė, kad rašyti literatūros kūrinių yra tas pats, kas gerai groti smuiku, man kuo toliau, tuo labiau atrodo teisinga. Tam reikia ne tik talento, bet ir nuolatinio praktikavimosi. Be galo daug laiko ir sveikatos. Ir tai, deja, ne tas pats, kas važiuoti dviračiu.

Nebemoku groti smuiku, bet išmaniajame telefone saugau aplanką. Jame tarp pretenzingų rekvizitų ir šiaip ramstydami plikas sienas grūdasi personažai. Paskubomis aprašyti, praleidžiant raides, jie kaskart priekaištingai dėbčioja į ma-

ne, kai įrašau dar vieną arba net kelis iškart. Socialiniuose tinkluose populiarus memas – „tai per dešimt metų neperskaitytos knygos žiūri į jus, parnešančius namo dar kelias naujas knygas“, – tiktų įvaizdinti šiai personažų „bibliotekai“. Ilgainiui suvokiau, kad veikėjų jau dabar yra daugiau, nei kada galėsiu juos visus įkurdinti tekstuose, kiekvienam sukurdama istoriją. Dalies, net ir aprašytų, nebeprisimenu – momentinė emocija, kuri buvo apėmusi juos sutikus, su metais išsivadėjo. Kažkurią dieną suvokiau, kad slapta norėčiau ištrinti aplanką-kalėjimą, pasilikdama tik tuos, kurie tebėra mano atmintyje. Galbūt tada istorija ateitų pati.

Po kelių dienų per radiją išklaušau kompozitorės Žibuoklės Martinaitytės interviu apie naujausią jos kūrinių – pasaulinę premjerą, kurią girdėjau būtent tą dieną, sėdėdama virš scenos. „Ekaggata“ – budistinis terminas, kuris išvertus iš pali kalbos reiškia proto vienovė ar proto buvimą viename taške. Kūrinys remiasi filosofine idėja – budistiniuose šventraščiuose aprašytom penkiom proto nuraminimo stadijom, kurios apibūdinamos vaizdiniais: kaip krioklys, kaip kalnų upokšnis, kaip plati, viena kryptimi tekanti upė, kaip vandenynas ir kaip žibalinės lempelės skleidžiama šviesa.

Ko begal reikia mums visiems šį tamsų metą. Skleidžiamos šviesos ir ramybės.

– EGLĖ FRANK –

# Kalbos politika ir / ar apolitika

Tiesą pasakius, nenorėjau čia kalbėti, nes svarbiausi dalykai apie kalbos politiką jau daugybę kartų daugelio žmonių buvo viešai pasakyti, argumentai vis kartojami, bet žmonės, besilaikantys skirtingų pozicijų, taip pat ir žinovai, nekrepia į juos dėmesio, jų nesvarsto ir į juos neatsižvelgia, toliau varo savo. Tokia jau yra mūsų viešo svarstymo erdvė. Lygiai tokį patį išpūdį palieka ginčai dėl senų paminklų griovimo ar naujų paminklų statymo: visuomenė kaskart pasirodo bejėgė apsvastyti ir išspręsti problemas, o valdžia – administraciškai visagalė padaryti ką tiktai sumanysiu. Kita vertus, žmonėms rūpi kalbos klausimai, jie skambina į radijo ir televizijos laidas, rašo komentarus socialiniuose tinkluose, ginčijasi. Ir čia štai susirinko nemaža besidominčių žmonių. Todėl tenka vis iš naujo kartoti, kas jau pasakyta, nors ir atrodo, kad tai tuščias reikalas, nieko iš to nebus.

Glaustai pasvarstysiu kalbos klausimus politinės filosofijos požiūriu: kokia yra kalbos politikos sritis? ar yra ir kur yra jos ribos? koks yra ar turi būti kalbos politikos ir apolitikos santykis?

Pirmasis pamatinis klausimas – kam priklauso kalba, kieno ji? Sakome „gimtoji kalba“, o anglai, vokiečiai ir prancūzai ją vadina „motinos kalba“. Abiem atvejais kalba laikoma sava, savaimine, savastinga ja kalbantiems asmenims. Jeigu kalbą vadiname gimtąja, tai klaustina, ar čia galioja prigimtinė teisė. Dabar ji paprastai įvardinama kaip žmogaus teisė, nes prigimties sąvoka, kuri buvo labai svarbi XVII–XVIII a., šiandien, kai žmogaus įsikišimas į savaiminę dalykų eigą tapo lemtingas, pasidarė gerokai problemiška. Kas atsitinka, kai kalba paskelbiama valstybine, nacionalizuojama? Savastis yra *propria*, o jos atėmimas – ekspropriacija. Sava kalba, savastis nusavinama, susvetiminama (garsusis marksizmo ir egzistencializmo *Entfremdung*). Susvetiminta, susvetimėjusi kalba priklauso nebe man, o valstybei. Mano paties kalba man darosi svetima, kaip kolchozo atimtas kluonas. Jos viešą vartojimą reglamentuoja ir prižiūri valstybės institucijos: Seimas priima ir keičia kalbą liečiančius įstatymus, veikia Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir Valstybinė kalbos inspekcija. Vadinasi, lietuvių kalba yra nebe gimtoji, ne motinos, o nacionalizuota, suvalstybinta ir valstybės sankcionuojama kalba.

Čia kyla klausimas: ar valstybė, reglamentuodama kalbą ir remdamasi institucijų galiomis, nepažeidžia žmogaus teisės? Ar asmuo gali sakyti, kad nepasirašo visuomeninės sutarties, neatsisako savo kalbos ir neperduoda jos vartosenos priežiūros valdžios kompetencijai? Jei jis nėra visuomeninis aktyvistas, nerašo peticijų, neorganizuoja pilietinio nepaklusnumo akcijų (postsovietiniams žmonėms tai vis dar sunkiai sekasi), tai nereiškia, kad jis nelaiko valdžios veiksmų savo teisių uzurpacija, neteisingumu ir prievarta.

Nė viena politinio mąstymo kryptis, nė viena partija kažkodėl nekalia ir nesvarsto šių klausimų. Nekalia liberalai, kuriems Valstybinės kalbos įstatymas, Kalbos inspekcija ir Kalbos komisija turėtų kelti labai rimtų abejonių žmogaus teisių požiūriu. Nekalia konservatoriai, kuriems tai turėtų rūpėti savaimiškumo, savasties, savumo atžvilgiu. Nekalia socialdemokratai, kuriems turėtų būti svarbiausia tai, kaip kalba žmonėms, o ne tai, kaip jiems liepia kalbėti kalbos tvarkytojai. Valstybinėse kalbos institucijose įsišaknijo ir klesti tautininkiškas fundamentalizmas, nors Antrojoje Lietuvos Respublikoje tautininkai niekad nėra buvę valdžioje, o rinkimuose jie surenka vos kelis procentus balsų. Kad ir kaip būtų keista, dabartinė kalbos politika yra Tarybų Lietuvos politinės mąstysenos ir veiksenaos reliktas ar, tiksliau sakant, tiesioginis ir gyvybingas jos tęsinys.

Kita vertus, neįmanoma nesutikti, kad kalbai gyvuoti būtinos normos. Visiškai aišku, kad bendrinė kalba yra normatyvi. Tačiau čia kyla esminis klausimas – kokia yra šios normos prigimtis ir ką reiškia atitikti normą ar jos neatitikti? Ar kalbos norma yra deskripcijos, realios jos vartosenos aprašymo ir tyrimo, kalbos mokslo dalykas, ar preskripcijos, paliepiamo ją vartoti tam tikru būdu ir administracinio reguliavimo dalykas?

Čia kalbininkas kalbininkui nelygu. Yra akademiniai kalbininkai, panašiai į visus kitus humanitarinių, socialinių, gamtos ar tikslųjų mokslų atstovus, – jie tyrinėja lietuvių kalbą tokia, kokia ji buvo ir yra. O yra valstybinių kalbininkų, kalbos viršininkų ir inspektorių, kurie nustato ir reikalauja, kokia ji turi būti, kaip turi būti vartojama. Tai nebe kalbos mokslas, o valstybinės, teisinės, institucinės galios taikymas kalbos praktikai. Mokslas aprašo ir tiria reiškinius, o ne vienus iš jų aprobuoja, kitus paliepia, o trečius draudžia. Valstybiniai kalbininkai kalba kalbos mokslo vardu, bet iš tiesų remiasi ne juo, o kalbos ideologija ir tam tikro tipo politiniu mąstymu, įgyvendindami jį politinės administracinės galios priemonėmis.

Valstybinė kalbotyra ar, tiksliau sakant, kalbovalda būna netgi baudžiamoji: kalbos klaidos yra kriminalizuotos ir už jas gali būti baudžiama. Beje, to nebuvo net Tarybų Lietuvoje, tai Antrosios Lietuvos Respublikos laikų naujovė. Tiesa, kalbos inspektoriai ginasi, kad dabar jie jau labai

švelnūs, geručiai, baudų nebeskiria. Tačiau sprendimai vis tiek lieka inspekcijos kompetencija. Kas bus, jeigu ateis kiti, kurių ranka bus sunkesnė? Be to, netiesa, kad jie švelnūs. Jie pateikia neva rekomendacijos, bet jos laikomos nurodymais. Leidyklų ir redakcijų darbuotojai ir dabar bijo Kalbos inspekcijos kaip ugnies – aš tai labai konkrečiai žinau iš savo praktikos.

Neseniai žiniasklaida paskelbė, kad ketinama įvesti kalbininkų etatus savivaldybėse. Tai labai išplėstų kalbos administravimo apimtį – juk šie vietiniai kalbos tvarkytojai ir taisytojai ne teiktų konsultacijas, o prižiūrėtų. Kitas nesenias faktas – Kalbos inspekcija bylinėjosi su viena Vilnijos savivaldybe dėl papildomų viešų užrašų lenkų kalba. Pabrėžiu – papildomų. Kaip šalia lietuviškos lentelės kabanti lentelė kita kalba galėtų pakenkti lietuvių kalbai? Valstybinės kalbos įstatymas turi užtikrinti, kad lietuvių kalbą būtų galima vartoti ir susikalbėti visose institucijose, bet jis negali drausti lygiagrečiai vartoti kitas kalbas. Ir kokio tikslo siekiama tai draudžiant? Delegalizuoti lenkų kalbą, išstumti ją iš viešojo gyvenimo ar bent pastūmėti į paraštę? Savivaldybė, atstovaujanti gyventojams, turėtų kreiptis į aukštesnes teisimo instancijas iki paties Konstitucinio Teismo.

Be to, vienas dalykas yra paliepti ir pareikalauti, o kitas – pamokyti ir patarti. Pamokyti galima tikrai vaiką, o ne suaugusį, atsakingą asmenį. Tikrai nusikaltėlių žodyne pamokyti reiškia nubauti, pagąsdinti ir taip priversti. Taisyklingos kalbos turi būti mokoma mokykloje, o suaugusiam žmogui galima tikrai patarti, jeigu jis pats to prašo. Apskritai pedagogika pas mus suprantama postsovietiškaip plačiai, žmonės laikomi nesubrendėliais ir neišmanėliais, kuriuos reikia vis mokyti net gimtosios kalbos, nes jie, esą, nepakankamai ją moka. Tenka pripažinti, kad per daugelį metų kalbos tvarkytojams pavyko įkalbėti žmonėms šį neįgalumą – labai dažnai atsiprašinėjama dėl savo netaisyklingos kalbos.

Palyginimui pasakytina, kad kūno kultūra ar mityba taip pat yra normatyvios: treneris moko kūno kultūros, mitybos specialistas – tinkamos mitybos. Jie yra treneriai ir konsultantai, į kuriuos žmogus gali kreiptis, jei nori pagalbos ar patarimo. Turbūt neįsivaizduojame valstybinės kūno kultūros ar sveikos mitybos įstatymų, komisijos ir inspekcijos, kurie reikalautų viešumoje būti sportiškam ar laikytis dietos, stebėtų, kas laikosi ar nesilaiko reikalavimų nesikuprinti, giliai kvėpuoti ar valgyti daugiau daržovių, siuntintų rašiškus įspėjimus ir skirtų baudas. Neįmanoma, kai lietuvių kalbos gramatika, sintaksė, akcentologija sujungiami su teisės, netgi baudžiamosios teisės kodeksu.

Tiesa, kartais teigiama, kad valstybinis normavimas liečia tik viešąją kalbą. Tačiau skirtis tarp to, kas vieša, o kas privati, anaipol nėra savaime aiški, ją vėlgi lemia politinė mąstysena. Griežtas viešo ir privataus kalbėjimo skyrimas yra represyvumo ženklas. Lygiai taip pat kartais pasisakoma apie seksualines mažumas: tegul jie privačiai daro ką tikrai nori, bet nedemonstruoja, nesirodo viešumoje. Ar tai reiškia, kad ir savąja „neteisinga“ kalba gali kalbėti tikrai privačiai, užsidaręs duris?

Dažnai pasakoma, kad taisyklinga kalba turi būti prestižo dalykas. Visiškai su tuo sutinku. Tačiau prestižas įgyjamas ne draudimais bei reguliavimu ir ne viršininkų akyse. Anglams *Oxford English* yra prestižinė ir dar neseniai buvo manoma, kad viešajame gyvenime daug nepasieksi, jeigu kalbi *cockney*. Bet tai gyvuoja veikiau snobizmo negu draudimų pagrindu. Kalbos virtuozai žavi ir patraukia taisyklinga, lanksčia ir žodinga kalba – tai autentiškas prestižas.

Aptariant kalbos savastingumą ir jos nusavinimą, savaime prašosi konkretesnis politinio mąstymo apie kalbą klausimas: kam priklauso asmens vardas, asmenvardis? Asmenvardis yra asmens savastis, jo tapatybės dalis. Šią savastį, šią privačiausią nuosavybę privalo gerbti. Negalima nusavinti, atimti iš žmogaus tai, kas jam priklauso. Vardas, asmenvardis yra tam tikros kultūros, istorijos, genealogijos dalis.

Asmuo pasako kitiems, kaip reikia rašyti ir tarti jo vardą ir pavardę, kai šitai neaišku. O neaišku būna labai dažnai: atsivertęs kad ir anglišką ar prancūzišką telefonų knygą, randi daugybę pavardžių, rašomų vienodai, bet tariamų skirtingai arba atvirkščiai – tariamų vienodai, o rašomų skirtingai. Joks kalbos mokslas negali nustatyti, kaip tiksliai transkribuoti tradiciškai rašomas pavardės. Dabartinėje kultūroje viešpatauja rašto kalba, kaip tik ji yra tapatybės fiksavimo pagrindas, o ne tarimas, kaip kad vien tik šneka-mojoje, berašėje.

Nelietuviškos kilmės Lietuvos pilietis turi turėti teisę į pavardę, užrašytą savo gimtąja kalba. Lietuvėms, ištekejusioms už užsieniečių, vyro pavardė svarbi dėl teisinių, turtinių ir kitokių priežasčių. Tai svarbu netgi nustatant asmens tapatybę juridiniu požiūriu – ar tai tas pats asmuo? Siekiant išsaugoti savo teises, kartais netgi atsakoma Lietuvos pilietybės, pasišalinama iš politinės tautos. Žmogaus teisė reikalauja ir moteriškų vardų formų, neutralių šeiminių padėties ar lytinės apibrėžties atžvilgiais. Tariamai kalbiniai argumentai šitai drausti iš tiesų remiasi kultūrinio konservatizmu.

Reikia gerbti žmones ir jų vardus – savus ir svetimus. Noras juos sulietuvinti ir perrašyti savaip yra įžeidus, agresyvus ir nepaaiškinamas nei racionaliai, nei moraliai. Pasaulyje konferencijų programose ir leidiniuose lietuvių vardai ir pavardės rašomos su visomis lietuviškomis raidėmis. Tuo tarpu Lietuvoje užsienio kalbomis leidžiamuose tekstuose lietuvių vardai kartais dorkomi – teko matyti Čiurlionį parašytą kaip Churlionis ar Tschurlionis. Variantai skirtingi, nes aiškių taisyklių, žinoma, nėra. Matyt, laikoma, kad svetur yra kitos kalbos teritorija ir kitas suverenias, jam turime paklusti taip pat, kaip lietuvių kalbos teritorijoje paklustame savajam suverenui. Galia, kuri nori viską valdyti čia, pripažįsta kitą galią ten ir atsisako nuo savųjų teisės į savuosius vardus. Ten kita valstybinė kalba, tai tegul jie mus pervadina savaip. Nepagarba kitam visada būna susijusi su savigarbos stoka.

Kalbos valdininkai ir jų šalininkai mano, kad vardas, asmenvardis priklauso ne asmeniui, o suvalstybinti lietuvių kalbai. Laikant asmens vardą valstybės nuosavybe, pateisinamas jo nusavinimas, nacionalizacija. Valstybiniai kalbininkai sprendžia, kaip reikia rašyti asmens vardą. Tai anaipol ne kalbos mokslo, o valstybės galios kalbai klausimas. Kai valstybė turi tautines mažumas, pastarasis politinio mąstymo būdas darosi ypač prievartingas ir neišvengiamai kelia įtampas.

Vardų norminimas atsirado tam tikru istorijos laikotarpiu, anksčiau vardų rašyba buvo gana padrika ir įvairavo: kaip raštininkas išgirdavo, taip ir užrašydavo, ypač beraščio žmogaus vardą. Tai vyko dar nesant aiškios rašiškos savimonės. Bet visai kitas dalykas dabar: ir moralinė, ir politinė sąmonė yra pasidariusi labai jautri visokeriopam paskirumui, vienatinumui, savastingumui, vis labiau atsižvelgiama į skirtumus ir įvairovę, jie gerbiami. Vardų perrašymas remiasi ne kalbos mokslu, o savo galios primetimu kitam. Anksčiau, kai žmogus pats nežinojo, kaip jo vardas rašomas, tai nebuvo prievarta. Garsus amerikietis filosofas Alphonso Lingis yra pasakojęs, kad jo tėvo pavardę pirmą kartą užrašė iš klausos imigracijos tarnybos karininkas, jam atvykstant į Ameriką. O štai Lietuvoje likusių jo giminaičių pavardės rašomos *Lingys*, vienas iš jų – garsus banditų nužudytas žurnalistas Vitas Lingys. Tačiau neabejoju, kad Alphonso Lingis nesutiktų „taisyti“ nei savo „netaisyklingo“ vardo (Alphonso su *ph*, galūne *-o* ir kirčiuota pirmąja *o*), nei pavardės. Juk tai sudėtingos jo tapatybės – lietuvių kilmės amerikiečio – dalis. Ji verta pagarbos tokia, kokia yra.

Raidynas nėra nei prigimtinis, nei šventas dalykas. Nėra ir tokio „kalbos dėsnio“, kuris reikalautų Lietuvos piliečio lenko pavardę rašyti su *č* ir *š*, o draustų *cz* ir *sz*. Tai ideologinis ir politinis sprendimas, kuris remiasi tuo, kad lietuvių kalboje, paskelbtoje valstybine kalba, šių raidžių nėra. Tačiau jeigu Lietuvos Respublika yra demokratija, tai ji negali kokio nors Czyzewskio paversti Čiževskiu dėl to, kad jis yra Lietuvos pilietis. Šis sprendimas yra prievartinis ir žeminantis žmones. Politinė tauta apima ir kitataučius, kitakalbius piliečius. Lietuvos piliečiai lenkai turi savo gimtąją kalbą ir turi turėti teisę rašyti savo vardus pagal šios kalbos normas. Jeigu lietuvių kalba yra valstybinė, tai į jos raidyną turi būti įterptos raidės, kurių reikia tautinių mažumų kalboms. Tai kalbos suvalstybinimo logiška pasekmė ir, jei norite, kaina. Tai ne grynai kalbinis, o politinės mąstysenos dalykas.

Dabar galiojantis sprendimas, įteisintis du kitakalbių vardų rašymo variantus: vieną autentišką, skirtą mokslui ir tarptautiniams ryšiams, o kitą – iš klausos, adaptuotą mokyklai, „paprastiems žmonėms“ ir grožiniuose kūriniuose, yra kompromisinis ir intelektualiniu požiūriu apgailėtinas. Jis tikrai kelia painiavą. Reikia tiesiog mokykloje mokyti kalbėti ir rašyti taisyklingai, o ne įteisinti vaikišką ir nemokšišką kalbą. Radijo ir televizijos žurnalistai skundžiasi, kad nemoka ištarti užsieniškų vardų, ir dažnai iš tiesų nemoka. Tačiau nemokšiškas negali būti argumentas. Lotyniškoms raidėms su diakritiniais ženklais galima užrašyti bet kokios kalbos, kad ir arabų ar japonų, garsus ir daug tiksliau perteikti įvairiausias tartis negu iš klausos užrašytos lietuviškos raidės. Viešo kalbėjimo profesionalai turėtų išmokyti tuos ženklus, skliausteliuose pateikiamus net angliškoje ir kitose vikipedijose. Bet, pavyzdžiui, prancūzai Goethės vardą nesivaržydami taria kaip Giot, o bet kokią svetimą pavardę paprastai kirčiuoja galūnėje. Jeigu suvokiama, kad dabartinėje kultūroje pagrindinė asmens tapatybę fiksuojanti vardo forma yra rašytinė, tai mokant mokykloje užsienio kalbos reikėtų tiesiog kelias pamokas skirti supaprastintoms vardų tarimo kitomis kalbomis taisyklėms, parengti paprastutes brošiūras ir paskelbti interneto svetainėse. Suaugęs žmogus neturėtų pasirinkti visą gyvenimą sėdėti kūdikio kėdutėje, nes tai esą leidžiama. Kadangi mokiniams ir nabagams skirtuose tekstuose vardai adaptuojami, tai kai kas pasirenka šitai daryti ir kituose, netgi akademinuose tekstuose. Taip neretai daro, pavyzdžiui,

# Ašaros

Naivus klausimas: iš kur pareina ir kur nusėda ašaros? Kodėl pasipila dėl menko nieko, bet nerieda čia ir dabar, kai norisi verkti? Nurytos ašaros, ašarojimas užsidarius, verksmas mintyse. Ar ašaros visad – kažkas neišsakoma? Gal jos – minčių tęsinys, liudijantis apie tai, kas nutylima, nutildoma? Nutildytas „aš“, „mes“? Sakykime, „visa karta“, kuri nebuvo ir nebus blogesnė ar geresnė už visas kitas kartas, kuriančias grožį ir sykiu siaubą, vienodai egoistiškas ir negailestingas savo išgyvenam laikui, gyvenamai vietai.

Ašaros – sielos šaltinis, sako. Jos išvalo sielą.

Aha, šaltinėlių būta pelkėtose Žemaitijos vietovėse tiek daug, kad vasaromis mano kartos vaikai mėgdavę turkštis išilusiose jų srovelėse ir balutėse lyg kūdikystės vonelėse. Trindavę sau pilvukus, nė nesuvokdami, kad mėgdžioja glostančių mamos rankų judesius. Kur nusėdo tie šaltiniai? „Pasitraukė gilyn į žemę ir jų aplink nebematyti, – svarsto senolė. – Net žemė ilgai slepia savo ašaras.“ Nebeliko ir vaikų-tilvikų, trinančių savo pilvukus.

Kai mano vaikystėje tvenkė upelį, tokį pat skaidrų kaip tie trykštantys iš po žemės šaltinėliai, iškirto paupio giraitę. Kelmus buldozeriais sustūmė į krūvas, ant jų po metų užsi-veisė neišvaizdūs, bet derlingi avietynai. Rinkdama avietes vaikas net apsiverkdavau, kad gimtieji upelio slėniai tapo „ne-be-gra-žūs“ – dykviete be šešėlių. Ašarodavau dėl keistos, nesuvokiamos netekties, nes ką aš tada galėjau suprasti apie landšafto estetiką ir naudą? Pamenu jautusi kažką neišsakoma, žodžiais neišreiškiamą apmaudą dėl „išbrovėlio“, išardžiusio mylimą pasaulėlį, tegu ir nuaustą iš trapių paupio šaknų ir lapų.

„Išbrovėlio“ nuojauta vėliau tapo plieno karkasu, su tvirtinusi mano esatį. Ašaros virto plieniu, kuris neašaroja, tiesa, rasoja. Keistas žodžių junginys, jei be kablelių: tiesa rasoja. Taip, tiesa rasoja, bet neverkia, nes kam jai, tvirtai kaip plienas, verkti. Teverkia linkusi meluoti žmogaus esatis už tiesos ir teisybės ribų. Teverkia dėl to, kad tiesa ir teisybė jai nepasiekiamos. Ir ašaros, ir melas yra esmingai žmogiška. Net banalu taip sakyti. Tik tiek, kad dėl melo pasekmių dažniausiai ir tenka verkti. Banalu ir klasifikuoti ašaras, iriantis prie jų esmės, nors jų paletė įstabi – apmaudo, tikėjimo, nevilties, meilės, neapykantos, džiaugsmo, pykčio, skausmo, pavydo, keršto, praradimo, išlikimo, liūdesio, nostalgijos, vienatvės... Kam klasifikuoti, jei ašarų prigimties neįmanoma įvardinti? Kam rūšiuoti, jei tai individualu, neliečiama ir beveik šventa?! Kam iš viso apie tai rašyti, ir nesvarbu, kad rašymas apie ašaras yra suvaldytos ašaros? Bet, gerai pagalvojus, ar įmanoma jas suvaldyti? O aktorių ašaros? Argi jos neįtaigios, tos suvaidintos ir valdomos ašaros? Kodėl jomis kartais patikiu labiau nei drau-

go ašaromis? Kur to meno verkti paslaptis? To mokėjimo pažadinti miegančius žemės šaltinius? Įsijautęs į vaidmenį aktorius akimis perduoda man gebėjimą įsijauti į akimirkos tragizmą. Aktorių kaip ašarų kalbos vertėjas sustiprina momento jausmą.

Sunku pasakyti, dėl ko pati gyvenime verkiau daugiausia, išskyrus artimojo mirtį... Daug ašarų pralieta iš nepatenkinto egoizmo ir tarpusavio nesupratimų. Labiausiai virkdo ne vidiniai išgyvenimai, o netikėta kito invazija į juos. Meilė, kurioje jautiesi lyg maldaujanti elgeta, nes šitaip jaustis verčia dvilypis nepasotinamas išdidumas: kai nieko nebūna gana. Ašaros dėl meilės – vienos, paskui kitos, – tarsi būtum išleidusi mylimąjį į karą be vilties, kad sugrįš. Tikrai nebesugrįžo. Gal dėl to, kad per daug verkta ir apraudota iš anksto? Juk mylinčiojo ašaros yra ir nuojauta, ir atsiveikinimas be priežasties, ir netekties baimė, o labiausiai – apmaudas esant nesuprastam. Tačiau, keista, sunerimęs ar sukrėstas verki rečiau, o nerimui ir sukrėtimui virtus kasdiene būsenai visai nustoji verkti...

„Ar tu laiminga?“ – kas nors paklausia (ne taip jau retai). Tarsi laimė būtų gyvenimo tikslas ar siekiamybė (argi?). Laimė, kaip kasdienybė, tėra silpnų ir išsekusių žmonių fantazija. Panašiai kalbėjo Nietzsche, su kuriuo šiandien sudėtinga ginčytis. Laimė – šalutinis sėkmės, tiksliau, darbo, rezultatas. Nebūna laimės ašarų, regis. Nebent – stiprybės. Stiprybės iškęsti visus skausmo padarinius. Tačiau ašaros gimdo fantazijas: ar nebūna, kad pro ašaras staiga pašoki ir keisto energijos antplūdžio nešamas įveiki daugybę kliūčių? Dėl ašarų kylančios fantazijos sužadina troškimus, pareinančius iš gyvenimo stiprybės. Jos verčia net juoktis raudant – juoktis iš savo likimo. Rauda atkeliauja iš vandenyno audros ir ji nusipelno daugiau nei pagarbos, daugiau nei pagarbios baimės. Panašiai svarstė Lingis, Alphonso, su kuriuo irgi neįmanoma nesutikti. O kiek sutramdytų ašarų asmeniniuose laiškuose... Ten jos paprasčiausiai nematomos, nes laiškas – nors ir ne visai – emocijas sugerianti substancija. Prisipažįsti, kad esi susirūpinęs, kenčiantis, tavo širdis pažeista. „Neverta, – kužda kažkas viduje, – nusipelnei daugiau.“ Tada supranti, kodėl žmonės kovoja už savo jausmus ir, jei būtina, kovoja iki mirties. Ne dėl „nusipelnęto daugiau“, o iš tikėjimo, kad jų jausmai verti ir teisingi. Nors teisybė (jau sakiau) – nepasiekiamas ir vieną dieną būtinai apsiereikiama tai, dėl ko būni neteisingas. „Visiems neįtiksi“, sakai tada pro ašaras.

Vasarą dėl vieno nemalonus incidento užėjau į man gerai pažįstamą bendrabutį, esantį šalia namo, kur gyvenau vaikystėje ir kur tebegyvena mano garbaus amžiaus tėvai. Norėjau sudrausminti bendrabučio – nors jau seniai priva-

tizuoto – vaikus, prašančius iš kaimynų senukų kasdien po eurą, du. Apstoja ratu ir nepaleidžia, kol neiškaulija. Savotiška senukų ataka jaunų chuliganų malonumui. Pakilusi bendrabučio laiptais ir žengusi į vieną iš ilgų koridorių, pamačiau, kad per pastaruosius keturiasdešimt metų ten beveik niekas nepasikeitė (tik gerokai apgriuvę). Tie patys bendro naudojimo koridoriai, apipeliję dušai be durų, surūdiję kriauklių kranai. Pajutusi savotišką gėdą, nebedrįsau belstis į nesubrendėlių „teroristų“ duris su sukrypsiomis staktomis, kad pasiskųščiau jų tėvams. Supratau, kad nieko šiuo savo veiksmu nepasieksiu: mano „skundas“ šiame koridoriuje nuskambės lyg nesuprantama kalba – aš „teisė“ ir gal neteisingai, nes nepakeisiu verksmingos, mano akimis žvelgiant, šių žmonių būties. Apsisukau ir išėjau.

Kieme, kur vaikai susispietę krūvon maigė kažkieno išmanųjį telefoną, jų ir mano žvilgsniai susitiko. Pažiūrėjome vieni kitiems į akis – aš, „teisėja“, ir jie, „prasikaltėliai“. Stojų mirtina pauzė. Apžvelgus tuos „gavrošus“ apnuogintais pečiais, įdegusiais veidais ir murzinomis panosėmis, kažkodėl dingtelėjo: „Kas jų laukia ateityje?“ Tipinis klausimas, kai vyresnioji karta bando trumpai ir paprastai išreikšti savo „susirūpinimą“ jaunesniaja. Armija, šmestelėjo man, turbūt geriausia, kas jų gali laukti. Atmintyje prabėgo vienoje konferencijoje regėtas vaizdo įrašas, sukurtas politiniais tikslais: apie jaunučius ašarojančius lietuvių šauktinius, kuriuos rengia kovai su priešu. Jų ašaras kamera išdidino, jos buvo nesuvaidintos ir nevaldomos. Pagal turinį šauktinių ašaros turėjo teikti pasididžiavimo jausmą dėl jaunuolių meilės tėvynei, jų ryžto ir pasiukojimo. Kamera slinko lėtai ir pasitikinčiai kaip mano žvilgsnis virš „gavrošų“ galvų.

Netrukus apėmė vidinis gailestis. *À la* „visi iki vieno gyvendami gyvenimą esame nuteisti myriop“ (vėl Lingis). Tačiau nieko negalėjau padaryti, kad tie vaikai irgi pajustų tą patį senukų atžvilgiu. Dar neatėjo jiems toks laikas. Bent jau mestų šalin „išmanųjį“ aparatą, atsigręžtų į savo vikrius kūnus ir pažaištų su kamuoliu, pamaniau. Žaidimas padėtų patirti akimirkos džiugesį, gal ir prasmę, nors nieko nežinojau ir negalėjau žinoti apie jų išgyvenamos akimirkos jausmą. Galvojau apie akimirkos džiugesį ir prasmę pagal save (akimirkos džiugesys – tai nematerialus laikas, be praeities ir ateities, be konkretaus tikslo). Mano jausmingumas akistatoje su bendrabučio vaikais buvo tik mano. Jis gniaužė kvapą kaip pasimetimas ir nežinojimas, ką daryti su mano pusėn atšvilpusiu „kamuoliu“. Ir dusino, kaip kad dusintų gėdos, gal net susvetimėjimo ašaros.

– DALIA STAPONKUTĖ –

## Iš pokario korespondencijos

► Atkelta iš p. 1

– Daugiausia „Pergalės“ medalių, 1914-ųjų „Žvaigždžių“, nemažai „Karo“ medalių, o kartais ir Pasižymėjimo medalį ar „Karo kryžių“. Mes patariame jiems eiti į lombardus, kur jie galėtų atsiimti savo medalį, jei gautų pinigų.

Taigi reporteris patraukė Karalienės gatve vakarų kryptimi ir, žingsniuodamas pro pigių blizgučių vitrinas, sendaikčių ir dėvėtų drabužių krautuves, pro pigias kirpyklas ir kromelninkus, dairėsi narsos prekyvietės.

Lombarde ta pati istorija.

– Ne, mes jų neperkame, – iš už neišpirktų užstatų prekystalio pareiškė jaunuolis žvilgančiais plaukais. – Jiems apskritai nėra rinkos. Nu, jo. Ateina čia su visokiaisiais. Taip, „Karo kryžiais“. Čia kurią dieną vienas atnešė ir ordiną „Už nuopelnus tarnybai“. Aš siunčiu juos į naudotų daiktų komisijos Jorko gatvėje. Ten jie visa ką superka.

– Kiek man duotum už „Karo kryžių“? – paklausė reporteris.

– Atleisk, žmogau. Mes jo neiškišim.

Reporteris išžengė į Karalienės gatvę ir užsuko į pirmą pasitaikiusią sendaikčių krautuveną. Ant jos lango kabojo užrašas: „Perkame ir parduodame viską.“

Atidarant duris skambtelėjo varpelis. Iš krautuvenos galo išlindo moteris. Aplink prekystalį buvo prikrauta sugedusių durų skambučių, žadintuvų, surūdijusių staliaus įrankių, senų geležinių raktų, lėlyčių, lošimo kauliukų, sulūžusi gitara ir kitokio niekalo.

– Ko pageidaujate? – paklausė moteris.

– Ar turite medalių? – pasiteiravo reporteris.

– Ne. Tokių daiktų nelaikom. Ko jūs norite? Kažką parduoti?

– Tikrai taip, – atsakė reporteris. – Kiek duotumėt už „Karo kryžių“?

– Kas tai? – įtariai paklausė moteriškė, susibrukdama rankas po prikyšte.

– Medalis, – atsakė reporteris. – Sidabrinis kryžius.

– Tikro sidabro? – paklausė moteris.

– Turbūt, – atsakė reporteris.

– Nežinote? – nustebė moteris. – Negi neturite su savim?

– Ne, – atsakė reporteris.

– Tai atsineškite. Jeigu tikro sidabro, galbūt pasiūlysiu neblogą kainą.

Moteris nusišypsojo.

– O sakykit, – tarė ji, – juk tai ne koks karo medalis, ne?

– Iš tų pačių, – atsakė reporteris.

– Tada nesivarginkit. Iš tų tai nieko gero!

Vieną po kitos reporteris aplankė dar penkias naudotų daiktų krautuves. Nė viena iš jų neprekiavo medaliais. Nėra paklausos.

Vienos sendaiktinės iškaba skelbė: „Superkame ir parduodame viską, kas vertinga. Mokam aukščiausią kainą.“

– Ką nori parduot? – suambrijo barzdočius užu prekystalio.

– Gal nupirkumėt karo medalių? – paklausė reporteris.

– Klausyk, gal tie medaliai ir buvo gerai per karą. Nesakau, kad nebuvo, suprantai? Bet man biznis yra biznis. Kodėl turėčiau pirkti tai, ko negaliu parduot? – be galo maloningai išdėstė pirklys.

– Kiek man duosite už šitą laikrodį? – paklausė reporteris. Pirklys atidžiai jį apžiūrėjo, atidarė korpusą ir apžvelgė mechanizmą. Apvertęs delne įsiklausė.

– Tiksi kaip reikiant, – patikino reporteris.

– Dabar šitas laikrodis, – dėdamas jį ant prekystalio nuosprendį skelbiančiu balsu ištare didžiabarzdžius, – dabar šitas laikrodis gal ir vertas šešiasdešimties centų.

Reporteris patraukė Jorko gatve toliau. Dabar mažne už kiekvienų durų glaudėsi daiktapalaikių krautuvenos. Apsilankęs visose iš eilės reporteris sužinojo savo palto kainą, gavo dar vieną – septyniadesimties centų pasiūlymą už laikrodį ir sulaukė dosnaus keturiasdešimties centų pasiūlymo už portsigarą. Tačiau niekas nenorėjo nei pirkti, nei parduoti medalių.

– Tų medalių man atneša parduoti kiekvieną dieną. Jūs pirmas žmogus per daugelį metų, kuris teiraujasi jų pirkti, – paaiškino vienas sendaiktininkas.

Galiausiai vienoje aptriušusioje krautuvelėje ieškotojas surado kelis parduodamus medalius. Krautuvininkė ištraukė juos iš pinigų stalčiaus.

Tai buvo 1914–1915 metų „Žvaigždė“, medalis už karo tarnybą ir „Pergalės“ medalis. Visi trys, naujutėliai ir blizgantys, gulėjo dėžutėse, kuriose atkeliaavo. Ant visų ta pati pavardė ir numeris. Jie priklausė kanadiečių baterijos šauliui.

Reporteris tyrinėjo medalius.

– Kokia jų kaina? – paklausė.

– Parduodu tik visą rinkinį, – apsidraudė moteris.

– Kiek norite už rinkinį?

– Trys doleriai.

Reporteris toliau apžiūrinėjo medalius. Šie išreiškė garbę ir pripažinimą, kuriais karalius apdovanojo tą ar kitą kanadietį. Ano šaulio pavardė buvo išrėžta ant kiekvieno medalio apvado.

– Nesijaudinkite dėl tų vardų, pone, – skubino moteriškė. – Jūs galima lengvai nutrinti. Tie medaliai jums bus kaip tik.

– Nesu tikras, ar ieškau būtent tokių, – atsakė reporteris.

– Pone, nusipirkę šituos medalius, nesuklysite, – baksnodama pirštais nerimo moteris. – Geresnių medalių už šituos negalėtumei nė norėti.

– Ne, nemanau, kad tai yra tai, ko noriu, – nesidavė žurnalistas.

– Ką gi, pateikit man savo pasiūlymą.

– Ne.

– Tiesiog pateikit pasiūlymą. Pateikite kokį tik norit pasiūlymą.

– Ne šiandien.

– Bet kokį pasiūlymą. Tai geri medaliai, pone. Jūs pasižiūrėkit. Ar duosite už visus dolerį?

Lauke reporteris apžvelgė krautuvelės vitriną. Čia neabejotinai galėjai parduoti sugedusį žadintuvą. Bet negalėjai parduoti „Karo kryžiaus“.

Galėjai atsikratyti sena lūpine armonikėle. Bet nebuvo Pasižymėjimo medalių paklausos.

Galėjai parduoti savo senus kariškus autus. Bet negalėjai rasti pirkėjo 1914 metų „Žvaigždei“.

Taigi, narsos rinkos kaina liko nenustatyta.

THOMAS PUTNAM

# Hemingway'us apie karą ir jo pasekmes

Amerikiečių muziejininko Thoma J. Putnamo, beveik porą dešimtmečių išdirbusio Johno F. Kennedy prezidentinėje bibliotekoje Bostone (vadovu edukacijai, vėliau – direktoriumi), straipsnis *Hemingway on War and Its Aftermath* paskelbtas JAV nacionalinės archyvų ir dokumentų agentūros (NARA) žurnale „Prologue“ (2006, Nr. 1). (Vertime praleistos išnašos su citatų šaltiniais.)

Į Kennedy prezidentinės bibliotekos Hemingway'us archyvus mokslininkai visų pirma atvyksta tyrinėti Ernesto Hemingway'us rankraščių originalų ir jo korespondencijos su šeima, draugais ir kolegomis rašytojais. Bet įžengus į Hemingway'us kabinetą sunku nepastebėti patalpą puošiančių artefaktų, tarp kurių – ir antilopės galvos iškamša ant sienos iš 1933 m. safario, tikro liūto kailio kilimas bei Hemingway'ui priklausiusių meno kūrinių originalai.

Nors vienas eksponatas ne taip iškart krinta į akį, jis nepalyginamai reikšmingesnis: tai šrapnelio skeveldra, kuria Hemingway'us buvo sužeistas per Pirmąjį pasaulinį karą. Jei tą lemtingą naktį prieš minosvaidžio sūvis būtų buvęs taiklesnis, pasaulis galbūt niekada nebūtų sužinojęs apie vieną iškiliausių XX a. rašytojų. Ir atvirksčiai: jei per aną apšaudymą Hemingway'us nebūtų sužeidęs, jis, ko gero, nebūtų įsimylėjęs Raudonojo Kryžiaus slaugytojos, o juk šis romantinis nutikimas davė pradžią vienam iš skaitomiausių amžiaus romanų apie karą – „Atsisveikinimas su ginklais“.

Šrapnelio nuolaužą drauge su saule kitų „talismanų“, tarkim, žiedu su kulkos fragmentu, Hemingway'us laikė nedidukėje odinėje pinigine. Panašiai širdyje jis nešiojo ir savo karo patirtį, visą gyvenimą entuziastingai domėjosi karu ir karo pasekmėmis jį išgyvenusiesiems.

Joks kitas amerikiečių rašytojas labiau nesiejamas su rašymu apie karą XX a. pradžioje kaip Ernestas Hemingway'us. Jis pats jį patyrė savo kailiu, siuntė pranešimus iš daugybės frontų, karas tapo daugelio įsimintiniausių jo kūrinių fonu. [...]

## Hemingway'us ir Pirmasis pasaulinis karas

Per Pirmąjį pasaulinį karą Hemingway'us tarnavo savanoriu Italijoje – dirbo Amerikos Raudonojo Kryžiaus greitosios pagalbos automobilio vairuotoju. 1918 m. birželį vairuojantį mobiliją užkandinę, dalijančią kareiviams šokoladą ir cigaretes, Hemingway'ų sužeidė austrų minosvaidis. „Staiga – blykstelėjimas, lyg aukštakrosnės durims atsilapojus, ir riaumojimas, iš balto virtęs raudonu“, – prisiminė šį įvykį laiške namiškiams.

Nors ir sužeistas, Hemingway'us sužalotą italų kareivį nunešė į saugią vietą ir vėl buvo pakirstas kulkosvaidžio ugnies. Italijos vyriausybė Hemingway'ų apdovanojo Sidabro medaliu už drąsą, jis buvo tarp pirmųjų šitaip pagerbtų amerikiečių.

Po daugelio metų antologijos „Vyrai kare“ (*Men at War*, 1943) įvade komentuodamas šią patirtį Hemingway'us rašė: „Kai į karą eini būdamas jauniklis, turi didelę nemirtingumo iliuziją. Žūsta kiti, ne tu. [...] Kai tavo pirmą kartą sunkiai sužeidžia, tą iliuziją prarandi ir suvoki, jog tai gali nutikti ir tau. Kai mane smarkiai sužeidė dvi savaitės iki devynioliktojo mano gimtadienio, išgyvenau sunkų laikotarpį, kol supratau, kad man negali nutikti nieko tokio, kas nebūtų nutikę visiems vyrams iki manęs. Kad ir ką turėjau daryti, vyrai visada tai darė. Jeigu jie tai darė, vadinas, galia ir aš, todėl visų geriausia dėl to nesijaudinti.“

Per Milano ligoninėje praleistą pusmetį Hemingway'us įsimylėjo Agnes von Kurowsky, amerikiečių Raudonojo Kryžiaus slaugytoją. Pasibaigus karui į savo namus Ouk Parke, Ilinojaus valstijoje, jis grįžo būdamas kitas žmogus. Kelionių, mūšių ir meilės patyrimai praplėtė jo akiratį. Tačiau nors karas Hemingway'ų nepaprastai pakeitė, miestelis, į kurį jis grįžo, buvo likęs toks pat.

Dviejuose apsakymuose, parašytuose po keleto metų, atskleidžiamos namo pargrįžusio karo dalyvio dilemos. Apsakyme „Kareivis sugrįžo“ Haroldas Krebsas namo iš Europos parvyksta vėliau nei daugelis jo bendražygių. Pralaidęs pergalės paradus, jis nepajėgia atkurti ryšio su per karą likusiais namie, o ypač su motina, kuri nesupranta, kaip karas pakeitė jos sūnų.

„Iškilieji Hemingway'us kūriniai yra apie karo sukeltas pasekmes, – teigia rašytojas, memuaristas [Vietnamo karo dalyvis] Tobiasas Wolffas. – Apie tai, kas karo metu nutinka sielai ir kaip žmonės su tuo dorojasi po karo. Problema, kurią Hemingway'us išskėlė tokiuose kūriniuose kaip „Kareivis sugrįžo“, – tai sunkumas pasakyti tiesą apie tai, ką teko išgyventi. Su tuo jis buvo susidūręs pats.“

Pagyvenęs kelis mėnesius pas tėvus ir iš Agnes sužinojęs, kad ji įsimylėjo kitą vyrą, Hemingway'us su dviem draugais slapta išvyko į savo šeimos vasarnamį Mičigane, kur dar vaikystėje išmoko medžioti ir žvejoti. Ši išskyta davė pradžią „Didelei Dviejų širdžių upei“ (*Big Two-Hearted River*) – pasakojimui apie neseniai iš karo grįžusio Niko Adamso, vieno iš žinomiausių literatūrinių Hemingway'aus personažų, išvyką į žvejybą Mičigano šiaurėje.

Šiame apsakyme Hemingway'us nė karto nepamini karo ir Niko jame patirtų sužalojimų, šitie dalykai dunkso po paviršiumi. Šiame ir kituose pirmojo svarbaus rinkinio „Mūsų laikais“ (*In Our Times*, 1925) apsakymuose Hemingway'us ne tik plėtoja pasakojimą kaip tokį, bet ir pirmą kartą padeonstruoja naują grožinės literatūros rašymo stilių.

„Hemingway'us fundamentaliai paveikė mūsų rašymo ir net mąstymo apie karą būdą“, – teigia Harvardo profesorius Henry Louisas Gatesas jaunesnysis. XX a. 3 deš. pradžioje dėl pasaulinio karo patirties Hemingway'us ir kiti modernistai prarado tikėjimą pagrindinėmis Vakarų civilizacijos institucijomis. Viena iš tokių institucijų buvo pati literatūra. XIX a. romanistai linko į ornamentuotą, įmantrų rašymo stilių. Hemingway'us pabrėžtinai liaudiška amerikietiška šneka kūrė naują prozos stilių, „kai prasmė kuriama dialogais, veiksmu ir tyla; tai proza, kurioje nieko esmingo nepasakoma tiesiogiai arba pasakoma labai mažai“.

„Hemingway'us buvo ant modernistų bangos keteros, – pažymi literatūros kritikė Gail Caldwell. – Modernistų, sukilusių prieš Viktorijos laikų prozos besaikybę ir veidmainystę. Pirmasis pasaulinis karas yra pasaulio literatūrą pakeitęs lūžis ir Hemingway'us tą lūžį atspindi.“

## Sugrįžimas į pokarinę Europą

Į Europą Hemingway'us grįžo vedęs savo pirmąją žmoną Hadley Richardson. Iš 1923 m. paso nuotraukos žvelgia jaunas, tačiau rimtas vyras. Iš pradžių Hemingway'us dirbo laikraščio „Toronto Star“ korespondentu, bet gyvendamas Paryžiuje ir skatinamas tokių Senos kairiojo kranto įžymybių kaip Gertrude Stein, Ezra Poundas ir F. Scottas Fitzgeraldas tapo rašytoju.

Hemingway'us akstiną grįžti į Europą kaip ekspatriantui nobelininkė Nadine Gordimer aiškina tuo, jog „Hemingway'us iš tiesų niekada nebegrįžo namo“. Tik, kitaip nei kiti emigravę rašytojai, kurie gimtąsias šalis buvo priversti palikti dėl politinio persekiojimo, Hemingway'us iš Jungtinių Valstijų išvyko savo noru, kurstomas, pasak Gordimer, „platesnės žmogiškosios sąmonės, neapsiribojančios nacionalistiniais veiksniais, gerais ar blogais, užuomazgų. Ir pasirinkęs vieną iš priešasčių, o būtent – teisingumą, kuriam Europos kultūros Mekoje buvo iškilus grėsmė.“

Kaip korespondentas Hemingway'us rašė apie besipliekiančius karus nuo Makedonijos iki Madrido ir apie fašizmo plitimą visoje Europoje. Nors labiausiai išgarsėjo dėl grožinės literatūros, jo karo reportažai taip pat revoliucingi. Savo raštais Hemingway'us visų pirma buvo įsipareigojęs sakyti tiesą. Būtent dėl to jam patiko dalyvauti veiksmuose, ir jo tekstų stiprybė iš dalies kyla iš pasiryžimo būti tiesioginių kovų liudininku.

Pasak Seáno Hemingway'aus, jo senelio karo korespondencija „pasizymėjo naujovišku reportažiškumu, visuomenei nušviečiančiu kiekvieną karo aspektą, iš kurių pats svarbiausias – karo poveikis paprastam vyrui, moteriai ir vaikui“. Šis pasakojimo stilius teikė tikroviškumo gyvenimo karo metu istorijoms ir pelnė platų skaitytojų ratą. Prieš televizinių naujienų epochą Hemingway'us vaizdžiai perteikė pasaulinius konfliktus Šiaurės Amerikos auditorijai.

Pavyzdžiui, 1922 m. Hemingway'us nušvietė Graikijos ir Turkijos karą ir tapo tūkstančių graikų pabėgėlių klabios padėties liudininku. Mūsų laikais jau įprastiniais tapusiais vaizdais Hemingway'us užfiksavo vieną iš ne visada pastebimų karo padarinių – ištisų tautų iškeldinimą iš gimtųjų žemių po karo. Savo reportažuose vaizdžiai perteiktomis šiomis ir kitomis istorijomis Hemingway'us į tai atkreipė anglakalbių pasaulio dėmesį.

Matytomis scenomis ir asmenine patirtimi Hemingway'us dažnai grindė savo kuriamą literatūrą. Po 20 metų aiškinamas savo rašymo technika [„Vyrai kare“ įvade] jis rašė: „Rašytojo ištikimybės tiesiai standartas turėtų būti toks aukštas, kad išmonė, parenta jo patirtimi, turėtų sukurti tikroviškesnį pasakojimą už bet kokią faktą. Juk faktus galima pražiūrėti, o štai kai geras rašytojas ką nors kuria, jis turi laiko ir gebėjimų paversti tai absoliučia tiesa.“

Knyga „Mūsų laikais“ buvo išleista 1925 m. Po jos pasirodė pirmieji svarbieji Hemingway'aus romanai „Saulė taipgi teka“ (1926) ir „Atsisveikinimas su ginklais“ (1929), kuriuose aprašoma atitinkamai pokario ir karo patirtis Europoje.

Romane „Saulė taipgi teka“\* vaizduojamas Džeikas Barnsas – Pirmojo pasaulinio karo dalyvis amerikietis, dėl mįslingų mūšyje patirtų sužeidimų tapęs impotentu. Kitaip nei Nikas Adamsas ir Haroldas Krebsas, kurie po karo grįžta į Valstijas, Barnsas pasilieka Europoje ir drauge su tautiečiais užauja Paryžiuje ir Ispanijoje. Daug kas ši romaną laiko Hemingway'aus kartos, pasimetusios ir prasmės pokariniame pasaulyje nerimastingai ieškančios kartos, portretu. Hemingway'us archyve yra beveik tuzinas šio romano juodraščių, tarp kurių – ir keturios skirtingos kūrinių pradžios, vaizdžiai bylojančios apie besiskleidžiantį darbštų bei nepaprastai talentingą jauną romanistą.

Antrasis Hemingway'aus romanas „Atsisveikinimas su ginklais“ – tai retrospektyvus kare sužeisto amerikiečių kareivio Frederiko Henrio pasakojimas apie karo patirtį ir pragaištingai pasibaigusią jo ir anglų medicinos sesers Ketrinos Barkli meilę.

Hemingway'us daug kartų perrašinėjo šio romano pabaigą. Tarp jo archyvo perlų – 44 rankraščio puslapiai su keliomis dešimtimis skirtingų pabaigų, šandien juos dažnai pasitelkia į muziejų atvykę anglų kalbos mokytojai, norėdami mokinius supažindinti su rašytojo kūrybinio darbo procesu.

Rašytojas ir redaktorius Justinas Kaplanas yra atkreipęs dėmesį, kiek subtilių pakeitimų Hemingway'us yra padaręs paskutinėse „Atsisveikinimo su ginklais“ pastraipose. Kartą apie tai paklaustas autorius atsakęs: „Stengiausi atrasti tinkamus žodžius.“

Perskaitęs pirminį romano variantą, F. Scottas Fitzgeraldas pasiūlęs Hemingway'ui užbaigti knygą viena iš įsimintiniausių jos išarmių: „Pasaulis laužo kiekvieną, ir po to daugelis tampa tik stipresni palaužtoje vietoje. Bet tuos, kurie nenori palūžti, jis užmuša. Jis užmuša pačius geriausius ir pačius švelniausius, ir pačius drąsiausius, kurie tik pasitaino. O jei tu nesi nei šioks, nei toks, gali būti ramus – jis tave irgi užmuš, tik per daug neskubėdamas.“\*\* Dešimties puslapių F. Scotto Fitzgeraldo laiško gale Hemingway'aus ranka brūkštelta trijų žodžių reikšmė – „Pabučiuok į subinę“ – nepalieka jokių abejonių, kad autorius pasiūlymus atmeta.

Nors Pirmasis pasaulinis karas yra veikiau tragiškos atomazgos fonas nei priežastis – juk Ketrina miršta gimdydama, o ne dėl karo veiksmų, – romane, kaip matyti iš toliau pateikiamos ištraukos, karas ir jį šlovinantieji aštriai kritikuojami:

*Mane visuomet trikdavo žodžiai „šventas, šlovingas, auka“ [...]. Mes klausydavom jų kartais, stovėdami lietuje, taip toli, kad tik paskiri sūksniai pasiekdavo mūsų ausis, o taip pat nuolat skaitydavom juos plakatuose, priklijuotuose prie stulpų, ant kitų plakatų, ir aš nežiūrėdavau nieko švento, ir tai, kas buvo laikoma šlovinga, neturėjo jokios šlovės, ir aukos buvo panašios į Čikagos skerdyklų aukas, tik mėsa čia būdavo užkasama į žemę. Buvo daug tokių žodžių, kurių nebegalėdavai klausyti, ir pagaliau tik vietovardžiai išlaikė savo orumą. Kai kurie skaičiai irgi išlaikė tai, ir kai kurios datos, ir tik datas ir vietovardžius galėjai ištarti, suteikdamas jiems kokią nors reikšmę. Abstraktūs žodžiai, tokie kaip „šlovė, garbė, drąsa“ ar „šventas“, buvo bereikšmiai šalia kaimų pavadinimų, kelių numerių, upių vardų, pulkų numerių ir datų. (p. 341)*

Didžiama literatūros, smerkiančios Pirmąjį pasaulinį karą, buvo sukurta britų poetų, kurių daugelis krito mūšiuose. „Atsisveikinimas su ginklais“ Hemingway'us prisijungė prie šio choro, paskleisdamas žinią amerikiečiams, kurie nė iš tolo nepatyrė tokių karo nuostolių kaip sąjungininkai Europoje. Pasak Gail Caldwell, norint tinkamai įvertinti Hemingway'aus poziciją, reikia suvokti, kokia revoliucinga ji buvo Viktorijos laikų patriotizmo ir narsos supratimo požiūriu. „Tuometinė Hemingway'aus proza ir rašiniai apie karą buvo tokie pat radikalūs kaip ir visa, kas buvo parašyta vėliau.“

Komentuodamas dienas ir mėnesius, praleistus rašant romaną, Hemingway'us redaktoriui Maxui Perkinsui rašė, jog per tą laiką daug kas įvyko ir jo paties gyvenime, įskaitant antrojo sūnaus Patricko gimimą po cezario pjūvio ir tėvo savižudybę. Iš Hemingway'aus pratarmės 1948 m. „Atsisveikinimo su ginklais“ leidimui:

*Prisimenu visus tuos įvykius ir visas vietas, kuriose gyvenome, gražius ir blogus laikus, kuriuos išgyvenome tais metais. Tačiau užvis ryškiau prisimenu, kaip gyvenau toje knygoje ir kaip kasdien sugalvodavau, kas joje nutiko. Kurdamas šalį, žmones ir įvykius buvau laimingas kaip niekada anksčiau. [...]*

*Dėl to, kad knyga tragiška, nesijaučiau nelaimingas, nes buvau įsitikinęs, kad gyvenimas yra tragedija, ir žinojau, kad jo pabaiga gali būti tik viena. Tačiau atradimas, kad sugebi kažką sukurti, parašyti tiek tikroviškai, kad skaitydamas džiaugtumėtis, ir daryti tai kiekvieną savo darbo dieną, teikė didesnę malonumą nei bet kuris kitas man žinomas dalykas. Be viso šito, daugiau niekas neturėjo reikšmės.*

Pabaiga kitame numeryje

www.archives.gov  
Vertė A. P.

\* Lietuviškai romanas išleistas pavadinimu „Fiesta“ (su paantrašte skliaustuose „Saulė taipgi teka...“; vert. P. Gasiulis), tokiu pat, koku romanas 1927 m. publikuotas Didžiojoje Britanijoje.

\*\* Cituojama iš: Ernestas Hemingvėjus, *Fiesta. Atsisveikinimas su ginklais*, vertė G. Bekerytė ir R. Lankauskas, Vilnius: Vaga, 1977, p. 391. Toliau cituojant nurodomas tik šios knygos puslapis.

## Apie kritiką

Rašytoja svajojau tapti dar vaikų darželyje, o literatūros kritika susidomėjau vienuoliktose klasėse. Iš dalies dėl šio susidomėjimo ryžausi studijuoti lietuvių filologiją, bet jau antrame kurse supratau, kad literatūros kritikės iš manęs nebus: pastebėjau, jog mėgindama rašyti kritikos straipsnius imu save riboti kaip kūrėja. Tuo pačiu metu atėjo kitas, gerokai skaudesnis, suvokimas – Lietuvoje iš grožinės literatūros nepraagyvensi, todėl ėmiau intensyviai domėtis užsienio kalbomis ir galiausiai tapau literatūros vertėja. Verčiu iš keturių kalbų, tad lietuvių skaitytojams turiu galimybę pristatyti nemažai įdomių ir vertingų užsienio autorių kūrinių. Ši veikla man atrodo prasminga, ir Lietuvoje geriausiai esu žinoma kaip literatūros vertėja. Tik nedaugelis girdėjo, kad iš tiesų gyvenu iš drabužių kūrimo. Mano alternatyvios mados kūrėjos paskyrą socialiniame tinkle „Instagram“ seka daugiau nei 12 tūkst. sekėjų iš viso pasaulio, o šiemet sulaukiau vienos amerikiečių leidyklos pasiūlymo išleisti gotikinių nėrinių schemų knygą. Pasirodo, po „Trečiadienės“ ir „Vabalų sulčių“ sėkmės gotikinis stilius anglakalbėse šalyse pasiekė dar neregėtą populiarumą.

Potencialūs leidėjai manęs paprašė pateikti pasiūlymą, į jį turėjau įtraukti dviejų projektų instrukcijas su įvadiniais meniniais tekstais. Susidomėjau ir prašomą medžiagą išsiunčiau.

Atsakymo sulaukiau po savaitės. Leidėjai dėkojo ir prašė atkreipti dėmesį į jų atsiliepimus. Atsidariau leidyklos siųstą dokumentą. Į akis krito daugybė ilgų komentarų paraštėse. Tikras rašytojo siaubas.

Esu perfekcionistė ir be galo savimi nusivyliausi. Skaityti leidėjų komentarus ėmiausi ne iš karto. Bijojau. Literatūros lauke sukuosi seniai, tad žinau, kad pirmas įspūdis labai svarbus, o nepateisinus leidėjų lūkesčių antros galimybės tikriausiai nepasiūlys. Todėl nemoku apibūdinti palengvėjimo, kuris mane užliejo akimirka, kai galiausiai išdrįsau perskaityti amerikiečių siųstą dokumentą.

Iš karto pastebėjau draugišką, pagarbų toną. Komentaruose pirmiausia aptarti stipriausi aspektai ir pateikti išsamūs paaiškinimai, kodėl tie aspektai leidėjams patiko. Silpnos vietos išryškintos ir pateikti neįsąmonūs pasiūlymai, kaip tokias vietas patobulinti. Kritika griežta, bet aiški ir argumentuota. Keli komentarai humoristiniai, bet humoras neįžeidžia – priešingai, skatinantis pasijuokti iš savęs. Leidėjai man aiškiai pasakė, kad užduotį atlikau blogai. Gal tik stipriai ketvertui. Bet ketvertas – ne dvejetas, todėl tikrai įmanoma pasitaisyti. Mane užliejo azartas – taip, mano tekstai ne tokie, kokių jie tikėjosi, ir aš nepasiekiau jų kokybės standarto, bet man niekas neužtrenkė durų. Manimi tikėjo, man leido pasitaisyti, rodė, kur eiti, kad nueičiau į bendrą tikslą – parašyčiau tekstus, tinkamus laikui ir žanrui, komerciškai sėkmingai knygai. Apėmė keistas jausmas – kritikos gavau su kaupu, bet jaučiausi pakylėta, nes komentaruose slypėjo ne niuksai ar (švelnios) provokacijos, o palaikymas. Atsirado daug jėgų ir energijos dirbti.

Kol rengiu galutinį pasiūlymą potencialiems leidėjams, man miela galvoti apie tekstus, kuriuos parašysiu. Į šį procesą ėmiau žiūrėti kaip į žaidimą – dar nežinau, ar

sutarsime, bet man smagu, jaučiuosi įsitraukusi, malonu įsivaizduoti tolesnį kūrybinį procesą. Džiaugiuosi ir šiltu rudeniu. O smagiausia, kad šiandien į mano namus atėjo šventė – pašto dėžutėje radau šūsnį prenumeruojamos kultūrinės spaudos.

Šiemet į PDR nevažiuoju. Festivalis tikriausiai vyks dar ne vienus metus, o mano vaikai amžinai nebus maži. Ir jiems manęs amžinai nerekės. Tai svarbiau už bet kokius festivalius, bet skaitau į PDR vykusią kolegų įspūdžių, džiaugiuosi jų pasiekimais. Buvo labai įdomu, kas laimėjo anoniminių eilėraščių konkursus. Iš spaudos sužinojau, kad pirmosios vietos neskirtos neva siekiant truputį supykdyti poetus ir poetes, įkvėpti jiems kovinės dvasios. Skaitydama tokį skurdžiais bendro pobūdžio komentarais palydėtą konkursų komisijos paaiškinimą, nejučia prisiminiau vieną aštuntos klasės mokytoją.

Jis buvo geras pedagogas, bet labai gailėdavo dešimtukų. Kartais ir devynetukų ar aštuonetukų. Prisimenu jo aiškinimus apie mūsų kontrolinių darbų trūkumus, raudonu rašikliu išraitytus komentarus paraštėse, bendro pobūdžio pastabas po paskutiniu atsakymu. Prisimenu be galo nuobodžius kontrolinių darbų aptarimus, per kuriuos mes vieni kitiems po suolais siuntinėdavome laiškėlius ir piešdavome niekniekius. Prisimenu, kaip nenoriai eidavome į jo pamokas ir kaip kartu susėdę per ilgą pertrauką kolektyviai sutarėme nesiruošti būsimam kontroliniam darbui. O kam ruoštis? Juk atsakymuose gali nors ir vadovėlį atmintinai cituoti, vis tiek negausi geriausio pažymio. Vis tiek neįtiksi.

Mokytojas savo „šykštumą“ aiškino siekiu mes motyvuoti, neva, gavus į tinkštą, lengviau įgauti kovinės dvasios. Blogiausia, kad jis šventai tikėjo savo priemonių veiksmingumu. Tikėjo net tada, kai vieną kontrolinį teko perrašyti visai klasei, nes mes juk buvome sutarę nesimokyti, neskaityti ir mokytojo dėstomu dalyku nesidomėti. Mes, aštuntokai, jautėme, kad turime laiko iki dvyliktos klasės, kai pažymiai lems mūsų ateitį – galimybės įstoti į norimą specialybę. O aštuntoje klasėje dar norėjome pasilinksinti. Be to, troškome motyvacijos. Tuo metu kai kurie iš mūsų jau svarstė, kokią profesiją rinkti, ir mokykloje dėstomus dalykus tarytum matavosi. Minkštąjį veržęs to atkaklaus mokytojo dalykas natūraliai suvoktas kaip „per ankštas“.

Buvo ir kitokių mokytojų. Tokių, kurie lengva ranka nerašydavo nei dešimtukų, nei devynetukų, nei aštuonetukų, nei septynetukų. Bet pratybų puslapyje išvydęs raudonu rašikliu išraitytą šešetą žinojau, kad niekas tau gera valia minkštosios nespardo – gavai tiek, kiek esi nusipelnęs. Tokie mokytojai kažkaip sugebėdavo parodyti, kad mokaisi ne dėl pažymių, ne tam, kad įvykdytum normatyvus ar įtiktum. Mokaisi dėl savęs. Stengiesi dėl savęs. O dėl savęs stengtis ir smagu, ir azartiška, ir kovinės dvasios netrūksta.

Niekam ne paslaptis, kad Lietuvoje iš grožinės literatūros sunkiai įmanoma pragyventi. Rašytojų turime nemažai – akivaizdu, kad jie rašo ne tik dėl menko atlygio. Jie rašo ir dėl savęs, dėl galimybės bendrauti su skaitytojais, dėl to, kad rašyme mato prasmę, galų gale dėl to, kad rašyti

smagu. Negaliu kalbėti už kolegas, bet aš rašydama grįžtu į aštuntą klasę, kai rūpėjo žaidimai, paieškos, norėjosi kuo daugiau išbandyti, patirti, ieškoti. Rašymas, literatūros vertimas, drabužių kūrimas yra tokių paieškų atspindžiai, todėl natūralu, kad vieni tekstai būna geresni, kiti prastesni, vieni drabužiai populiarūs, o kitų pirkėjai nepastebi.

Aišku, nesiruošiu meluoti ir veidmainiauti. Džiaugiuosi, kai mano poezijos knyga „Gyvybė“ nominuota Metų knygos rinkimuose ir apdovanota Zigmo Gėlės premija, man buvo smagu. (Raktinis žodis čia yra SMAGU.) Šis įvertinimas padėjo pasiekti daugiau skaitytojų, eilėraščiai iš knygos išversti į kelias užsienio kalbas, sulaukiau kvietimų į literatūros festivalį užsienyje ir į kelias rezidencijas, sutikau nemažai kolegų, kurių kitomis aplinkybėmis tikriausiai nebūčiau sutikusi, bendravau su skaitytojais. Jei ne visi šie dalykai, apdovanojimai ir premijos būtų tik eilutės gyvenimo aprašyme. O skaitytojai poetų gyvenimo aprašymų neskaito. Jie skaito poetų eilėraščius.

Ar buvo / yra poetų ir poečių, kurie supyko dėl PDR anoniminių eilėraščių konkursų komisijos sprendimo neskirti pirmųjų vietų? Tikriausiai. Bet man atrodo, kad toks sprendimas galėjo paskatinti atvirkštinę reakciją – ignoravimą, kuriuo mes aštuntoje klasėje apdovanojome mokytoją, savavališkai nusprendusį, kad kovinę dvasią labiausiai pakeičia kova dėl kuo aukštesnių įvertinimų. Tokį mano spėjimą patvirtina ir komisijos nario Manto Tamošaičio užuominos, jog konkursuose sulaukta mažokai eilėraščių, juo labiau kad sprendimas neskirti pirmųjų vietų priimamas ne pirmą kartą. Šiemet neišrinkti ne tik pirmųjų vietų nugalėtojai – iš vienuolikos įsteigtų premijų išdalytos tik penkios. Šis faktas leidžia numatyti dar blogesnį scenarijų: skaitytojai gali nepagrįstai pasidaryti išvadą, kad neturime gerų poetų, todėl šiuolaikine lietuvių poezija domėtis neverta. Negirdėjau, kad kuris nors lietuvių poetas girtųsi plačiu skaitytojų ratu, tad kokia žinia siunčiama potencialiems poezijos gerbėjams, spaudoje perskaičiusiems, kad profesionaliosios poezijos festivalyje daugiau nei pusė apdovanojimų neišdalyta, nes nebuvo vertų jų gauti?

Galviausiai ar toks sprendimas supykė mane? Ne, priešingai. Aš apsidžiaugiau. Apsidžiaugiau, nes gavau galimybę pamąstyti ir aiškiai įsivertinti, kas man yra (gera) kritika, kokia kritika man (ne)reikalinga ir kokia kritika mane ugdo ne tik kaip rašytoją, literatūros vertėją ar drabužių kūrėją, bet ir kaip skaitytoją ar kultūros vartotoją. Bemąstydamą parašiau šį tekstą – jį dėlioti buvo smagu. Be to, Lietuvos kultūros erdvėje jau seniai esu pastebėjusi kritikos kritikai trūkumą. Apsidžiaugčiau, jei šis tekstas į minėtą trūkumą atkreiptų dėmesį ir jį bent milimetru sumažintų.

P. S. Prieš atiduodama šį tekstą į kultūrinę spaudą, sulaukiau amerikiečių leidėjų laiško. Mano naujausi tekstai jiems tiko. Jei esu pasirengusi, atsiųs sutartį. Štai kokia galinga yra tvirta, bet pozityvi kritika. Sakau iš asmeninės patirties.

– KRISTINA TAMULEVIČIŪTĖ –

## Kalbos politika ir / ar apolitika

► Atkelta iš p. 3

lietuviška Vikipedija. Tai savotiškas savanoriškas, pasirinktas neįgalumas: kadangi man sunku išmokyti vaikščioti, tai visą laiką sėdėsiu neįgaliojo vežimėlyje arba gaminysiu vežimėlius kitiems, kuriuos laikau kūdikiais ar neįgaliaisiais.

Neįmanoma nepastebėti, kad mūsų masinėje sąmonėje, viešajame diskurse vyrauja represyvi orientacija. Labai dažnai šaukiamei valdžios, kad uždraustų vienus ar kitus dalykus, reikalaujama sugriežtinti bausmes už vienus ar kitus nusizengimus ar nusikaltimus. Žmonės linkę visus normavimo veiksmus deleguoti plačiausiai suprastai valdžiai, administracijai, įstaigoms: tegul valdžia įsikiša, sureguliuoja. Laikomasi prielaidos, kad jeigu žmonėms neuždraus, tai jie viską darys blogai, neteisėtai, šiuo atveju – sudarys kalbą. Ar žmogus turi teisę pavadinti savo gimusį vaiką Morka arba Kibiru? Nemanau, kad kas nors norėtų taip padaryti, tik tai klausiu, ar jis turi tokią teisę? O jeigu ne, tai kokių pagrindu šitai draudžiama? Ar tai griautų kalbos sistemą? Tai, kad norinčių suteikti tokius vardus savo vaikams neatsiranda, rodo, kad tokio draudimo apskritai nereikia, pakanka pasikliauti žmonių sveiku protu, nuovoka, skoniu.

Neseniai Seimas nusprendė, kad su klientais dirbantys paslaugų teikėjai ar pardavėjai privalės kalbėti lietuviškai. „Lietuvos rytas“ paskelbė klausimą: „Ar jus trikdė lietuviškai nekalbantis aptarnaujantis žmogus?“ 53,55 % pasirinko atsakymą: „Žinoma, kad trikdė, – tai nepagarba mūsų šaliai ir kalbai.“ Ukrainietės kasininkės ir indai maisto išvežioti-

jai... Kartu užkertamas kelias čia dirbti karo pabėgėliams, kurių šiuo metu tikrai nemaža. Tai skriauda tiems žmonėms ir nuostolis mūsų ekonomikai. Ar Seimas supranta, ką daro? Ir ar tikimasi išreikalauti, kad šis nutarimas būtų vykdomas?

Ukrainiečių vaikus siekiama jei ne išmokyti, tai bent privalomai pamokyti lietuvių kalbos, nors aišku, kad didžioji dauguma jų čia gyvens neilgai. Jiems būtų daug naudingiau, jeigu jie būtų mokomi anglų kalbos. Bet kalbos valdininkams trūksta paprasčiausios empatijos, žmogiškumo, jie ir čia jaučiasi esą lietuvių kalbos gynėjai.

Geografinių vietovių pavadinimus draudžiama rašyti taip, kaip jie rašomi originalo kalba, reikalaujama archajiškai perrašinėti iš klausos (čia pasirinkimo kažkodėl nepalikta). Svetimų kalbų asmenvardžiai sulietuvinami taip, kad labai dažnai jų neįmanoma atpažinti.

Esminis, neatremiamas, daugykt išsakytas ir vis tiek ignoruojamas argumentas prieš kitakalbių asmenvardžių ir vietovardžių perrašinėimą yra tas, kad šių neva pagal taisykles transkribuotų vardų neįmanoma atstatyti. Norėdamas susirasti žinių apie asmenį, surenki jo vardą gūgle – ir nerandi. Šis klausimas kaskart iškyla ieškant informacijos žinyuose, žodynuose, enciklopedijose. Kokiame tada pasaulyje gyvename? Tai kažkokia idiosinkrazija, solipsizmas ar kraštutinis voliuntarizmas: pavadinimai savaip ir dabar tik tu pats su saujele saviškių žinai, kaip tai perskaityti ir ką tai reiškia. Kažkokia kūdikių kalba, kurią šiek tiek supranta tik tėvai... Deja, taip yra padarę latviai, ir kartais būna sunku suprasti, apie ką gi jie rašo. Man teko redaguoti iš latvių kalbos išverstą knygą apie dabartinę filosofiją su dešimtimis latviškai perrašytų pavardžių. Jų autentiškai užrašytų formų turėjau ieškoti griebdamasis kone akrobatikos. Rusams tai

neišvengiamas dalykas, nes jų raidynas kitoks, jiems tenka transkribuoti į kirilicą. Tačiau kodėl tai, kas rusų kalbai neišvengiama, norima padaryti lietuvių kalbos privalumu, kodėl patys sau kaisome pagalius į ratus?

Praeities, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės asmenų vardai šitaip retrospektyviai užvaldomi, praėjus šimtams metų po jų mirties, orveliška kontroliuojant praeitį. Ne tik visiems žinomi, kaip Barbora Radvilaitė (beje, kaip juokingai turėtų atrodyti toks jos vardo perrašymas jai pačiai), bet ir tūkstančių tūkstančių kitų, stambių ir visiškai smulkučių. Tai ne kas kita, kaip praeities politizacija, galios taikymas jai, aktyvus užgrobinimas. Blusinėjama, ar koks nors menkas žinomas asmuo yra iš LDK, ar iš Mazovijos, nes tada tą pačią pavardę reikia rašyti arba „lietuviškomis“, arba „lenkiškomis“ raidėmis. Panašiai mormonai naršo visame pasaulyje, ieškodami mirusių žmonių pavardžių, kad galėtų juos pakrikštyti (mat jų teologija leidžia krikštyti mirusius žmones, o visus nemormonus jie laiko nekrikščiais).

Taip pat kaip su asmenvardžiais yra su vietovardžiais. Pasaulis dabar labai susitraukė, jo tolimybės priartėjo. Pavadinimus reikėtų rašyti taip, kaip jie rašomi tos vietovės kalba, kitaip nieko negali atpažinti, rasti žinių. Išimtis turėtų būti daroma nebent keliems šimtams pavadinimų, kurie seniai jau gę ir visuotinai paplitę, kaip Varšuva ar Paryžius. Bet kur tau! Valstybinės lietuvių kalbos komisijos iniciatyva ir lėšomis buvo parengtas ir išleistas penkiatomis žodynas „Pasaulyje vietovardžiai“. Perrašinėti kokių Afrikos savanų, kalnų ar upių pavadinimus lietuviškai – beprotiškas ir visiškai tuščias darbas. Juk pasaulyje yra milijardai vietovardžių... Ir vėl vien tik lokaliai, savo vartojimui. Vėlgi neatsiveriama pasauliui, nemėginama su juo susikalbėti,

## Iš bloknoto (50)

Vienas pačių svarbiausių spalio mėnesio kultūrinių įvykių (greta daugybės kitų) – Liudo Truikio jubiliejinė paroda M. K. Čiurlionio muziejuje, pavadinta paties dailininko žodžiais „Menas yra auka Kosmoso lygsvarai“. Tai jau antroji paroda po pirmosios, kuria 2004-aisiais labai įspūdingai buvo paminėtas dailininko šimtmetis. Šį kartą parodos kuratorės buvo Radvilė Racėnaitė, Rasa Bieliūnaitė ir Rasa Ruibienė, ilgametė Liudo Truikio namų-muziejaus vedėja. Parodą norėta pateikti kaip šventę, todėl prieš atidarymą buvo surengtas nedidelis operinės muzikos koncertas, tarp žiūrovų vaikščiojo ir keletą kartų kalbomis įsiterpė „atgijęs“ pats Liudas – atitinkamai nugrimuotas ir aprengtas aktorius Kristijonas Siparis. (Gal ir nevertėjo to daryti?) Daugybė žmonių prisidėjo rengiant parodą ir komponuojant turtingą Liudo Truikio palikimą – scenografijos eskizus, autentiškus sceninius kostiumus, Truikio ir jo mūzos Marijonos Rakauskaitės namų su visais dievais ir persiškais kilimais fragmentus, kūrė ekspozicijos erdvę, apšvietimą, net Egipto ar Japonijos sakurų kvapus kolbose. Ekspoziciją papildė ir puikios abiejų portretinės nuotraukos, ir senokai nematytas Vytauto Ciplijausko tapytas įžymusis dvigubas Marijonos Rakauskaitės ir Liudo Truikio portretas.

Ekspوناتai atkeliavo net iš kelių vietų; kone pusę šimto eskizų ir kruopščiai saugomų operinių kostiumų perdavė Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus, tris monumentalias, jau restauruotas Truikio drobes religine tema – Kauno seserų benediktinių vienuolynas, o tobulo grožio Otelo kostiumą paskolino Kipro Petrausko namai-muziejus. (Juodas plonyčio, lyg kiek pablukusio aksomo kostiumas su auksinio Venecijos liūto piešiniu ant krūtinės – tai tikrai puikus Truikio sumanymas: užuot aktorių grimavus juodai ir aprengus baltai, apvilkti jį santūriju odu kostiumu-suknia, išreiškiančiu personažo reikšmę, jo kitokumą, išskirtinumą ir – tragizmą.) Mes, vyresnioji karta, turtingoje, jautriai parengtoje ekspozicijoje vėl pamatėm ne kartą skirtingom progom matytus dailininko eskizus įžymiems operų pastatymams – Antano Račiūno „Trims talismanams“, Jurgio Karnavičiaus „Gražinai“, Miko Petrausko ir Jono Dambrausko „Eglei“, Verdi „Aidai“, „Otelui“, „Don Karliui“, keliems Puccini „Madam Baterflai“ spektaklių variantams (1937, 1959, 1986), bet jauniausiems lankytojams visa ekspozicija gali būti stebinančia naujiena. Vien jau „Madam Baterflai“ trys skirtingi eskizų ir kostiumų variantai, kuriuose gali pamatyti, kaip kruopščiai dirbta, kaip keitėsi ir kuria kryptim slinkosi scenografo mintijimas, jo sumanymai studijuojant menų sintezės klausimus, ieškant muzikos ir dailės giluminių derinimo būdų bei siekiant tobulos, išgrynintos (šiuo atveju „japoniškos“) išraiškos. Taip pat suvokti, ką Truikiui reikšė Rytų kultūros studijos ir meilė jai. Juk ir pats dailininkas turėjo sukaupeš vertingą Rytų meno kolekciją. Prie ekspонатų pridėtos anotacijose žiūrovams pateikiama išsami menotyrinė informacija apie darbus, o vienoje iš jų cituojami tokie Truikio žodžiai: „Su „Baterflai“ eskizais, atrodo, kad priartėjau prie japonų meno ir Puccini kompozicinių sprendimų.“

Bet vis dar nė žodžio nepasakiau apie svarbiausią parodos akcentą – trijų didžiulių dvylikos apaštalų procesiją vaizduojančių Liudo Truikio drobių, andai skirtų Šv. Mykolo bažnyčios presbiterijai, stebuklinį atsiradimą. Šios suvyniotos drobės buvo atsitiktinai vienuolių seserų benediktinių aptiktos ant bažnyčios aukšto. Natūraliai kyla klausimas: kaip kelis dešimtmečius gyventa nežinant, kas guli ant aukšto?! Šiaip ar taip, šiandien, jau puikiai restauruoti Teresės Blažiūnienės, patyrusios restauratorės, tie darbai puikuoja Truikio parodoje, juos rodo televizija, apie juos rašoma ir kalbama. Beje, restauratorė ne vienus metus dirbo mūsų Operos teatro dirbtuvėse sudėtinguose eskizo perkėlimo į dekoracijų drobę darbuose pačiam Liudui Truikiui

„diriguojant“ iš balkonėlio, griežtai reikalaujant tikslumo ir įdėmumo net smulkiausias detales pertapant. Tuos darbus jaunystėje turėjo progos dirbti ir Truikio reiklumą patirti dailininko mokinys – dailininkas Bronius Leonavičius, su kuriuo drauge Teatro, muzikos ir kino muziejaus autobusiuku keliavome į parodos atidarymą.

Užbaigdamą „Apaštalų“ temą, noriu pridurti savo individualų pastebėjimą: man atrodo, kad jiems, kaip ir anksčiau atrastiems mėlyniesiems angelams iš tos pačios bažnyčios, ekspozicijoje nebuvo atrasta tinkama erdvė, pagarbus atstumas, iš kurio dera žiūrėti monumentalius darbus, todėl neįvyko to laukiamo atradimo stebuklo, išgyvenimo. Keista, bet tos balkšvos akvareliškos figūros tarsi virpančiame auksiniame fone daug įspūdingiau atrodo parodytos per televiziją ar net išmanojo telefono ekrane. Labai gaila. (Beje, pirmojoje Truikio jubiliejinėje parodoje tokio ankštumo salėse nesijautė, ekspozicija buvo erdvesnė ir visapusiškai puiki.) Kalbantis apie „Apaštalų“ likimą su atvykusia iš Amerikos dailėtyrininke Sandra Skurvydaite, kilo mintis, kad ideali vieta juos eksponuoti būtų Vilniaus Sapiegų rūmai, jų nuostabios architektūrinės erdvės!

**D**orė“, 2023, Nr. 11. Sunku patikėti, kad palyginti nedidelis būrelis entuziastų sugebėjo išleisti jau vienuolikąjį „Dorės“ numerį. Tą negausų „Dorės“ iniciatorių ir leidėjų būrį (sudarytoja ir straipsnių autorė Raimonda Ravaitytė-Meyer, Nidos bibliotekos darbuotojai) bei ištikimus autorius – daugiausia mokslininkus, žurnalistus, menininkus – palaiko meilė Neringos kraštui ir jo istorijai, ji leidžia atrasti vis naujų temų ir medžiagos tyrimams. Man regis, šiame numeryje nėra nė vieno neįdomaus ar nevertingo straipsnio. Paskaitę žurnalą, įkvepi skaidraus Neringos oro, tave apgaubia savotiška atmosfera, susikurianti susipinant trapioms praeities ir dabarties įvykių bei vaizdų gijoms. Skaitydamas prieškarinio pasaulio liudininkų žodžius ar praeities tyrinėtojų tekstus, įdėmiai žiūrėdamas fotografijas, kuriose ypač jaudina detalės, patiri savotišką pažinimo malonumą. Skirtingo braižo Mariaus Semaškos, Tomo S. Butkaus, Aušros Feser ir senųjų laikų fotografų atvirukai sukuria ypatingą žurnalo nuotaką, pateikia įvairių žiūros taškų. O jau Gintauto Trimako „Išėjimų“ dramatiškas ciklas (vienas jų viršelyje) – vertas atskiro, filosofinio pokalbio.

Dalia Kiseliūnaitė pasakoja apie bandymus atkurti kuršinių kalbą, Nijolė Strakauskaitė rašo apie gintarą ir Juodkrantės istorijos lobius, pateikdama puikią dokumentinę medžiagą nuotraukose, Aušra Feser tarsi tęsia neregėtai įdomios „Vaikų miško paviljono“ ekspozicijos Venecijos bienalėje temą ir pateikia savo fotografuotą Neringos vaizdų. Renata Kilinskaitė rašo apie Kuršių nerijos senąją architektūrą, medinių namų dažymo tradicijas išgaunant „spalvų raktą“. Skyrelyje „Idėjos ir žmonės“ Algimantas Jankauskas parengė labai įdomią ir vertingą, taip pat iliustruotą medžiagą apie Thomo Manno seminarą, prasidėjusį bundant Lietuvai ir išaugusį į plataus užmojo Thomo Manno festivalį, aprėpiančią muziką, dailę, literatūrą ir kiną. Tapusį festivaliu – svarbiu ne tik Neringai. Jankausko straipsnyje tarsi vėl susitikam su Antanu Gailiumi, Silvestru Gaižiūnu, Arvydu Juozaičiu, Raminta Gamziukaite ir su senokai mus palikusiais kultūros ir mokslo žmonėmis, seminaro organizatoriais, tokiais kaip Bronislovas Kuzmickas, Alfredas Tytmonas, Frankas Fiedleris, Romualdas Ozolas, Bronius Genzelis, Galina Baužytė-Čepinskienė ir daugelis kitų. Visko neišskaičiuosi, neperpasakosi. Visuomet jaudina straipsniai ir prisiminimai, kuriuose primenama Kuršių nerijos praeitis, papročiai, specifiniai vietinių ir atvykėlių santykiai ir senuose atvirukuose užfiksuoti jaudinantys andai buvusio kasdienio gyvenimo vaizdai. Siūlyčiau pa-

siieškoti „Dorės“ metraščio ir paskaityti kukliai, bet estiškai atrodantį, įdomybių nestokojantį žurnalą. Gaila, kad jis labai vangiai platinamas. Kam parodau, visi klausia – o kurgi jį rasti?

**L**ietuvą atvykęs vokiečių režisierius Christianas Weisė su savo bendradarbių grupe (dramaturge Beate Seidel, scenografe Julia Oschatz, kostiumų dailininku Josa Marxu, kompozitoriumi Jensu Dohle) nutarė mūsų Mažajame teatre pastatyti Tennessee Williamso pjesę „Katė ant įkaitusio skardinio stogo“, ne kartą matytą mūsų scenose (beje, puikus buvo Rimo Tumino spektaklis dar Nacionaliniame dramos teatre su Vaiva Mainelyte, Inga Burneikaite, Romu Ramanausku), suvaizdinti ją su mūsų šiais aktorais. Režisierius Christianas Weisė, – pagalvojau prieš spektaklį, – tikriausiai nujautė, kad Mažojo aktoriai, buvę talentingo režisieriaus rankose, kuo puikiausiai pajus ir perteiks tiksliai ir jautriai Williamso išrašytus charakterius, jo psichologinių virazų kodą. Bet vos atsivėrus uždangai supratau, kad eina visiškai kitu keliu. Režisierius akivaizdžiai ignoruoja viljamsišką teatrinę tradiciją ir kuria savo spektaklį. Iš karto turiu prisipažinti, kad Williamso taisyto ir koreguoto antrojo pjesės varianto nesu skaičiusi ir nežinau, kuo ji keitėsi, nežinau ir ką čia veikė jų „dramaturgė“, todėl spręsti apie dabartinį tekstą negaliu. Aišku viena, kad šeimos drama – susvetimėjimas, susipriešinimas, alkoholizmas, slepiamas homoseksualumas, tradicinis godumo, apsimitinėjimo paveikslas palikimo dalybų scenose – viskas čia rakinama kitu grotesko, gaizdos ironijos raktu. Groteskui tarnauja viskas: griūvančių, perkreiptų, absurdiškai deformuotų, nepatogių, bet stabilijų formų aplinka, utriuotas grimas, žmogaus kūno formas kraštutinai deformuojantys kostiumai, garsai, judesiai ir kita. Spektaklio kūrėjai, atrodo, laukia salėje juoko, bet mes pratę į viską žiūrėti rimtai, ir juokiamasi šykščiai.

Atrodo, kad iš Williamso pjesės neliko nieko. O gal kaip tik režisieriui pavyko atverti kūrinio griaučius, Williamso idėjos pamatus? Nori nenori tenka kalbėti apie interpretaciją, jos poreikį ir ribas. Tai klausimas, kuris tikriausiai rūpi kiekvienam kūrėjui ir juo labiau – kiekvienam atlikėjui, kad ir ką darytų – režisuotų, groty, diriguotų, tapytų ar vaidintų. Kaip tik visai neseniai „ArtVilnius '24“ parodoje įsigijau Susan Sontag straipsnių rinkinį, patraukusį pavadinimu – „Atsižadėkime interpretavimo ir kitos esė“. Prieš lygiai pusę amžiaus šia tema intelektualės parašytas straipsnis įdomus ir šiandien, bet taip pat neišvengia prieštaravimų. Turim teisę interpretuoti ar neturim? Nuneigti tokios teisės neįmanoma. Man patiko juokinga Sontag replika, kad agresyvi interpretacijos poreikis, ko gero, atsiranda, kai režisieriui tiesiog nepatinka pjesė. Sontag sako, kad „interpretuojant meno kūrinį išplėšiami tam tikri elementai“, o modernus interpretavimo būdas stačiai „rausiasi“, kasasi po tekstu, ieškodamas svarbiausios potekstės. Ką atranda režisierius Christianas Weisė? Jis su savo dramaturgės pagalba suspaudžia spektaklį iki vienos dalies ir, man regis, teigia tą patį, ką ir Williamsas, tik šurkščiai, netgi įžūliai, nuneigdamas autoriaus stiliaus jautrumą, jusliškumą (o ar ne stilius, t. y. „kaip“, kūrinyje svarbiausia?). Todėl nenuostabu, kad bene labiausiai įsimena Margretos ir Briko (akt. Teklė Baroti ir Šarūnas Januškevičius) jautraus atsivėrimo, savotiškos išpažinties scenos dainuojant savo zongus finale. Net plojimai pasigirdo. Visi kiti aktoriai, paversti personažais kaukėmis, režisieriaus sumanymą taip pat vykdė kuo puikiausiai.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

objektai lieka neatpažįstami jokiuose kitakalbiuose tekstuose ar lentelėse su jų pavadinimais.

Filosofinė visų šių kažkada padarytų ir dabar daromų politinių sprendimų prielaida yra natūralizmas: žmonės laikomi gamtinėmis būtybėmis, turinčiomis tam tikras natūralias, savaimines savybes. Lietuvių kalba esanti natūrali lietuvių savybė, jiems kaip tam tikroms gamtinėms būtybėms esanti būdinga savybė – lietuvių kalba. Šis žmogiškosios egzistencijos natūralizavimas pašalina istorinį matmenį, istorinės gelmės ir esminio kismo suvokimą. Jono Jablonskio rašybos reformos rezultatas laikomas kone prigimtinė, natūralia lietuviško rašto forma. Baisimasi w ir cz – tai didžiulės svetimybės, gresiančios pačiai kalbos gyvybei. Visa ankstesnė lietuvių rašybos istorija, jos variantai nuo Martyno Mažvydo iki Motiejaus Valančiaus ir Simono Daukanto darosi svetima. Bet koks paskutiniosios rašybos reformos sprendimų pakeitimas būtų skaudus kalbos sistemos pažeidimas.

Iš tikrųjų Jablonskio reformą lėmė ne moksliniai, o ideologiniai sumetimai – tai buvo kovos su lenkiškumu epizodas, mėginimas kaip nors atsiriboti nuo lenkų bet kokioje plotmėje. Ir rasta priemonė – pasiimti čekiškas raides ir padaryti jas tariamai savastingai lietuviškas. Juk čekai mums negrasina, jie mūsų nesučekins per raides. O lenkai jau buvo mus sulenkinę ir gali vėl sulenkinti savo raidėmis. Archajiška maginė sąmonė bijo tų raidžių kaip paslaptinių galių. Maginei ir, sakyčiau, maginei sterilizacinei sąmonei „svetimos“ raidės – tai svetimkūniai, nuodai, kurie gali užteršti ir užnuodyti kalbą, netgi ją pražudyti. Ginant kalbos gyvybę, reikia ją detoksikuoti ir apipjaustyti.

Pabaigai trumputės konkrečios rekomendacijos. Kalbos vartojimą reikia maksimaliai depolitizuoti ir visiškai dekriminalizuoti. Kalbos įstatymai turi būti įdėmiai peržiūrėti taip, kad atitiktų demokratinės respublikos konstitucinius principus. Juos turi svarstyti, priimti ir įgyvendinti politinę pasaulėžiūrą turinčios partijos, atstovaujančios Seime savo

rinkėjams, o ne tautininkai fundamentalistai, surenkantys vos kelis procentus balsų. Keblumas čia tas, kad visose partijose, o svarbiausia – visose nerenkančios valstybės institucijose yra intuityvių, pasąmoninių tautinių fundamentalistų ir perteklinės galios taikymo praktinėje politikoje šalininkų. Demokratinėje respublikoje negali būti kalbos inspekcijos kaip valdžios institucijos, ją reikia tiesiog panaikinti. Kalbos komisija negali būti valdžios institucija. Tai turi būti akademinė institucija, o jos funkcija – ne direktyvinė, o grynai konsultacinė.

– ARŪNAS SVERDIOLAS –

Tekstas parašytas pagal pranešimą, perskaitytą teksto redagavimo konferencijoje „REDA. Forumas už kalbos demokratiją“ spalio 25 d.

## MARTYNAS BENYS

## Namai I

Veikėjams tėvų nuotraukų albumuose  
Norisi už kažką atleisti  
Paguosti  
Truputį labiau plaukuotus  
Aprengtus lego žmogeliukų rūbais  
Įvargstančius namus  
Kukliai besišypsančius rudą dieną  
Nes katapultos per sienas atsiuntė  
Ne maru užkrėstus kūnus ar riedulius  
O ananasą  
Pirmą skulptūrišką buteliuką kolos  
Pampersus ir džinsus iš Amerikos  
Paguosti kartu naivius lyg augintinius  
Dar į laužus nekrovusius katapultų dalių  
Nepažinčius laisvadienių  
Nemačiusius mutantų verslininkų  
Kartu kaip niekad panašius į save

## Namai II

Kai išsenka sovietinio buto šeimnininkas  
Ir nutrūksta jo gyslos su dabartim  
Kambariuose sukruta paveikslėliai su gintaru  
Ir buvę sakai atvirsta atgal į pušis

Jų šaknys lyg raumenys  
Kasasi po tapetais, į vamzdžius  
Tvirti kamienai riečiasi ir užpildo erdvę  
Paskleidžia pirties kvapus  
Ieško kelio į išorę  
Ir prasimuša pro silpnus langus link kaimynų  
Dar vienas džiunglių auglys  
Sudžiūvusioje betono bokštų panoramoje

Šakos vėjyje mojuoja pro langą jaunam programuotojui  
Tarakonai laksto spygliukais  
Ir pasakoja tūkstantį ir vieną rusišką anekdotą  
Kol už sienos vis garsiau blaškosi bildesys  
Ten nesimyli du golemai iš servizų

## Orbitoje I

O kažkada pagamins kosmoso vyno  
Išskraidins rinktinių kekių  
Gal net nenuskins nuo šakelių  
Ir išsiųs su rinktine velėna  
Visą laimingąjį vynuogyno kampelį

Rankomis skins uogas po vieną  
Paleis plūduriuoti virš pntinės  
Gainios jas po erdvėlaivį  
Traiškys džiaugsmingai ant sienų, lubų  
Trypčios žemyn galva  
Lyg šikšnosparniai vakarėlyje  
Brandins su kosmine radiacija  
Arčiau žvaigždžių

Suks ratus kažkur virš galvų  
Orbituos svaigus palydovas  
Kol galiausiai atsiųs mums į apačią  
Prabangų reklaminį klipą  
Parodys, kaip atkemša jauną butelį  
Kaip išdidžiai nepataiko į taурę  
Ir sklendžia atsipalaidavę lašai  
Lyg pagaliau pasijutę namie

## Orbitoje II

Planetariumą uždare rekonstrukcijai  
Kupolą paliko, bet kambarinis kosmosas turėjo išsikraustyti  
Jis susivyniojo palaidus galus  
Ir sulenkęs taškuotą kuprą išėjo į varguolio žygį

Trumpam apsistojo senoje siuvykloje  
Prisiglaudė kirpykloje po suirusia iškaba  
Nakvojo pas užtrauktukų meistrą  
Pas jo brolių laikrodininką  
Ir jų raktininką tėvą  
Sustojo skalbimo namuose  
Apsilankė pas restauratorę

Pabuvo pas visus, kurių lubos dar neišdegtos lempų  
Bet greitai vėl pakildavo iš vietos  
Nes mynė ant kulnų šviesos dykuma

## Žuvys

Pagauti žuvį  
Nufotografuoti  
Paleist atgal į gelmę telefonu  
Kad laisvėj plaukiotų jos atvaizdas, jos duomenys

Ir taip tūkstantį kartų

Atsisėsti drauge su žuvim  
Ir gėrėtis  
Kai žybsėdami skamba dugne žadintuvai

## Dūmas

Nesmagu pripažinti  
Kad už visą pasaulio sveikatą  
Gražesni industrinio kamino dūmai

Kai speigas net mopso atokvėpį aštrina  
Kai bokštai naudoja laiko patikrintą triuką  
Ir kaip visada išsirenka gerą foną  
O geležinkelio bėgiai atranda sau vietą išliaužti  
Nebėra ką daryti

Kaip netolima senovė, tikresnė už pilių mūrus  
Suodžiais šnypščia į nugarą  
Dar gyvi miesto užkulisiai  
Ir pulsuoja tamsus, nepažįstamas organas  
Pliūpteli iš plytų ir geležies gyslų  
Paskleidžia tirštus syvus  
Lyg vaikystės gūša į vandenį

Nebėra ką daryti  
Dažas sėda į sniegą keistu ramumu  
Ir nuslopsta jėgos priešintis  
Kol matai tik akim, tik pro langus, iš tolo

## Elektra

Kažkur stovi elektros perdavimo bokštai  
Ir perduoda magnetinius laukus bitutėms  
Negerai bitutėms  
Jos prasčiau nudirba darbus  
Ir numiršta mažiau padariusios

Kažkur stovi industrinės kolonėlės  
Ir perduoda garso bangas šokėjams  
Ir šokėjai numiršta mažiau padarę

Kažkur stovi šviesų pultai ir lazeriai  
Ir dirba iki mirties

Lazda turi tris šimtus šešiasdešimt galų

Jei nebebus bičių  
Tai nesušinosim, ar magnetai kviečia jas šokti

Jei nebebus bokštų, kolonėlių ir lazerių  
Tai šokėjai mirs padarę visus darbus

Jei nebeliks šokėjų  
Tai nesušinosim, ar bitės išgelbės elektrą

## Parazitai

Geriau pirmą erkę pasigauti vaikystėje  
Ir anksti pasisveikinti su tamsiais žalia baime  
Nevaldomom jėgom iš neperžiūrimo miško  
Tarp krintančių negirdimų medžių  
Ir sprendžiamų negailestingumo dėlionių

Geriau anksti priprasti  
Susitaikyti su atsitiktinumo pumpurais  
Kartais pražystančiais nepatogiose vietose  
Su krentančio kamieno giljotina  
Samanų kilimėliais ir mėlynėm budelio vietoje

Geriau nei suaugus  
Baidytis uogų, pumpurų ar raketų  
Kartais alpinėti nepatogiose vietose  
Kiaurai permačius devynis miškus  
Prisiklausius krentančių medžių

## Tarnai

Gera, kad robotai dirba  
Siurbia grindis  
Vairuoja sunkvežimius  
Nupjauna žolę  
Ir išminuoja bombas

Jie liks tvarkytis po mūsų  
Palaistys augalus  
Išves pavadžioti šunis  
Per kukliai burzgiančias laidotuves  
Žemais pečiais vežios karstus  
Užklius už akmenėlio  
Truputį nudreifuos į šoną  
Ir išvažiuos sau pjauti žolės  
Į beveik išminuotus laukus

## Sparnai

Sako, kad varnos priligsta  
Protu septynmečiams vaikams  
Nepatikrinsi

Ar jos skiria gėrį ir blogį  
Ar supranta, kas tai mirtis  
Išsirenka savo mėgstamiausią muziką  
Trokšta prekės ženklų  
Stengiasi per pirmas varžybas  
Jau mažiau klausinėja kodėl  
Mokosi tėvynės himną  
Geimina baisiausiai  
Ir kasdien tveria mintimis  
Jau kitą, didesnę realybę

Nepatikrinsi  
Ar laukiniai vaikai su sparnais  
Po pusę dienos  
Trepsetų ant mano skardinės palangės

## Apdangalai

Vorus atsiuntė, kad varytų žmonėms baimę  
O kepures, kad juos ramintų  
Bet abiems žūtūt uždraudė susitikti

Todėl voras ir šnarinėja visą savo gyvenimą  
Toks nepopuliarus  
Tylutėliai burzgina mechaniniais viduriais  
Per pertraukas parūko su gyvatėmis, pasidalina vargais  
Ir apie kepures retai sau leidžia pagalvoti

Jos ir pačios amžinai užsiėmusios  
Šildo žmonėms ausis  
Viską, ką paliečia, įremina trupučiu juoko  
Ir tik per atsitiktinumą, per Kalėdas ar ką panašaus  
Darbo nususias voras  
Spintoj iš lėto nusimeta savo organinį rūbą  
Drebančiomis kinkomis, kol niekas nemato  
Apsuptas storų geltonų angeliukų su fotoaparatais  
Kukliai pasimatuoja kepurę

## Burtai

Kiekvienas amatas turi savo paslaptį  
Kurią nujaučia tik įtariausieji

Visi virtuvių darbuotojai vagia  
Ir tai nujaučia tik jų viršininkai

Visi skrydžių įgulos nariai mezga nuostabius romanus  
Ir tai nujaučia tik jų sutuoktiniai

Visi kirpėjai vakare užtamsina šviesas  
Ir tarp sienų paslėptame kambary  
Suneša per dieną surinktus plaukus  
Šviečiant mėlynai kosmetinių purškų liepsnai  
Vynioja juos į ryšuliukus  
Įtaiso jiems akis iš senų sagų  
Suveržia kaklelį ir laibas galūnes  
Persmeigia mažąsias lėlytes šiaudeliais  
Per jas susiurbia katilą chemikalų  
Kartu su klientų jaunyste  
Pletkina kartu su kitais tamsiaisiais chirurgois  
Ir juokiasi iki ryto pilkai išsiviepe  
Apie pavykusias pasaulio bjaurinimo operacijas  
Ir tai nujaučia tik patys nepatikliausi vaikai



## GUNARS SALIŅŠ

Gunaras Salinis (1924–2010) – latvių išeivijos poetas, latviškojo siurrealizmo pradininkas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1952 m. išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. 6-ajame dešimtmetyje su poetu Linardu Taunu Niujorke įkūrė garsiąją latvių jaunųjų rašytojų grupę „Pragaro virtuvė“ (*Elles ķēķis*). Išleido penkis poezijos rinkinius, vėliau šie sutilpo į du „Raštų“ tomus (2006, 2023). 2024 m. jubiliejaus proga leidykla „Neputns“ išleido rinktinę „Apželdinsime Niujorką“ (*Apmežosim Nujorku*); šio pavadinimo eilėraštis tapo vienu populiariausių latvių egzodo kūrinų. Eilėraščiuose vyrauja poetinės vizijos su pasąmonės ir sapno vaizdiniais, azartiška erotika ir sarkastiška ironija, groteskas, tėvynės ilgesys, egzistencinė emigracijos būseną. Kūrybai turėjo įtakos A. Čakas, E. Adamsonas, D. M. Thomas, T. S. Eliotas. Salinis – vienas žymiausių R. M. Rilke's lyrikos vertėjų į latvių kalbą.

Vertėjas

## Apželdinsime Niujorką

Dzintarui Suodumui apie plačią jūrą

Kai atvažiuosi į pliką Niujorką,  
Tu būsi mūsų vienmintis:  
šį miestą apželdinti reikia!  
Maždaug štai taip:

Taimso aikštę greitai augančiais berželiais,  
ąžuolais prašmatniausias avenu,  
Grinvičo kaimą šermukšniais, šermukšniais,  
Harlemą gluosniais svyrrokuoliais,  
uosto rajoną pušimis ir eglėmis,  
kadagiais prie skerdyklų,  
kiekvieną vietą, kur renkasi latviai,  
bus liepų, klevų ir uosių gatvės,  
priemiesčius ir skersgatvius  
apsodinsime mišriu mišku.

Medžiams lapojant auto ners  
į požemį. Žaliajame Niujorke  
vien tik tošių taurės skambės,  
apyniai į dangoraižius kops.  
Latvių vaikai ir senelės  
televiziją pamirš:  
vasarą miške mūsų miške uogas rinks,  
rudenį lėks grybauti,  
žiemą vyrai rogių keliu  
malkas veš ir stirminus medžios.

Kai pavasaris ateis į Niujorką,  
tavernos viena po kitos bankrutuos:  
latviai Taimso aikštės beržyną pragrės,  
beržų ir tik beržų sulą gers.  
Harlemo burleskos nebegundys –  
pajuodusios gluosnių pavėsy sielvartaus,  
Grinvičo kaimą Valpurgijų naktį  
saugos mūsų šermukšnių kerinti jėga,  
kad prašvitus liepų gatvėmis  
su batais rankose tikėdami eitume  
saulės keliu į rašytojų rytą.

Vėliau jaunimas po mišką vaikščios  
ir latvių vaikų vaikams  
medžių kamienuose širdis išrės.  
Linguos sūpynės Niujorke,  
mediniams namams bus eglis ir ąžuolų.  
Prie uosto sausojo pušy  
genys kiekvienam iškals po kryžių,  
mažyčiai paukšteliai poteries sukals.  
Atvykusių ekskursantų  
lauks atrakcija ypatinga –  
klausantis paukštelių

šimtametėje girioje  
su Dievuliu valandėlę pabendrauti.

Tad ruoškis, tik nepamiršk  
pasiimti daigų ir sėklų,  
dešimt laivų su juodžemiu puriu,  
dešimt vaisingų lietaus debesų,  
dešimt derlingų mėnulio fazijų,  
šimtą vėjų nuo Kuržemės kranto!

## Madonai

Aš nepavydžiu vyrui,  
jei jis ne rožinį, o tavo bučinius skaičiuoja –  
kaip po bučinių jisai neįprastai džiugiai žingsniuos.

Aš nepavydžiu vaikui,  
kai su tavim jis žaidžia net iki dangaus pakylėtas –  
po daugel metų jis ateis, ateis toks piligrimas lėtas.

Aš nepavydžiu saulei,  
nepavydžiu ir mėnuliui, nepavydžiu nakčiai, dienai,  
nes nė vienam jų nepriklauso dangaus karalija.

## Vienų laidotuvių muzikantai

„Pragaro virtuvei“

Paryčiu trobon suvirsta  
išblėstantys žmonės,  
lipa ant stalo, į lovą, ant lentynos,  
tarsi į dangų norėtų,  
ir užkimstančiu balsu  
išrėkia  
kažkam šlovę –  
tėvynei? laisvei? gėlėms?

Balsams išnykus, jie ima pūsti  
į tuščius iškeltus delnus – tarsi jie būtų  
nedingstančio džiaugsmo trimitai.  
Nuo lubų pažyra kalkės, bet ne gailėstis,  
išmargina kaip klounams  
išpūstus žandus ir nosies galus.  
Namiškiai ploja, juokiasi,  
žegnojasi, tėve mūsų kalba.  
Vaikas prie staktos veidrodžio šuke  
leidžia muzikantams į akis saulės zuikučius  
iš ryto amžinosios šviesos.  
Bet jų vokai nesuvirpa,  
akių vyzdžiai išsiplėtę kaip katinų naktį.  
Tiesos akys.  
Amen.

Bet jie dar pučia –  
aimanas? šlovę? – Kam?  
Tėvynei? Kritusiems didvyriams? Gėlėms?  
Gatvėms? Laisvei? Žuvusioms mergelėms?

Tik neklauskite! Tai  
vienų nesibaigiančių laidotuvių muzikantai.  
Mus vienija  
mūsų nemigos slinktis  
tamsoje  
su žuvusiųjų sapnais.

## Idėja

Dailininko pieštuko eskizai

Leidžiasi ribantis apskritimas,  
nurimęs patampa moters figūra –  
ne, paukščiu –  
ne, pieva –  
ne, per šienapjūtę išvažinētu keliu –

taip, per šienapjūtę išvažinētu keliu,  
bet saugokis, einant juo bet kurią akimirka  
jis vėl taps pieva –  
taps paukščiu –  
taps moters figūra –  
taps ribančiu apskritimu –  
ir pakils –  
ir pradings –

ir liks tik baltas lapas

## Noktiurnas

Cigaretė užmigo  
ir susmilko  
nepabusdama.

Kava užmigo  
ir budėjo  
nepabusdama.

Mylimoji užmigo  
ir meilę skyrė  
nepabudusi.

Dėl meilės  
budėsiu  
iki ryto –

neužspauskite man akių.

## Tasai dangun žengimas

Linardui Taunui

Su moliūgų ir Taimso aikštės reklamos žvilgesiu,  
taurių ir gėrimų atspindžiais,  
su šia keista aura viršum galvos jis išeina į gatvę –  
ne saulę, ne mėnulį mato, ne kažkurią akis,  
kurios stengiasi susitikti su jo akimis  
iš kito gyvenimo.

Eina it šventasis  
neklusdamas iki kito baro ir  
dingsta jame.

O tenai gėrimas taurėje nušviečia jo veidą  
kaip nerastų akių  
žvilgis iš kito gyvenimo –  
tokia buvo jo dangun žengimo aura.

## Koncertas Rygos katedroje

Kokios rankos. Kokios sudiržusios. Prieš 20 metų  
nuo Vorkutos bėgių sudiržusios,  
gaivališkai vargonais groja,  
rankos, rankos,

kol kitas su nušalusiomis amputuotomis kojomis,  
kojomis, kojomis  
vargonų pedalais  
nuo poliarinio rato jau 20 metų  
bėga namo

## Idiotas, nuostabasis idiotas!

Pabundu.  
Riksmas sode.  
Revolverio šūvis.

Lekiu –  
tėvas

nusišovė?!

Ne,

jis stovi  
ir rodo į dangų –

mėnulį

pašovė!

Mėnulis

kraujuoja –  
ant sodo,  
ant obelų.

– Kur mama? – šaukiu.  
– Kur mama? – šaukiu mirtinai išsigandęs.  
Tėvo rankoje revolveris. Jis atlošęs galvą nusijuokia  
ir rodo į dangų:  
– Ta žmona už mėnulio, tavo motina,  
aš nepataikiau...

Ir motina  
sumurma mums už nugaros:  
– Idiotas, –

ir juokdamasi žvelgia į tėvą, – nuostabasis  
idiotas! –

Su šviesiu mėnuliu ant kaktos,  
naščiais ant pečių  
ji ištiesia rankas ir sučiumpa  
manąsias.

Mes pradėdame  
suktis, mes sukamės,  
su pilnais mėnesienos kibirais mes sukamės  
su motina per žvaigždynus.

Ir ji  
juokiasi juokiasi: – Idiotas, nuostabasis  
idiotas...

## Reiškinys

Mano motina eina ir neša mane lopšyje ant savo galvos.  
Ji žengia kaip indė net neprilaikydama nešulio.  
Aš pasitikiu šia pusiausvyra.  
Šia pusiausvyra tarp jos ir manęs.  
Pusiausvyra tarp jos ir žemės.  
Pusiausvyra tarp mūsų, žemės ir žvaigždžių.

Mano motina eina su manimi lopšyje ant savo galvos.

Mano motina eina su manimi karste ant savo galvos.

Vertė Arvydas Valionis

## Ar tai poezija?

**Ilona Witkowska. *kur mano vaikai?*** Eilėraščiai.  
Iš lenkų k. vertė Žilvinas Norkūnas. V.: Baziliskas,  
2024. 48 p.



Ilona Witkowska – jaunosios kartos lenkų poetė, išleidusi tris poezijos knygas ir įsitvirtinusi lenkų literatūros lauke. Knyga „kur mano vaikai?“ skatina ne tik apsvaistinti žanro ribas, bet ir kelti klausimą, kas yra poezija. Eilėraščiai intriguoja minties šuoliais ir savotišku minčių skaidymu į posmus, kuriuos sujungus į vieną išeina tarsi gėlių puokštė, kurioj metaforiškai glaudžiasi ir gubojos, ir amariliai, ir gvazdikai su rožem, kad žiūri į visa tai ir keistai sunku nusakyti, ką iš tiesų manai: kartais gražu, bet chaotiška, nerišlu, kartais pernelyg savaime suprantama ir banalu.

Skaitydamas pirmiausia bandai visą fragmentiškumą sujungti į vientisus eilėraščius, bet dažniausiai tai neveikia: eilėraštyje „kuo galėtume būti vienas kitam tuose išties gėdinguose trizmuose“ triskart pasikartoja ta pati eilutė – „lengvabūdiška sumaištis ištrėmė mane iš širdies, kurioje turėjau išbūti visą gyvenimą“ (p. 13). Mintis gal ir pusėtina, bet kartojimas liudija užstrigimą ar bandymą eilėraščių išplėsti. Kai kur išmetus didžiąją dalį eilėraščių taptų geresnis: pavadinimas „tam, kad žemai nusilenktum, reikia tvirtai stovėti ant žemės“ puikiai ir šmaikščiai susiję su paskutine eilute „pritūpk! gausi savo apdovanojimą“, bet į eilėraščių prikimšta iš konteksto iškrentančio balasto: „...moteris kartais būna svetinga apsvaigusi / nerimas, rodos, nualptum, pyktis ir nuovargis...“ (p. 21). Kai kurie eilėraščiai į knygą pateko turbūt

dėl apimties: eilėraščių „intarpas“ sudaro tik viena eilutė – „taip sakant, *bliu*, viskas“ (p. 16); eilėraščių „labas“ taip pat beveik nieko nepasako: „esi man šventė / aš tau – taip pat“ (p. 7).

Kai kurie eilėraščiai geriau suveikia ir posmai nėra tokie kontrastingi: eilėraštyje „giedras palaiminimas“ motyvai susisieja saugumo ir puolimo santykiu: „tamsos branduolys tai saugi erdvė / dramatiškai maža erdvė ir grakštumas / universe total love // judėk link teatro o ne filosofijos / pademonstruok kaip ieškai atjautos // tigre sakalo akimis“ (p. 10). Eilėraštyje „provincijoje svarbiausia gera izoliacija“ (p. 17) paprasčiausiai atsakoma į klausimą, kas kalbančiajai sukelia šaltį, bet pavadinimas išties geras. Kai kur eilėraščiuose pasitaiko gerų eilučių – „pasakos nūnai perduoda žinią, jog privalu būti klastingu godžiu kalės vaiku, / kad turėtum ką švęsti“, bet pasakui tai, kas pasakota, bandoma pritempti prie šių laikų, „žmogiško naivumo“ (p. 14), tad eilėraščiams vis kliūva šaukštas deguto.

Galiausiai chaotiškumas tarp posmų kelia klausimų dėl eilėraščių kokybės, o dėl dažnai pasirodančių banalių ar labai banalių motyvų imi abejoti poetės tekstų verte. Vis dėlto toks eilėraščių konstravimas sąmoningas. Pati poetė, kalbėdama apie kūrybą, nusako žanro specifiką: „Mano rašymo metodas tvirtas ir nekintamas: aš vagiu sakinius. Nugirstus gatvėje ar filmuose, pastebėtus laikraščių puslapiuose, išstartus pažįstamų. Kiekviena mano knyga – gryna tiesa. Poezijoje galima sau tai leisti. Esu selekcininkė. [...] Būtina įvilioti skaitytoją į teksto spąstus ir apsuksiai atimti tai, ko jis tikisi, suteikiant ką nors visiškai kito.“ Fragmentiškai skaidant eilėraščius ir tyčia kuriant minties šuolius siekiama paveikti skaitytoją netikėtumu. Tai dažnai nepavyksta, pastanga jaučiama.

Eilėraščiai, sulipdyti iš nuogirdų, įdomūs, bet dažnai jaučiamas bandymas nuogirdas sudėti į eilėraščių per jėgą, dirbtinai viską susieti arba nesusieti visai. Bandymas įdomus, nes iš nuogirdų internete, spaudoje, gatvėje dažniau kuriamos pjesės, pavyzdžiui, Paulinos Pukytės, arba proza.

Tačiau kyla klausimas, ar veikia tokie eilėraščiai, sulipdyti iš nuogirdų, ir kiek juose poetinės vertės. Nuogirdos stiprybė – akimirkos netikėtumas ir talpumas. O autorė prigaudo ir užrašo nemažai gerų nuogirdų, tad jos kur kas labiau veiktų, jei būtų pavienės. Pavyzdžiui, eilėraščių „sąmojų vagys“ – nuogirda „dėl žmogaus nepaminėjau žvėries ir mažų mažiausiai man dėl to buvo gėda“ (p. 25) – yra įdomus, keliantis klausimų, neapkrautas papildomomis frazėmis. Bandant sujungti į eilėraščių nuogirdos viena kitą atskiedžia, tad mažta jų paveikumas, netikėtumas, nes vienaip ar kitaip skaitytojas yra priverstas apie eilėraščių mąstyti kaip apie visumą, o ne kaip apie pavienes eilutes.

Užrašinėdamas nuogirdas vis dažniau pajaučiu, kad jas gaudant susidaro įprotis užrašinėti, kartais nugirsti ir puoli rašyti jau automatiškai. Po kurio laiko paskaičius jas būna keista, kaip galėjau užrašyti tokį savaime suprantamą dalyką. Ne viena tokių, atrodo, patenka į Witkowskos knygą. Tad norint sudėlioti eilėraščius iš nuogirdų reikia daryti griežtą atranką, ilgai ieškoti įdomių ir netikėtų jungčių, tada bus įdomu ir vertinga. Gal autorei vertėtų užrašinėti pavienes nuogirdas, o ne bandyti iš jų lipdyti eilėraščius, nes nors nuogirdos neblogo, dauguma eilėraščių nepavykę.

– LINAS DAUGĖLA –

TEKSTAI NE TEKSTAI

## BIOGRAFIJOS KELIAS



# Poezija: dienoraštis? laikraštis?

Turbūt kokia trumpa anotacija, kad spalio „Metuose“ Giedrės Kazlauskaitės eilėraščių ciklas – *kūnas yra mano dienoraštis*; įdomu, pagalvojau, juk dienoraštiškumas kaip rašto intymumas budi poezijos podirviuose. Bet tokioje poezijoje, kokią rašo Giedrė Kazlauskaitė, ir dienoraštiškumas turėtų transformuotis.

Bet išėjo „Metai“, ir matau, kad ne, ne dienoraštis, o laikraštis: „Kūnas yra mano laikraštis“ – kita, priešinga rašto kraštinė, tinkama semiotiniam kvadratui. Bet užsimezgusi eilėraščių skaitymo intriga nedingsta, intensyvěja. Pasikeitę poezijos kontekstai – vis daugiau paviršinio gyvenimo, buities, atsitikinimumų, vis menkesnės perskyros tarp šventumo ir banalumo, tarp aukštų jausmų ir būsenų pažemių. Galiausiai – tarp poetiško ir proziško, netgi vulgarus kalbėjimo. Giedrė Kazlauskaitė eilėrašciais ardė įvairias perskyras, laisvino save ir savo kalbėjimą, įtvirtinantį *kalbėjimą savi mi*, savo patirtimi, vadinasi, kūnu ir siela. Bet *kalbėjimas savi mi* nereiškia, kad tiesiogine prasme kalbama apie save. Jei ir apie save (kai atpažįstame biografijos faktus), tai ir apie *kita*. Tas *kita* Giedrės eilėraščiuose turi vertikale – aukštį, Viešpatį, meną, kūrybą. Ir pačiose seklumose, kai skauda, lyg nyktų kažkas tavyje, sektų, mažėtų, vertikale viršūnė išlieka. Akimirka, kai atrodo, kad „mūsų knygos tėra mitas“, kad *apsivartojame filmais*. Bet ir tada vertikale atstato pojūtis „jeigu mums teks bėgti“: „svarbiausia – kad nepamirščiau dukters piešinių, / gal ji ir Vakaruose pateks į meno mokyklą. / Reiks susidėti į aplanką.“ Taip paprasta, motiniška, o nužymimas esmingas kūrybos galimybės pratęsimas. *Cadenzos* svarbumas (ir pajėgumas jai) – stiprus baigiamasis akcentas, frazės netikėtumas, kaip ir „Lapkričio“ su dukters piešiniais užbaiga: „Viešpatie, ką čia klejoju.“

Savitai formuojamas lyrinis siužetas. Iš to, kas gali būti atpažinta kaip biografiniai faktai (darbas laikraščiuose, *kultspaudė*, filologinės studijos, knygos, *literatūruomenė*, kita, kitokia šeima, sveikatos rūpesčiai ir kt.; smulkesnės linijos – dviračio, mokymosi vairuoti...). Labai nedaug, nedidelė dalis ciklo siužeto. Eilėraštis eina savo vaga: gyventi, patirti, rašyti, mylėti, auginti dukterį, rūpintis senstančiais tėvais, jei jie ir tavim nepatenkinti; kalbėti ir elgtis *aitriai*, bet trokšti „tik artumo“, mokytis „gyventi kuo mažesnėmis sąnaudomis“, netgi „tarti kilnius ir gražius žodžius“. Taip susiformuoja įtampas, prieštaros, paradoksai, randasi vidinė ciklo dinamika. Apie save, bet ir ne, jei ir biografiška, tai tarp to, kas yra, ir to, kas galėtų būti, kas patirta ir kas tik geidžiama arba kas neišvengiama, lemtinga.

Klausausi Laimos Kreivytes pokalbio su roko dainininke, girdžiu dainą *su saulėgrąžomis, su Ukraina*, su stipriu dabarties skaudžių kolizijų jutimu, o ji sako, kad dainavimas jai – *savigyda*... Neišsenkantis savigydos šaltinis – *empatija pasauliui*, kenčiančiam, žaizdotam. Ir Giedrė Kazlauskaitė – gilios empatijos poetė, toli siekiantis jos žvilgsnis – ir iki Gazos, iki įkaitų, moterų su vaikais, iki Jeruzalės kardinolo, verto Jėzaus vardo. Santykis su krikščionyste gilus,

pamatinis, kritiškas ir kartu intymus, dukteriškas ar seseriškas, pilnas dėkingumo, daug ką paaiškinančio: „Dėkoju tau, Viešpatie, kad esu tik ciklotimikė. / Rudenį – vangumo pastidijoj.“ Išarta daugiau nei pasakyta. Gal ir galima apie poeziją taip; kai ištariama daugiau nei pasakoma.

„Liepos“ eilėraštyje frazė, kurios pirmoji dalis iškils į ciklo pavadinimą: „Kūnas yra mano laikraštis, / įrašyta viskas, ką kiti turi žinoti.“ Bet *kitų* žinojimas, jei ir iš *kūno kalbos*, visada dalinis, fragmentinis. Ką sužinome iš poezijos, sužinome apie poetus, ne apie asmenis.

*Kūno, kūniškumo* tema humanistikoje (ir bus čia nemenka fenomenologijos ir fenomenologinės antropologijos įtaka) pastebimai įsitvirtina – jau ir studijiniuose darbuose. Prieš keliolika dienų skaičiau Akvilinos Cicėnaitės (rašančios ir savitą prozą) doktorantinio kurso darbą apie Giedrės Kazlauskaitės poeziją, apie tapatybę ir jos raišką, paminėta ir Giedrės mintis iš gero jos ir Andriaus Jakučiūno pokalbio: „Galvoju, kaip čia išskaidyti asmenybę procentais: skaitytojams būtų aiškiau. Autorė – nebent kokie dvidešimt procentų mano tapatybės.“ Gali būti ir taip, jei autorei priskirsime pažįstamus ar atpažįstamus, biografinius ar tariamai biografinius faktus. Poetinė tapatybė formuojasi iš kūrybos, iš rašymo, biografinę tapatybę verčiančio poetine. Tapatybė (ir netapatybė, ir betapatybė) persmelkia viską. Ji veikia ir tada, kai jokio faktelio, jokios tiesioginės užuominos, jokio sutapimo, jokios galimybės paliudyti. Giedrės Kazlauskaitės mintyje su procentais, patogioje cituoti, slypi racionalus grūdas. Ir slypi nelengvai apčiuopiamoje skirtyje tarp *autorės* ir *poetės*. Tarp priimtinos, neutralios, tad vartotinos *autorės* ir sunkiai įmanomos *poetės*. Ką sunku ištarti, juo labiau apie save, nuo ko šurpsta kūnas, lyg peržengtum kažką neleistino, tas kūryboje ir yra, ir esmingai veikia. Poezija slepiasi ir tik iš savo slaptumo atsiveria. Poezijai reikia gilišios žmogaus tapatybės, laisviausios ir atviriausios tada, kai *laikraštine*, laikraščiu tinkama biografija užskleidžia jos paviršių. Bet tik paviršių.

Tas *kažkas*, kas dienoraštiškai siunčia sielos signalus ir į kūno *laikraštį*, budi ir Giedrės Kazlauskaitės cikle. Drąsa iš poetinio slaptaraščio įžengti į laikraštį. Ir grįžti atgal. Drąsa (arba rizika) priklauso poezijai. Ciklas – tai irgi gali būti sietina su metų ciklo tradicija, su išskirtiniais Vinco Mykolaičio-Putino „Mano mėnesiais“. Metų laikai, mėnesiai – stiprus, savaiminis ir nesavaiminis, struktūravimo principas. Giedrės Kazlauskaitės cikle jis veikia patikimai, nors gamta nėra būseniška, taupi, dažnai tik metonimiška, tarsi paleidžianti vidinę spyruoklę kokiam veiksmui, minties, reakcijos, poreikio, reikalo. *Kažkas* artima, jei ir iš tolos, Nijolei Miliauskaitei, jos atskirai frazei „Kūnas, kuriame dabar gyvenu“ arba mažosios esė „Ruduo ir mano poezija“ pradžiai: „Giliai giliai manyje, kažkur pačiame esybės dugne, yra kažkas, kas visados budi ir viską stebi, viską atsimena, viską žino. [...] Visokiausiais vardais vadinu tai, kas slypi giliai viduje. Vieną kartą sakau – atmintis, kitą kartą

intuicija, trečią kartą – pašmonė arba mano tikrasis aš. Iš tikro nežinau, kas tai. Nesvarbu, kaip vadinu: svarbu, kad tas kažkas staiga ima ir padeda.“ 1999-ųjų pabaiga, tada apie kūną, kalbantį ir poezijos kalba, mažai tekalbėta.

Poetinis vyksmas Giedrės Kazlauskaitės poezijoje itin savitai juda aforizmo, jo atvirųjų prieštarų sutelkties linkme:

„Man taip nepatinka vartojimas. / Bet nepatinka ir nuosavas skurdas“;  
 „Iš pradžių mokais turėti, paskui neturėti“;  
 „Ontologines prekes, kurios neva padės kažką suprasti. / Nepadės“;  
 „Neturiu iliuzijų apie savo kūną“;  
 „Viską užmirštu, nes galvoju trimis planais“;  
 „Didžioji savaitė didesnė už Priskelimą [...]“;  
 „Mes negalime kontroliuoti dangaus.“ / Panašiai kalba dvasininkai“;  
 „Visa kas užkniso, nutariau mokytis vairuoti“;  
 „Amžinai nepataikau į jokią sistemą“;  
 „Mūsų poezijos knygos virto nuotraukų albumais“;  
 „Kol miegam, upės gyslose nesustoja“;  
 „Redaguojam tekstus, kurie neturi prasmės“;  
 „Jeigu neturi pažiūrų struktūros, / beveik neturi ir tapatybės.“

Kai kalbame apie kūną, neturime užmiršti, kad žvilgsnio, minties akiratyje – ne apskritai kūnas, o *žmogaus kūnas*. Tad ir siela, neapeinamai, neišvengiamai. Kaip kūną beobjektyvuosime, kaip savo žvilgsnį bemetodologizuosime, siela budės ir mąstymą komplikuos. Ir iš Vinco Mykolaičio-Putino asmeninių estetinių potyrių (labiausiai iš „Įvado žodžio kūrybos vakarui“) žinome, kad poeziją, remdamasis svarbiais autoritetais, jis siejo su siela, su Anima. Turbūt pirmasis lietuvių poezijoje taip aiškiai kalbėjosi su savo kūnu („Savo kūnui“), užjautė (liguistas, išsvargintas), sakė „mudu“, „kartu su tavim“, o nepakluso, *kažkas* jame bylojo jo ir ne tik jo balsu: „O širdies gelmėse / Lemties grėsmingam sprendimui / ir šiandien esu neklusnus...“

Laikraščiai pilni autorių, o poetų – reta.

Straipsniuose ir knygoje daug *kūno* ir *kūniškumo*, o *žmogaus kūnas* tyli.

Eiliuoti laisvai, o mąstyti griežtai – reta dermė.

Reta ir klausia netikėtai *cadenzai*, jos griežtumui laisvo eiliavimo tekste. *Vers libre* – su savitai struktūriniais elementais – kartojimais, netikėtais stabdymais (aforizmų slenksčiai, frazuotės, apimančios ir *kitų balsus*, ne cituojamus, o tik kursyvinamus).

Verlibras mėgsta grįžimus, ypač autorių, gebančių ir redaguoti.

Grįžti ir cikle „Kūnas yra mano laikraštis“ yra kur ir prie ko, bet tai jau knygos kelyje.

– VIKTORIJA DAUJOTYTĖ –

motina, varlė. Aplink ją – kiti gyvūnai: vilkas, lapė, pelėda ir buliaus galva. Ji atrodo kitaip nei anksčiau – mažiau gyva, kelianti daugiau baimės.

– Tai – motinos deivės atvaizdai. Ji mums primena apie gyvybę ir mirties ciklą. Jis šventas. Atmink tai.

Sutrinku.

Patalpos vidury – aukuras. Ant jo gentainių sunešti javai, daržovės, vaistinės žolės – viskas, kas rinkta iki šiol. Po dviejų dienų, kai diena susilygins su naktimi, vyks apeigos.

– O dabar dėk tris kekes šermukšnio uogų. Galvok, kaip blogosios dvasios aplenkia mūsų kaimą. Šermukšnio uogose esantis aliejus atbaido kentaurus, velnius ir kitas požemių būtybes.

Dėdama šermukšnių kekes, kol senolė nemato, kelias uogas sutrinu tarp pirštų. Palaižau. Kartu. Užsimerkiu ir regiu: šermukšnių medžių siluetai apgaubę kaimą, užkerta kelią įvairiausioms dvasioms. Lėtai kekes padedu ant aukuro. Atsisuku – senolės nėra. Atsisėdu ir stebiu aplink esančią motiną deivę.

Po geros valandos išeinu iš šventyklos. Prie manęs pribėga mažas kelių mėnesių vilkės jauniklis.

– Ji tavo. Išrink vardą, – burbteli senė.

Tyliai tyliai, tik vilkiukui girdint, sušnabždu:

– Tu – Kirkė.

Birželio 23 diena. Šventragis. Vidurdienis. Man 17 metų. Dveji metai po bobulės mirties.

– Šiais metais tu eisi rinkti vaistažolių, – paliepė.

Kasmet stebėjau bobulę renkančią augalus. Dažnai į laukus, raistus, pamiškes pasiimdavo ir mane. Bet per Kupolinius eidavo viena.

– Šią naktį visokie monai vyksta. Pasisaugok, – sakydavo.

Apsigaubdavo lineine skara ir dar neprašvitus išeidavo žoliauti.

Vakaras. Susirandu bobulės skarą. Pasidedu prie pagalvės. Bandau užmigti, tačiau į galvą vis lenda nesąmonės išdarinėjantys velniai, laumės, kaukai.

– Reikėjo pasidėti šermukšnių po pagalve. Bėda – atsargos pasibaigusios, – burbteliu.

Negalėdama užmigti, atsikeliu, apsirengiu, apsigaubiu skara ir išeinu.

Tamsu. Tik mėnulis apšviečia kelią. Patvoryje nuskinu šalaviją. Prie posūkio nuraškau liepžiedžių. Pasuku į kairę – pieva. Prisirenku gauromečių, jonažolių. Prieinu beržą. Tada – pamiškė, čiobreliai, raudonėliai. Ragažė pilnėja, augalai maišosi tarpusavyje ir tamsoje susilieja.

Perėjusi mišką, švintant prisėdu sutvarkyti žolius. Priešais pasitiesiu skarą. Išverčiu augalus ir pradedu rūšiuoti. Saulė išryškina augalų spalvas. Staiga liepžiedžiai pasidaro vos vos žalsvi, beveik permatomi. Mėtos pasidengia mažyčiais sidabro plaukeliais. Jonažolės suspindi auksu. Čiobreliai, buvę beveik juodi, tampa tamsiai žali. Beržų lapai pagelsta. Gauromečiai nusimetę rusvumą tampa sodresni. Atsigulu ant pilvo, norėdama kuo geriau pamatyti, kuo vienas liepžiedis skiriasi nuo kito, kokia jų spalva, palyginus su taikmedžių. Vaizdas, spalvos po truputį pradeda lietus. Kūnas sunkėja. Alkūnes pradeda mausti. Galva paliečia samaną. Augalai tampa vienu dideliu žalsvu šokančiu debesiu.

Išgirstu varpus, surenku vaistažoles ir parbėgu į kaimą.

– Kiba buvai pagrobta laumių? – nerimastingai paklausia Stasiukas.

– Ne, su laumėmis šokau raiste, – nusijuokiu.

– KAROLINA ŪLA VALENTAITĖ –

## Kam priklausio pavardė

Kam priklausio pavardė, kaip pavardė susijusi su asmens tapatybe, kokių galimybių esama pavardės formai pasirinkti? Ar pavardė būtina, neišvengiama? O gal ji šventa?

Spalio pabaigoje vyko antroji teksto redagavimo konferencija „REDA. Forumas už kalbos demokratiją“, ėmusi ne tik kalbėti apie redaktorių, vertėjų, autorių problemas, bet ir kelti kalbos politikos klausimus. Programos dalis buvo ekspertų diskusija „Kam priklausio pavardė – žmogui ar valstybei?“, kurioje dalyvavo dr. Ieva Bisigirskaitė, dr. Darius Ivoška, dr. Rita Miliūnaitė, Ieva Pakarklytė, Birutė Sabatauskaitė, doc. dr. Vidas Valskys, moderavo Aira Niauronytė. Daugiausia čia buvo kalbama apie nepriesagint moterų pavardžių formą su galūne *-a* tais atvejais, kai ir pagrindinė pavardės forma baigiasi *-a* (pavyzdžiui, jei šis darybos variantas būtų priimtas, vyro pavardė sutaptų su moters: Alekna, Burba, Celeška ir t. t.). Būtent tokį Lietuvos Respublikos asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymo Nr. XIV-903 3 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą 2023 m. gegužės 4 d. įregistravo ir diskusijoje dalyvavusi 2020–2024 m. Seimo narė Ieva Pakarklytė, tačiau Seimo Švietimo ir mokslo komitetas šį projektą leisti moterų pavardės rašyti su galūne *-a* atmetė.

Lieka galioti įprasta tvarka, kai moterų pavardės daromos iš vyriškų pavardžių su priesagomis *-aitė*, *-ytė*, *-utė*, *-ienė* arba, kaip buvo įtvirtinta 2003 m. birželio 26 d. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) nutarimu, su galūne *-ė*.

REDOS forumo diskusijoje prieš naują pavardės formą su *-a* argumentuota tradicija, kalbos sistemiškumu, baimintis prieštaras, kas turi įgalinti naująjį nutarimą (moterų pavardžių darybą su galūne *-ė* įgalino VLKK, o šiam variantui kelias skinamas Seime įstatymo pataisa). Taip pat kalbėta, kad ne pavardžių forma kalta dėl moterų diskriminacijos, priminta galiojančio įstatymo nuostata, kad pavardžių formos skirtingi pagal lytį.

### Keletas štrichų pavardžių istorijai

Pavardės ir Europoje, ir Lietuvoje gana vėlyvas reiškinys. Jos, išskyrus išimtis, daugiausia ėmė rasti Viduramžiais, ilgą laiką funkcionavo kaip nestabilūs arba įpėdiniais neperduodami kilmėvardžiai, tėvavardžiai ir t. t. Populiariai augant, tankėjant ir maišantis, prireikė daugiau įrankių visuomenei organizuoti. Būtent šių procesų kontekste pavardės tapo būtinos ne tik asmeniui, bet ir jo šeimai, šeiminiams ryšiams (ir – svarbiausia – įsipareigojimams) identifikuoti.

Iš pradžių visuomenė nesivargino vardu ir pavarde įvardinti kiekvieną asmenį. Pavardės atitinkantys tėvavardžiai, prievardžiai, pravardės ar panašūs žodžiai, iš kurių pamažu formavosi vėlesnėms kartoms perduodami asmenvardžiai, pirmiausia atsirado šalia vardų tų žmonių, kurie buvo visuomenei svarbūs, turėjo politinę, karinę, materialinę ar kitokią atsakomybę. Buvo svarbu, kad atsakomybės, pareigos ir įsipareigojimai keliautų iš kartos į kartą.

Šiose patriarchalinėse visuomenėse daug svarbesnis vaidmuo buvo priskiriamas vyrams, tad ir pavardės buvo vyrų, perduodamos vyrams – sūnums, posūniam ar įsūniam. Tai matyti iš daugelio pavardžių. Antai viena dažniausių anglakalbio pasaulio pavardžių *Johnson* yra kilusi iš *John son* – Johno sūnus. Galime tik spėlioti, ką apie savo pavardę manė garsioji dainininkė ir kovotoja prieš patriarchatą Sinéad O’Connor, kurios pavardė reiškia „Connoro sūnus“?

Žmonės, kurie neturėjo autonomijos, buvo nelaisvi (vergai, vėliau baudžiauninkai), neturėjo ir pavardės arba buvo vadinami savo šeiminių asmenvardžiais ar prievardžiais. Nelaisvųjų prievardžiai nurodė ne jų sąsają su jų pačių šeima, bet ryšius hierarchinėje asmens priklausymo piramidėje. Lietuvoje didikų pavardės pradėjo formuotis po krikšto, XIV a., XV a. atsirado paveldimi giminių var-

dai. Vėliau paveldimo asmenvardžio tradicija plito kituose sluoksniuose.

Pavardė buvo perduodama vyriška linija, išskyrus labai retas išimtis (pvz., ne patroniminės, o matroniminės kilmės lietuviška pavardė Onaitis). Tokį perdavimą lėmė visuomenės sankloda, lyčių vaidmenys, socialinė, ekonominė aplinka ir daug kitų veiksnių. Dabar situacija keičiasi, kinta visuomenės sankloda, išsiplėtė visų asmenų galimybės veikti, dirbti, kurti – būti asmeniu, o ne kažkam priklausančiu inventoriu, tad pasikeitė ir priežastys bei motyvai, dėl kurių pasirenkamas vienas ar kitas pavardės variantas.

### Apie tradicijas

Lietuvių kalboje galiojo praktika, kad iš dukters pavardės būtų galima bent apytikriai rekonstruoti tėvo pavardę: Butkytės tėtis bus Butkys (Butkis arba Butkė, jei tokia pavardė egzistuojo), Butkaitės – Butka (arba Butkas), Butkutės – Butkus. Šiuo požiūriu pavardės, kurios paveldėtos iš tėvų, skyrėsi ir skiriasi nuo pavardžių, kurias moterys perima iš sutuoktinių. Butkienės sutuoktinis galėjo ir gali būti ir Butkys, ir Butkus, ir Butka. Moters pavardės formos pasikeitimas į variantą su priesaga *-ienė* žymėjo perėjimą iš vienos šeimos į kitą, iš vienos padėties į kitą. Pavarde buvo nurodomas ne tik konkretus asmuo ir jo lytis, bet dar ir jo priklausymas šeimai, giminei. Moters atveju dar nurodyta ir jos situacija ar vaidmuo šeimoje ir šeiminiai ryšiai, o dukters atveju – pavardėje fiksuota tėvo pavardė. Atsivėrus galimybei pasirinkti ne priesagines, o galūnines darybos pavardės formą su *-ė*, ši tradicijoje įrašyta rekonstrukcija tapo nebeįmanoma. Butkės tėvo pavardė gali būti ir Butkys, ir Butka, ir Butkus, maža to, šių pavardžių turėtojas gali būti ne tėvas, o Butkės sutuoktinis.

Tačiau ar tikrai ši „painiava“ įneša kokios nors realios painiavos? Ar tikrai nebeįmanoma susigaudyti, kas yra kas? O gal tų, kuriems kyla šis klausimas, reikėtų paklausti: ar visada reikia susigaudyti, žinoti visų šeiminius vaidmenis ir statusus? Tada kodėl tokios pat taisyklės netaikytinos vyriškai linijai? O juk dar visai neseniai sūnų pavardės funkcionavo kad ir ne dokumentuose, tai bent jau žodiniu pavidalu – visi mano bendramoksliai buvo Butkiokai, Navikiokai, Kvedariokai ar Žižiokai. Šią tradiciją egzistavus kur kas seniau liudija ir tokios iš tėvavardžių atsiradusios pavardės kaip Antanaitis, Petraitis, Mykolaitis ir nuostabą savo nesistemiškumu keliantis iš moteriško asmenvardžio padarydintas Onaitis. Specifinių pavardžių formų nesutuokusiam vyrui žymėti (dokumentuose taip pat) neturime ne dėl to, kad nebuvo ar nėra tradicijos, bet dėl to, kad kažkada *taip buvo nuspręsta*. Buvo nuspręsta pagal to laiko šeimos atsakomybių ir valdžios konsteliacijų supratimą. Tačiau sprendimui būtinas sprendėjas ar sprendėjai – sprendimą priėmė žmonės. Ir dabar ne tradicija ar dar kas nors sprendžia, kurią tradiciją kultivuosime, o kurią palaidosime. Šitai sprendžiame mes.

### Apie galią spręsti

Per pradžioje minėtą REDOS diskusiją ar veikiau pasikeitimą stipresniais ar silpnesniais monologais iškilo kolizija dėl to, kas turi ir gali nuspręsti, kokie moterų pavardžių variantai vartosenoje galimi, – Valstybinė lietuvių kalbos komisija ar Seimas? Pirmuoju atveju, kai buvo įvestas moterų pavardžių galūnines darybos variantas su *-ė*, sprendimą priėmė VLKK. Pasiūlymas įvesti moterų pavardę su *-(i)a* tais atvejais, kai vyro pavardė baigiasi *-(i)a*, buvo teiktas Seime, sprendimą dėl jo priėmė Seimo komitetas. Diskusijos metu buvo išsakyta mintis, kad nebeaišku, kas turėtų spręsti, ir kad sprendimus reikėtų priimti sistemingai (t. y. to paties lygmens sprendimus turėtų priimti ta pati institucija). Kai iškyla tokia autoritetų sankirta, sprendimų, ypač

nepopuliarių, priėmimas virsta karštos bulvės mėtymu iš vienu rąkų į kitas. Tačiau šiuo atveju svarbu, kad abi institucijos – ir VLKK 2003 m., ir Seimas 2024 m. – parodė, jog turi galios tokio lygmens sprendimui priimti.

### Apie būtinybę iš pavardės suprasti lytį

Šioji būtinybė įtvirtinta įstatyme: „Sutuoktinio kitam sutuoktiniui ar tėvų arba vieno iš tėvų vaikui suteikta pavardė rašoma Lietuvos Respublikos piliečio asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose ir civilinės būklės aktų įrašuose lietuviškais rašmenimis ir atsižvelgiant į pavardės formos skirtumus pagal lytį [...]“. Tačiau šioji būtinybė ir privalomybė jau apeita 2003 m. VLKK nutarimu įvesti moterų pavardes su darybiniu formantu *-ė*. Mat lietuviškame pavardyne šalia iš gramatinės formos (*-as*, *-is*, *-ys*, *-us*) atpažįstamų vyriškų pavardžių funkcionuoja ne tik dabar klausimų ir aistrų keliančios pavardės su galūne *-(i)a*, bet ir anuomet jokių klausimų nesukėlusios pavardės su *-ė*: Pempė, Lapė, Dirsė, Gaulė, Kielė, Pundzė, Strolė ir daug kitų. Iš šių pavardžių darant moterišką pavardės variantą pridėjamos priesagos *-ytė* arba *-ienė* arba nepridedama nieko. Pagal dabar jau galiojantį VLKK nutarimą Pempės dukra arba žmona gali turėti tą pačią niekaip lyties požiūriu nekonotuotą pavardę – būti Pempė.

Nenoriu pasakyti, kad 2003 m. VLKK nutarimas blogas. Noriu pasakyti, kad lyties atpažįstamumo argumentas jau nebegalioja esamuose ir veikiančiuose pavardžių formas reguliuojančiuose nuostatuose. Ar tai pražiūrėjimas, o gal kompromisas? Ar vienas, ar kitas būtų, nesvarbu ir visai nekeista. Instinktyviai ir patys to nepastebėdami atsisakome to, kas pasenę, kas nebetinka, kas nepraktiška ir nebesvarbu.

### Argumentas po argumentų

Kažkada esu girdėjusi pasakojimą, kaip tėvas mokė savo tuoktis besirengiančią dukrą, kokią rinktis pavardę – trumpesnę be priesagos ar ilgesnę su priesaga: „Juk žinai, kad yra karalius ir karalienė, durnius ir durnė. Pati pasirink, kas nori būti.“ Anuomet klausydamasi šios istorijos, manding, tik pakrizenau, visai nesusimąstydama apie motyvus rinktis vienokią ar kitokią pavardės formą: lygiavertiškumo ir lygiateisiškumo siekis ar mizoginija, žmonių santykiai ar galų gale paprastas patogumas. Visi šie motyvai egzistuoja ir šiandien, tačiau pirmiausia reikėtų prisiminti, kad už pavardės formos pasirinkimo stovi žmogus. Su visu savitumu, savo istorija, patirtimi ir troškimais. Ar paisysime jo ar jos? Ar gerbsime jį ar ją?

### Apie ateities pavardes

Biblija pasakoja, kad moteris buvo padaryta iš Adomo šonkaulio. Be abejo, reikia turėti mintyje, kad tai mitinis ar simbolinis pasakojimas. Tačiau tenka susidurti ir su pažodine šio pasakojimo interpretacija. Kad ir paprastu, kasdien matomu būdu, jog moterų pavardės *visada* padaromos iš vyrų – tėvų, įtėvių, senelių, sutuoktinių – pavardžių. Reikia tikėtis, kad išsinersime iš šio pažodžiškumo ir kad bus normalu, jog abu partneriai turi savo pavardes, kurias pasirinktinai arba abi kartu gali suteikti savo palikuoniams. Arba, svajojant kaip kokiame nors fantastiniame filme, pavardės bus kompiliuojamos iš abiejų gimdytojų pavardžių. O gal pavardės kaip neaktuali informacija dings, mat kur kas lengviau mus identifikuoti net ne pagal dokumentus, bet pagal piršto atspaudą ar akies rainelę.

Kad ir kaip bus ateityje, net ir dabar pavardės ir su ja susijusių tradicijų neverta nei susakralinti, nei mistifikuoti.

– RIMA MALICKAITĖ –

## Pranašingas voras

Keletą dienų nevažiuoju automobiliu. Turbūt pamanęs, kad automobilis nebenaudojamas, kabinoje neaišku kaip prasmukęs įsitaisė voras. Tinklą numezgęs, pasalaudamas, laukė grobio. Čiupau ir išmečiau pro langą. Bet voras nepasidavė, beskriedamas nutiesė lipnų siūlą ir užsikabino už veidrodėlio. Jau kitą dieną nupynė tinklą tarp durelių ir veidrodėlio. Stebėjau, ką sumanys automobiliu greitai riedant. O jis truputį paširpęs nuo vėjo srovės nuropojęs pasislėpė už stikliuko, sustojus vėl rezga tinklėlį.

Susibičiuliavom. Jis sau, aš sau, taip ir važinėjam pakeliui viena mašina. Išsikalbėjom, sakė, praicyt buvęs lenktynininku, todėl patinka lenktyniauti su vėjelium. Pasigerindamas prasarė palinkėsiąs man sėkmės. Mielas bičiulis. Pramaniau Drebuliu, mat smagiai riedant voras ir jo tinklėlis virpa, dreba lyg drebuliuokas.

Ir prireikė važiuoti savitarnos plovyklon. Pamaniau, galas voreliui. Ar išlaikys tvaną? Bet manajam bičiuliui nuspėjau. Išken-

tėjo įlindęs veidrodėlyje ir dar laimingesnis, nupraustas kitądien pynė dailų tinkliuką.

Yra visokių prietarų, paminėjimų apie vorus. Regėti voratinklį – ramybė, laimė, sėkmingi darbai. Pastebėti vorą – sukama link palankaus likimo, bet kitaip pakrypus – aplankys išdavystės, kivirčiai. Leidžias žemyn – blogi lemia, kitu atveju – dangiškos dovanos, kylantis, ropojantis aukštyn – sėkmė. Voras saugo namus, mano atveju automobilį, nuo blogio. Svarbu, kaip tam vorui, laikytis įsikibus, nepasiduoti priešingoms likimo galioms, sužinot, ką jis taip atkakliai prikabęs nori man pasakyt. Gal važiuok atsargiai, nelenktyniauk su vėju, bėdai ištikus, slėpkis už sielos veidrodžio? Kiekvienam – savas voras, likimas atskraidina ir prikabina.

Žavi tobulai nuaustas voratinklį, lyg miniatiūrinė dangiška palaimos skraistė su skraidančiu, atskridusiu voru. Trapumas ir grožis. Laikinumas ir amžinybė.

– VALDAS AGLUONIŠKIS –



Autoriaus nuotrauka



ANDRIS AKMENTIŅŠ

## Kaip versti grybavimą?

Ne vieną sykį pačiose įvairiausiose srityse dirbančių latvių esu buvusi paklausta: „Ar jūs, lietuviai, išduodate kitiems savo grybų vietas?“ Kai atsakydavau, kad tokių, kurie tokia informacija laisvai dalintųsi, aš nepažįstu, jų veidus nutviekisdavo kone palaiminga šypsena ir, lengvai atsidusę, mano draugai latviai tik patvirtindavo, kad jie irgi niekam neišduoda kelio į tą paslaptinę vietą, kurioje gali ne tik į pintines prisikrauti *Boletus edulis*, *Cantharellus cibarius* ar *Leccinum aurantiacum*, bet ir vos ne metafiziškai susiliesti su gamta ir žinoti, kad štai dabar, šiuo momentu tiek vieta, tiek laikas priklauso tik tau vienam.

Lietuvius ir latvius vienija ne tik bendra baltiška kilmė ir panaši kalba, bet ir ypatingas santykis su gamta, ypač miškais. Tai patvirtina vien faktas, kad daugumai mūsų miškas asocijuojasi su ramia, prieglobstį teikiančia ir širdį raminančia vieta. O nemažai daliai kitų tautų miškas yra tamsi, baugi vieta, į kurią vos įžengęs tampa įvairiausių pabaisų taikiniu.

Rašymas / vertimas ir grybavimas netikėtai taip pat turi nemažai bendro. Šį ryšį labai tiksliai ir taikliai apibūdino latvių kalbos vertėja dr. Laura Laurušaitė (beje, uoli grybautoja!), šiemet atsiimdama „Sidabrinės rašalines“ apdovanojimą už latvių literatūros sklaidą Lietuvoje: „Šį rudenį vaikščiodamos su latvių vertėja į čekų ir serbų kalbas Anna Sedláčková miške pastebėjom rašalinį grybą. Ir tada mane apėmė įžvalga – grybavimas ir vertimas iš tiesų turi daug bendra. Abiem atvejais reikia kantrybės, jautrumo detalėms ir suvokimo, kad svarbiausi dalykai kartais slypi po paviršiumi. Be to, šis ryšys man tampa dar reikšmingesnis žiūrint į aistringą lietuvių literatūros vertėją Dacę Meierę iš Ventspilio, kuri taip pat yra užsikrėtusi grybų karštine.

Šis vertėjų, rašytojų ir literatūros entuziastų tinklas, kurį mes čia kartu kuriam, yra lyg grybų micelis, per kurį dalijamės mintimis, idėjomis ir kultūromis. Vertėjai, tarsi grybai, iš pažūros nedideli, tačiau nepaprastai svarbūs jungiant ir išlaikant ryšius tarp literatūrų ir tautų“ (2024 m. spalio 17 d. įrašas socialiniame tinkle „Facebook“).

Apie grybavimą ir rašymo ryšį – taip pat ir šis latvių rašytojo Andrio Akmentinio straipsnis, paskelbtas interneto svetainėje [satori.lv](http://satori.lv) – tiesiai iš Užavos miško.

## Vertėja

Jau ankstyvoje vaikystėje supratau, kad grybavimui reikia turėti savo strategiją.

Kartos, gyvenusios pokariu, grybavimą vertino kaip būdą prasimaitinti ir savotišką išgyvenimo meną. Tarsi gamta mums būtų ką nors skolinga, į mišką važiuodavome kaip į estišką maisto parduotuvę, kurioje visko daugiau ir geriau. Skirtumas buvo tik pasivaikščiėjimui gamtoje ir vakarinė terlionė valant, kepant, verdant ir konservuojant. Džiaugsmas dalyvauti procese buvo didesnis už džiaugsmą valgyti, nes koks gi vaikas mėgsta grybus. Vaikystėje pakanka laimės kažką surasti, net jei tenka paaukoti pėdkelnes, kad namo parsineštum visą laimikį, jei kartais prisirinkai per daug.

Pamažėle supratau, kad grybavimas gali būti estetiškas. Turėjau tokį giminaitį, kuriam patiko kalnų turizmas, bet erzino nuobodžios užstalės kalbos. Šio bei to burnon įsimetęs, jis pačiame baliuose įkarštyje imdavo ir intriguojančiai manęs paklausdavo, pavyzdžiui: „Parodysi, kur Abulas įtaka į Gaują?“ Mes traukdavome nežinia kur, pėsčiomis ar dviračiu, toliau nuo kulinariųjų aromatų ir tuščių plepalų. Pakeliui pasitaikydavo grybas vienas kitas, tarsi atlygis už įveiktus kilometrus. Vėliau viena draugė poetė mokė mane medituoti ir niūniuoti mantras, kad susisiektum su grybu, kurį dar tik turėsi surasti, o dabar sūnams, kuriuos noriu išmokyti miško (suvokdamas, kad grybauti jiems patiks, kai sulauks mano amžiaus), sugalvoju papildomų atrakcijų, pavyzdžiui, geriausio portreto, gamtos vaizdo ar objekto stambiu mastu fotokonkursą.

O vienos lengvai išprotėjusios kaimynų tetos grybų filosofiją buvo smarkiai paveikusi išgyvenimo mokykla tremtyje miškuose prie Amūro. Ji žinojo, kad Latvijos miškai daug mažesni. Temstant ji drąsiai prisidengdavo gimtinės samanomis ir savo gastronominio menkavertiško suvokimo. Kartą užtikusi mus prie valomais grybais nukrauto stalo, ji paniekiamai burbtelėjo: „Sibire

taip neišgyventumėt.“ Tuo metu man kėlė siaubą mintis, kaip galima valgyti kirminus, dar nežinojau, prie ko gali privesti nusilpęs regėjimas ir sunkus gyvenimas.

Profesijos turi įtakos grybavimui. Nieko stebėtino, kad rašytojai yra aistringi grybautojai. Jie klaidžioja po mišką ir stengiasi nusiraminti, nes jų profesija nervinga. Tave vadins rašytoju net tada, jei esi parašęs viską, ką tik gyvenime norėjai. Belineka laukti, kol pašamone pamėtės ką netikėto, kad pateisintum titulinį puslapį ir, savo paties nuostabai, parašytum tai, ko nenori. O mane savo ruožtu persekioja jausmas, kad tik dabar pradėdau artėti prie suvokimo, kodėl pradėjau rašyti, bet sykiu svajonių medžiaga tampa vis efemeriškesnė ir mažiau apčiuopiama. Grybo pasirodymas literatūriniame procese simbolizuoja staiga išnyrantį, gelbstintį personažą panikos tankumyne.

Grybavimo strategijos padeda rašyti. Kaip jau buvo minėta, kartais reikia sunkiai dirbti, kad „užaugintum turinį“, iš kurio paskui reikia kantriai išrankioti kirminus, kartais gelbsti klaidžiojimas ir džiaugsmas suradus bet ką, kas pasitaiko kelyje, o kartais reikia susiliesti su tema ir gyventi kartu su ja, kad pasiektum rezultatą. Dar geriau – išbandyti visus tris būdus.

Grybujančių vertėjų šlovės alėjoje ypatinga vieta priklauso vertėjai Dacei Meierei. Faktiškai visi turi džiaugtis, kad Dacė didžiąją dienos dalį prasėdi prie kompiuterio ir verčia, ką ir kalbėti apie ilgus, gaivinančius pasivaikščiėjimus paplūdimyje, kai ji pramogauja, žemindama kitus gintaro rinkėjus. Tai, kad Dacė turi daug įvairiausių laisvalaikio pomėgių, suteikia bent šokią tokią galimybę kitiems grybautojams. Kiek labiau trikdė beviltiškumo jausmas, kai pamatai miške keistos spalvos darinį ir supranti, kad Dacė tikrai žino, kaip jis vadinasi ir kaip jį pagaminti, kad galėtum suvalgyti. Akimirka net prilimpa įkyrus jausmas, kad rašytojas sugeba užrašyti tik tai, ką jaučia ir žino, o vertėjas visada yra šiek tiek protingesnis, nes jis turi žinoti visa kita. Bet ne, šitą pastumsime į šalį kaip perspektyvos neturintį klausimą. Tiesiog nevalgykite grybų, kurių nepažįstate. Palikite juos Dacei. Latvijoje ir taip demografinė krizė.

Galėtum pagalvoti, kad man pavydu dėl Dacės pasiekimų grybų „fronte“, tačiau yra priešingai. Dacės dėka esu suvokęs pavydo beprasmiškumą ir nuo šio jausmo išsivadavęs. Myliu savo grybą. Savo grybo neišvengsi. Pilnas kaimyno kibiras yra jo paties problema. Pamenu vieną epizodą, ištikusį mane vieną tų mieguistų vakarų, kai leidi sau panirti į malonų snaudulį prie Midsomerio serijos, gerai žinodamas, kad net nepameni ankstesnio sykio, kai bandei šį filmą pažiūrėti. Akimirka prieš užmigdamas jau seniai užtildytame telefone išvydau mirguliuojant Dacės vardą. Neatsakyti atrodė neįmanoma, o ji maniakiškai žvaliu balsu mane informavo, kad tuoj tuoj privešianti kelias geltonpintes, kurių ji nebeturinti kur dėti. Negali būti, kad mes šiemet jų dar nesam ragavę, negali būti, kad apskritai nesam ragavę grybų, skanesnių už vištienos filė ir visa kita apskritai! Ir štai, po minučių penkiolikos moters vardu pavadintas uraganas jau buvo užtrenkęs mūsų namų duris, o mes sėdėjome virtuvėje ir išsigandę svarstėme, kuri iš daugiapakopių gaminimo strategijų mūsų situacijoje būtų mažiausiai skausminga – Dacės mėgstamiausia ar ta, kuri labiau patinka jos draugui. Protas sumišęs stengėsi išmąstyti kokį trečią būdą, bet nė vienas iš jų visų nesumažino geltonpinčių Everesto ant virtuvės stalo („Na, baikit, juk ten vos du kibirėliai!“), o Tomas Barnabis tuo tarpu tyrinėjo tuščią kambarį. Po dviejų pasiaukojamo darbo valandų pusiaunaktis ir geltonpinčių prikimštas pilvas išskleidė net menkiausią pavydo šešėlį, nes mes juk žinojom, ką grybavimas su Dace padaro. Mums niekada iki tol nebuvo tekę valyti grybų taip ilgai.

Todėl, klaidžiodami po mišką tuščiu krepšeliu, galėtė vyti šalin neigiamas emocijas ir konstatuoti – Dacė tiesiog važiuoja į jai žinomas vietas, kuriose yra grybų, ir

ten grybus susirenka. Ji negrybauja ten, kur jūs. Panašiai erzina tik kitų autorių genialiai parašyti kūriniai, kuriuose juk nėra nė vieno žodžio, kurio nežinotum.

Pavydą slopina ir patirtis, kuri laiką pagyvenus greta grybingų vietų. Kvailas žmogaus polinkis viską prilyginti sau sudaro klaidingą nuomonę apie grybų augimo greitį. Hiperjautriems grybautojams, kuriems ketvirtadienio rytą sėdint biure net skauda nuo minčių apie grybus, kuriuos tuo metu pjauna daugiau laisvo laiko turinčių konkurentų peiliai, tai padeda šiek tiek nusiraminti. Jūsų šeštadienio grybas jūsų palauks. Net liaudies daina „Piektdien dzima, sestdien auga, / Svėtdien brauca precinieki“ („Penktadienį gimė, šeštadienį augo, / Sekmadienį piršliai atvažiavo“) yra šiek tiek palėtinta. Dažniau nei du kartus per dieną bėgti miškan tikrai nėra reikalo.

Tikiuosi, net labiau apsimiegojęs skaitytojas pamažu pradeda suprasti geros grybavimo vietos svarbą. Pageidautina jomis apsirūpinti iš anksto. Ar esate pasirengę dėl grybingos vietos keisti savo gyvenimą? Teigiamas atsakymas atvers jums net keletą neblogų galimybių. Parankiausia yra susižavėti orientavimosi sportu (jau nystėje, bėgdamas „Magnetą“\*, aš reguliariai informuodavau tėvus, kur važiuoti susirinkti grūdų). Sezono pabaigoje turėsite ne tik diplomą ir aibę grybų vietų, bet net ir žemėlapi, gerą fizinę formą ir žinių, kaip į tas vietas nukakti. Ir baigus sporto mėgėjo karjerą ši patirtis dar ilgai jums pravars stengiantis neapkrauti valstybinių gelbėjimo tarnybų. Kiek sudėtingesnis, tačiau lygiai taip pat patrauklus bus užsirašymas į Savanoriškąsias krašto apsaugos pajėgas. Grybauti nebeliks laiko, bet bent jau vietas žinosite.

Žvejyba ir išvaikščiotos visos apylinkių upelių pakrantės kažkada irgi papildė mano grybingų vietų fondą. Šiuos pomėgius įdomu palyginti: pavyzdžiui, retas grybautojas apsiginkluoja inventoriumi, kurio vertė viršija metų pajamas, o žvejui tai „normalu“. Grybautojas įpratęs, kad jo laimikis nespriešina, todėl mėgaujasi mišku menamame saugumo burbulė (išskyrus tuos, kuriems yra tekę sutikti mešką ir po to nesėkmingai išdegti visą degtukų dėžutę bandant prisidėti cigaretę ar pažadinti šernę su mažyiais, arba patirti, kaip išstypę, sausi alksnių rąstai siaučiant audrai ore skyla į keletą dalių, kurios švilpdamos sminga žemėn). Be to, grybą daug lengviau paleisti nei žuvį. Nesakau, kad tai būtų įmanoma, tiesiog techniškai paprasčiau. Aistringas grybautojas negali palikti grybo nesurinkto, panašiai kaip knygų mylėtojas negali šonan pastumti kokio skaitalo. Paprasčiausiai iš inercijos jis vis tiek pasilenks ir nupjaus kelis kirmėliuoto koto griežinėlius. Arba bent nufotografuos, kad paerzintų kolegas biure. Grybavimas mus parengia ne tik gyvenimui, bet net ir hibridiniam karui. Radęs gerą grybų vietą, tikras specialistas fotografuodamas išjungs GPS ir tik tada pradės didžiulius savo laimikiu socialiniuose tinkluose. O, geidžiamieji paviršiniai grybų vaisiakūniai! Jais grybas kiek primena rašytoją, kuris girdamas maivosi instagrame. Ryškumas patraukia tik trumpam, o tikroji teksto vertė slypi giliai po samanomis – ji platesnė, tamsesnė ir galingesnė.

Apie grybų gaminimą nesakysiu nė žodžio, nes nuomonės šiuo klausimu paprastai būna kardinaliai priešingos – visai kaip latvių politika. Vis dar dera paisyti seno indėniško principo – neimti iš gamtos daugiau, nei suvalgysi, padėkoti, suvartoti pačiu geriausiu įmanomu būdu ir daryti padėkoti. Ai, bet taip juk galima pasakyti apie bet ką.

Ačiū, kad skaitote. Ir iki nepasimatymo miške.

Vertė Agnė Navickaitė-Klišauskienė

\* Žinomiausias orientavimosi sporto varžybos Latvijoje (vert. past.).

Skaityti popieriuje – madinga. Prenumeruok!

Užsiprenumeruoti galima bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje [www.prenumeruok.lt](http://www.prenumeruok.lt).

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pvakare rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

RONAN RYAN

## Dužęs Džimio Daiso gyvenimas

Airis Ronanas Ryanas išgarsėjo pirmuoju savo romanu „Dužęs Džimio Daiso gyvenimas“ (*The Fractured Life of Jimmy Dice*, 2017), kurio centre – pikareskinio herojaus broožų turinčio Džimio Daiso brendimas ir nuotykingas gyvenimas sparčiai besikeičiančiame Dubline, o visa tai pasakojama iš neįprastos, netikėtos – jo brolio dvynio, mirusio per gimdymą, – perspektyvos. Šiuo metu Ronanas, rašantis naują knygą – romaną apie ateities pasaulį, reziduoja „Vilniaus, UNESCO literatūros miesto“ kūrybinėje rezidencijoje. Siūlo susipažinti su debiutinio jo romano, išleisto jau 18-oje pasaulio šalių, pirmuoju skyriumi „Mirtis“.

1980, liepa

*Kartą buvau gyvas, bet trumpai. Nors nesu tikras, ar skaitosi: tai vyko prieš trisdešimt penkerius metus – aš tada merdėjau. Nuo peiliu režiančios šviesos užmerkiau savo akutes. Bandžiau įkvėpti, bet tik dar labiau dusau. Mano violetinės spalvos kūnelis sudrebėjo ir many kažkas nutrūko. Nugrimzdau į tamsą, riksmi nutolo.*

*Atsimenu, kaip vėl gimiau, bet ne visai iš tiesų. Gimiau ne aš. Tokie patys riksmi, tas pats kambarys ir tokios pačios karštilišką sujudimo bangos. Toks pat kūdikis – laikau jį savimi, – mano gyvybingas sveikas dvynys man stebint išstumiamas ir ištraukiamas pasaulin, tuomet pakeliamas ir perduodamas švelnioms, tačiau tvirtoms rankoms, ir šios mus neša kambario kampan, tolyn nuo motinos lovos. Gyvastis iš jos buvo ištraukta. Ne jos gyvastis. Maniškė. Mano apvalkalas jau išneštas, bet aš tebesu su savo dvyniu. Dabar aš ir jis esame vienis ir mes abu esame vienis su tvirtomis mus laikančios seselės rankomis ir su stovinčiais už jos žmonėmis: su rūsčiaveidžiu akušeriu, kurio šalta kraujiškumas susvyruoja – „Sūdas!“ – surinka, kai alkūnė trinktelė į metalinio padėklo kraštą ir ant grindų nukritusios sužvanga kruvinos chirurginės žnyplės, – ir vienis su kita sesele, su jauna studente, kuri besilenkdama paimti žnyplių tyliai meldžiasi, kad daugiau niekada netektų regėti tokio šokiruojančio gimimo kaip maniškis, ir vienis su mūsų tėvu, kuris nesėkmingai bando paguosti mūsų motiną sakydamas, kaip labai ją myli. Ir su motina mes esame vienis. Mūsų motina yra kambario epicentras. Jos dejonės staiga nutyla, ji žvalgosi, bet nieko nemato ir yra pernelyg sutrikusi, kad pajustų, kaip vyras suima jos plaštaką. Ji niekada nesužinos, kad aš vis dar čia. Aš esu su gyvuojančiu kūdikiu, kryžstavimu atsakančiu į seselės niūniavimą ir jį sūpuojančias rankas. Tarp šių dužėtų jaučiamės ramūs.*

*Mus išdavė. Pakėlė aukštyn ir nuo mūsų pilvo nukirpo virkštelės galą. Mums pliaukštelėjo. Mes surikome. Mus sūpuodama seselė atsisuka į motiną.*

*– Greise, jums gimė gražuolis berniukas!*

*Motina spaudžia tėvo ranką, beveik šypsosi, tačiau skausmas aptemo jos akis ir sutrikusi išgelbėtą kūdikį palaiko prarastu:*

*– Nešk jį šalin! Jis negyvas! Nešk šalin!*

*Kol akušeris ruošia raminamuosius, seselė priglaudžia mus prie savo šiltos krūties ir pasišalina. Mus išneša pro duris, o mūsų tėvas kandžioja sau liežuvį, o mūsų motina Greisė vis klykia ir klykia.*

*Mus nuprausė, pasvėrė, kietai susuko į baltą vystyklą, apgyvendino stiklinėje dėžėje, mums pagugavo. Aplink mus plūduriuoja pasaulis, susilieja blyškios spalvos.*

*Susitinkame su tėvu. Jo šypsena kreiva – liūdna, bet nuširdi. Jo pirštas paliečia mūsų delną ir mes tą pirštą sugriebiame stebėdamiesi, kad mūsų ranka egzistuoja ir kad tiek visko su ja galime padaryti. Sukrykščiame. Jo akys sudrėksta. Ant mūsų nosies kapteli ašara. Mūsų tėvas juokiasi. Savo drebančia ranka nusišluosto akis, o tuomet persibraukia tankius anglies juodumo plaukus. Plaukai styro keistais kuokštais. Tėvas ištraukia savo pirštą iš mūsų gnaužtų ir nuvalo juo mūsų nosį.*

*– Labas, bičiuk, mano vardas Eimonas. Aš tavo tėtis. Pažadu, kai užaugsi, pasaulis bus tavo.*

*Mano dvynio pažadas nesužavi, jis užmiega. Mūsų tėtis Eimonas mus palieka, iš kambario jis visuomet išeina labai tyliai.*

*Nuosavų sapnų susikurti negaliu, tačiau įžengiu į savojo dvynio sapnus tikėdamas, kad jie priklauso mums abiem. Esu dar per naujas, kad suprasčiau tiesą. Kaip jau sakiau, visa tai vyko seniai. Tik po daugybės metų suprasiu savo prigimtį, tačiau jums pasakysiu iš anksto.*

*Mano dvynys ir aš esame susaistyti. Galiu šiek tiek judėti, saitas leidžia nuo jo nutolti nedideliu spinduliu bet kuria kryptimi. Matau viską, kas yra mano dvynio akiratyje, tačiau jo akys nėra manosios. Matau ir tuomet, kai jis užsi-merkęs. Matau tai, kas virš jo, kas žemiau jo, kas jam už nugaros. Kai susikoncentruoju, visa tai galiu matyti vienu metu, tačiau galiu ir nusigręžti.*

*Turiu talentą: jei kažkas šalia mūsų, galiu pažvelgti jai ar jam į akis ir dar giliau. Galiu raustis jų atsiminimuose ir jausti tai, ką jaučia jie. Dalykai, kuriuos jie pamiršo, man*



Ramunės Pigagaitės nuotrauka

*nepasiekiami, tačiau patirtys, pavertusios juos tuo, kas yra, atviros. Mano buvimo jie niekuomet neįjunta. Nesvarbu, ar klajoju konkrečiame atsiminime, ar sujungiu daugybę perspektyvų – prisipažįstu, kartkartėmis nusimanančiojo spėjimais užpildau tarpus, – aš visa regiu taip, tarsi vyktų mano akivaizdoje. Dabar pamažu persikelsiu į „tikrovę“.*

*Esu sąžiningas pasakotojas, todėl bandysiu minimalizuoti pagražinimus, nors nieko nepažadu. Mano dvynys yra jūsus tragiškasis protagonistas. Jis vadinsis Džeimsas, tačiau man, o tikriausiai ir jums jis – Džimis Daisas. Ši pamokanti pasaka yra apie dužusį Džimio Daiso gyvenimą.*

Eimonas šiek tiek užsibūna tualete. Kriauklėje plaunasi rankas, kol tampa beveik raudonos. Užsimerkia ir akilai nusiprausė veidą. Pirštai užčiuopia šurkščius dviejų dienų šerius. Akys čiuopiant didelės ir sunkios. Atsimerkia, žiūri į savo atvaizdą. Vanduo laša nuo vešlių antakių ir smakro, tarsi veidas lydytųsi. Nusispauna į kriauklę. Seilėse kraujo dėmelės, nes prieš tai kandžiojosi liežuvį. Buvo pamiršęs, tačiau dabar liežuvį prispaudžia prie dantų ir gomurio. Skausmo dilgsnis suteikia palengvėjimą.

Kiti Eimono vaikai – Tigis, Elizabetė ir Polis – laukiamajame, juos prižiūri Eimono tėvai Arturas ir Megė, kuriuos vaikai vadina Abuelo\* ir Močiute. Laukiamajame daugiau nieko, tik Diežų šeima. Jau po vidurnakčio, ir, išskyrus vieną išimtį, Šv. Jono gimdymo skyriuje šurmulyš minimalus.

Poliui ketveri, jis jaunelis. Miega įsitaisęs Megei ant kelių, jo kojos pražergtos, galva močiutės rankos įlinkyje. Ji nubraukia Poliui nuo akių rudų plaukų kuokštą. Žiūri meiliai pakreipusi galvą, iškart aišku, kad Polis jos mylimiausias anūkas. Vaiko krūtinė sudreba, jis išleidžia garsą „hrrr“, tuomet išsivaduoja iš savo košmaro, kūnas nurimsta. Megė šypsosi.

Šešerių Elizabetė turi per daug energijos, todėl žingsniuoja aplink kavos staliuką. Jos barbė guli ant žurnalų krūvos, beveik ties stalo kraštu. Jei Elizabetė atsitrenks į stalą, o tai visai tikėtina, barbė nukris, tačiau lėlės dienos ir taip suskaičiuotos, jos plastikinės pėdos išsuktos ir nuzulintos o ranka nutraukta nuo pernelyg dažno vilkimo grindimis iš paskos, lėlės šeimninė norėtų ryškesnio ir įdomesnio mėgstamiausio žaislo. Elizabetė pagreitina tempą, einant jos klubai krypuoja; Elizabetės plaukai kaštoniniai, dvi ilgios uodegos neskaudžiai plaka pečius.

Devynmetis Tigis stovi ir žiūri per langą akimis šaudydamas nuo žvaigždės prie žvaigždės. Sujunginėja taškus, įsivaizduoja, kaip iš vieno taško į kitą šaudo lazeriai vien tam, kad į ką nors nukreiptų savo koncentracijos galias. Žaidimas pačiam jokios didesnės reikšmės neturi, tačiau išgirdęs, kaip Elizabetė sukikena, kai jos sportbačiai sucypia ant vaškuotų grindų, atsisuka ir į ją įsispoko. Kai Tigis gimė, tėvai davė jam jo vardą, nes kaskart, kai leisdavo sau iš tiesų surikti, Tigio veide atsiradavo kažkas tigriško – šis žvėriškumas jo akyse žybteli ir dabar.

– Neužknisk!

Elizabetė netikėtai sustoja ir, kad išlaikytų pusiausvyrą, abiem rankomis įsikimba stalo krašto. Jos lūpos dreba, ieškodama pagalbos atsisuka į senele. Megė pakelia žvilgsnį nuo Polio ir nusivylusia intonacija prisiverčia ištarti „Tigi“.

Stengdamasis, kad balse nesuskambėtų sarkazmo gaidelės, Tigis sesutei aiškina:

– Tiesiog nenoriu, kad lakstytum aplinkui tarsi užknisantis žmogus, nes bijau, kad parkrisi ir susižeisi. Mes visi tave mylime.

Arturas Diezas, vadinamas Arčiu, sėdi per vieną kėdę nuo žmonos ir Polio pirštais spausdamas kelių girneles. Jo ūsai kruta narstant savuosius kaltinimus. Į anūkę daug vilčių nededa. Atrodo, Elizabetė paveldėjo Eimono bailumą ir Greisės ekscentriškumą – blogiausiai savo tėvų broožus. O Tigis yra visai kitokio tipo vaikas. Pasitiki savimi būdamas tiek su bendraamžiais, tiek su suaugusiais ir retai kelia rūpesčių. Tigio išvaizdoje ryškiausiai prasimuša ketvirtadalis berniuko argentinietiškos kilmės, būtent jis perėmė šiek tiek tamsaus savo senelio grožio. Tačiau, nors Artis ir nėra tuo visiškai tikras, Tigis turi kažką atstumiančio: sunkiau mylėti ne pagal metus subrendusį vaiką ir galbūt Tigio bėda ta, kad jis pernelyg protingas. Ir dar yra Polis, kuris kartais būna smarkus berniukas, o kartais – nesavarankiškas verksnys. Kol kas dar sunku pasakyti, kuris temperamentas nugalės Poliui paaugus, bet jei galėtų rinktis, Artis labiau norėtų, kad anūkas užaugtų ne skystalas, o mušeika.

Artis pastebi, kad iš koridoriaus juos visus stebi jo sūnus. Supratęs, kad buvo pastebėtas, Eimonas artėja nenoromis. Artis atsistoja.

– Tai ką, Eimonai? Kas gimė? Berniukas?

Gergždžiančiame Arčio balse vis dar juntama argentinietiška tartis, nors namuose nesilankė daugiau nei keturiasdešimt metų.

Eimonas pradeda:

– *Papá...*

– Varyk!

Megė pakreipia Polį taip, kad šio galva atsидurtų jai ant peties, ir atsistoja.

– Arti, negi nematai, kad kažkas nutiko? Eimonai, ar Greisė pagimdė?

– Mam, ji ilsisi. Gal paėjėkime koridoriumi? Vaikai gali palaukti čia. Ar gerai, *Papá*?

Artis linkteli, paima Polį iš Megės glėbio – šis busteli iš savojo snaudulio, knarkteli dešine šnerve – ir pasodina ant kėdės. Elizabetė atsisėda prie Polio ir ranka apkabina per liemenį labiau dėl savo, o ne dėl brolio patogumo. Jos lūpų kamučiai nusvyrė, akyse lūkestis. Artis pasisuka į instrukcijos jau laukiantį Tigį.

– Pažiūrėk broli ir sesę. Tuoj grįšime. Suaugusiųjų reikalai.

– Gerai, Abuelo.

– Šaunuolis.

Artis sužnybia Tigio skruostą, staigiu judesiu pašaušia Polio plaukus ir nusišypso Elizabetei nežiūrėdamas į akis. O Eimonui paliepia:

– Eime, sūnau.

Megė uždeda delną Eimonui ant peties ir abu nuseka Artį. Tigis broliui ir seseriai atsuka nugarą.

Koridoriaus gale Eimonas pirštus panardina į savo plaukus, jis aiškina:

– Niekada nesidarėme ultragarso. Suprantat, Greisė manė, kad reikia atsiduoti likimui. Džiaugtumėmės tiek berniuku, tiek mergaite, svarbiausia, kad vaikas būtų sveikas, o ankstesni Greisės gimdymai, palyginus su kitų moterų nėštumais, buvo lengvi. Nežinau, ar būtume pastebėję gresiančią bėdą, tačiau būtume žinoję, kad ji laukiasi dvynių.

Eimonas nusišypso regėdamas, kaip ši žinia būtų galėjusi pradžiuginti.

– Atsiprašau. Buvo ilga...

– Viskas gerai, mielas, – ištaria Megė.

– Tai sakyk gi, kas atsitiko, – ragina Artis. Norėtų, kad jo žodžiai skambėtų užjaučiamai, tačiau jie nuskamba nekantriai.

– Gimė sūnus. Visiškai sveikas. Gražuolis, – atsako Eimonas.

Megė užsidengia burną:

– O kitas?

Eimonas purto galvą.

– Ne.

– Kaip Greisė?

Eimonas žino, kad dvokia savo ir Greisės prakaitu. Pagalvojus apie tą pasmaugtą kūdikį, jo kūną užlieja karštis. Eimonas užsimerkia ir giliai kvėpuoja, kad pykinimas apriimtų. Atmerkęs akis sako:

– Jie ją užmigdė. Visiškai neviltis, tačiau atsigaus, kai ryt atsibus ir pamatys savo sūnų. Būtų daug blogiau, jei būtume laukę dviejų.

Eimonas sugriežia dantimis, tuomet priduria:

– Mums pasisekė.

Megė suspaudžia Eimono plaštaką. Galvoje šmėkšteli nevalingas rūpestis: vieni kaulai, negi Greisė jo visai nemaitina?

– Tai geriausias požiūris tokiais atvejais. Galvok, kokią gavai dovaną, o ne...

– Prakeiksmą?

Nukelta į p. 16 ►

\* Senelis (*isp., vert. past.*).

## Svečias

Raktas sunkiai pasisuko spynoje. Šiandien po darbo jau nepamiršau. Užėjau į parduotuvę ir nupirkau vazelino tūbelę. Vos numetusi rankinę (ji kurčiai dunkstelėjo į batų spintelę), atsukau tūbelę ir pradėjau spausti masę į spyną. Patepiau raktą, įkišau. Girgždesys pritilo, raktas sukosi lengviau. Tik baigusi darbą, kuris karojo mano galvos šešėliuose visą savaitę, pastebėjau, kad namie kažkas yra. Pro durų apačią sklido melsva šviesa, lydima televizoriaus garsų ribulių.

Sustingau. Kas tai? Jau senokai gyvenu viena. Sulaikiusi kvėpavimą, kuo tyliau stumtelėjau duris, vedančias į Chruščiovo idėjas apie sovietinį gyvenimą menančią virtuvę. Jos prasivėrė tyliai, tarsi susimokiusios su manim, nė negirgžtelėjo. (Taip, ruošiausi ir jas sutepti, vazelino pirkau didesnę pakuotę.) Visiškai inkognito įslinkau į savo virtuvę. Čia, pakėlęs galvą, įsmeigęs žvilgsnį į mano televizorių, sėdėjo begemotas. Kuo jaučiausiai įsitaisęs.

– Ką jūs čia veikiate? – pratrūkau.

– Aš? – sustingo begemotas.

Jo priekinė koja – atleiskit, nežinau, kaip tiksliau pavadinėti, – ar gal letena, jo didelės burnos link kėlusį gniu-tulą čipsų, sudrebėjo ir dunkstelėjo nusileisdama ant stalo. Pastebėjau, kad buvo išrausęs mano slaptą „juodo vakaro“ spintelę. Priešais jį gulėjo ne tik praplėštas čipsų pakelis, bet ir įvairiausių užtepėlių dėžutės, keli saldainių popieriukai. Na, ir visa kita, kuo galima numalšinti juodumą.

– Taip, jūs, gerbiamasis! Ką veikiate mano virtuvėje ir kaip čia įsibrovėte?

Jo snukio išraiška, na, jei begemotai turi išraiškas ir jei mes, žmonės, jas bent kiek sugebame interpretuoti, taigi, jo išraiška buvo tokia kvaila, kad galėjai už ją skirti kvailio medalį. Bandydamas atsistoti jis nerangiai atsirėmė į stalą ir šis sulūžo. Čipsai ir taukuoti indeliai su padažais pabiro žemėn.

– Skambinu į policiją, taip?

Supratau, kad jau kuris laikas drebu, o dabar rankos tiesiog ėmė šokinėti.

– Ponia, neskambink. Ponia, baik išsidirbinėt.

Ir jis sutrepsėjo kojomis. Užsidėjo nuo lentynos pasičiu-pęs mano skaitymo akinius ir išpūtęs akis (jos padidėjo tris-kart, gal labiausiai dėl dioptrijų) piktaisušnarpštė.

Atsitraukiau.

Iš kišenės šiaip ne taip iškrapščiaiu telefoną ir, nenuleisdama nuo jo akių, ėmiau gūglinti policijos telefoną. Kad jis žinotų, kaip mane varo iš proto visokie besitujinantys, šnarpščiantys ir trepsintys begemotai!

– Taip, – pasakiau į telefoną, – taip... Į mano butą įsilaužė begemotas... Užsirašėt? Buto numeris 36. Ne, aukštas ne pirmas. Septintas... Nežinau, kaip jis čia pateko, juk sakau, aukštas septintas. Tikrai ne pro langą. Pati norėčiau tai su-žinoti! Kaip tai kas? Aš nieko nežeidinėju... aš nesipravar-džiuoju! Ponia!!!! Jūs ką sau leidžiate! Mano virtuvėj sėdi begemotas!!!! Ir aš negirta! Nesipravar-džiuoju! O kur man skambinti?

Įsiutusi prisiartinau prie jo tiek, kiek leido mano didelės baimės akys, ir ištiesusi telefoną prie žabtų paraginai:

– Pamaurok, ką? Kitaip policija nevažiuoja.

Begemotas tik pajudino ausis ir neišleido nė garso, net čipsų pakelį nustojo čežinės. Tikras niekšas.

– Ką? – perklausiau vėl į telefoną. – „Kreipkitės į zoologijos sodą“? Žinot ką, ačiū!

Norėjau mesti telefoną į sieną. Bet susitvardžiau.

Dabar begemotas gyvena vonioj. Susitarėm. Kita vertus, net jei ir nebegaliu vonia naudotis, yra daug privalumų. Dabar daug sportuoju. Vaikštau į klubą. Kasdien. Praustis juk reikia. O gal ir raumenų užsiauginsiu, kad kartą ir visiems laikams iškraustyčiau begemotą į zoologijos sodą. Net jei reikės jį iš septinto aukšto nešėti išnešti. O tada jau keisiu spyną, nes per laiką vėl pradėjo girgždėti ir strigti.

## Marozo brangutė

Nors mano rankos suvargusios, aš niekad nedirbu su pirštinėmis. Pirmiausia dėl verslo specifikos. Jei jas plaučiau su pirštinėmis, darbo neatlikčiau taip kokybiškai, kaip noriu ir kaip tikisi mano klientai. Kita vertus, man tikrai patinka mašinos. Jas išvalyti, išsiurbti, nugrandyti, nugremžti, pašveisti, nuplauti, nušluostyti, nuvažkuoti ir nupoliruoti. Man patinka matyti, kaip jos gražėja sulig kiekvienu mano prisilietimu. Taigi, galima sakyti, pirštinių nenaudoju ir iš meilės savo darbu. Vilniaus mieste vienintelė teikiu tokias paslaugas. „Automobilių plovimas rankomis.“ Galima sakyti, esu įžymybė. Matytumėt, kokių mašinų man atvairuoja. Prabangių, retų, net antikvarinių. O ką ir kalbėti, kas jų savininkai, kas mano klientai – klasė. Su tokiais bent pakalbėti yra apie ką. Ir apie politiką, ir apie rinkimus, ir apie sveikatą (taip, atspėjote, tarp mano klientų tikrai daug daktarų, bet ne tų iš Kauno, ne, – daug vilensų), ir apie švietimą, mokytojų streikus, ir apie pensijų reformą. Apie viską. Ir taip rimtai pakalbėti – iš vidaus, iš pirmų rankų, o ne paviršutiniškai, paskaičius kokį internetinį dienraštį. Užtikrinu jus: mano klientai – rimti žmonės.

Dėl to šiandien taip nemaloniai nustebau, kai atvažiuo-jis. Išlipo iš savo automobilio toks, kaip čia pasakius... Su adido treniginėm kelnėm, naiko šlepetėm, ant marškinėliu – JAV vėliava. Na, galit įsivaizduoti. Ką ir kalbėti apie automobilio numerius: KIETAS. Tik toks tipas kaip jis gali norėt ant mašinos užsirašyti, koks jis pats įsivaizduoja esąs. Kietas, – cha. Kurgi ne. Labiau tiktų „nusmurgėlis“.

– Palieku tau savo brangutę. Tik ratlankius nušveisk, okėj? Jonavoj turėjau po druskas pasiardyt.

Žinot, man tujinimasis – kaip spjūvis į veidą. Kas jis toks, tas marozas, kad drįsta su manim taip kalbėtis?

– Ar spėsi iki trečios? Dabar pasitirnsiu šitam supermar-kete, – ir mostelėjo į artimiausią išparduotuvę, kur pardavinėja panašius skarmalus, kokiais ir jis buvo pasipuošęs, – bet paskui su brangute turiu varyt į sporto klubą.

– Gerai, – burbtelėjau kiek įmanoma susitvardžiusi. – Duokite raktelius.

Netrukus jau glosčiau automobilio vairą. Man irgi patinka BMW, ypač rodsteriai. Iš mano klientūros retai kas su tokiais važinėja, maniškiai labiau mėgsta mersus, poršus ar jaguarus.

Saloną iškuopiau (tas šiknius rūko mašinoj, įsivaizduojat? Mašinoj!), išsiurbiau ir išblizginau su restauravimo vašku, viską nuvaliau su mikropluošto rankšluosčiais. Su ypatingomis „Magic“ šluostėmis nušluosčiau prietaisų skydelį – bent matys, kiek kilometrų per valandą spaudžia. Sėdynes nuvaliau specialiais purkštukais (iš tarpelių iškrapščiau visus trupinius ir makdonaldo likučius) ir atnaujinau su odos valikliu. Neliko nė vienos dėmės. Su šepėtais nugremžiau ratlankius, nuo kėbulo nukrapščiau druskų apnašas. Atnau-jinau padangas. Galiausiai švelniais judesiais nuploviau kėbulo paviršių. Pažinojau šią mašiną, tarsi būčiau su ja važinėjusi visą savo gyvenimą.

– Brangute, ką tu veiki su šituo biču? – paklausiau. – Mesk tu jį. Jis netikėlis. Tau nebūtina su juo pasilikti, juk esi jam tik priedas. Tu tik pažiūrėk, kokius numerius jis tau išrinko. Nieko apie tave, viskas tik apie jį. Mesk tu jį.

Bet mašina tylėjo. Į mano feministinius išvedžiojimus nė nepyptelėjo.

Netrukus grįžo marozas. Sumokėjo, kiek paprašiau. Nors paprašiau dvigubai. Čiupęs raktelius išoko į mašiną nė durelių neatsidaręs. Mačiau, kaip ant durų stiklo pažiro smėlis. Ką gi. Galiu tik įsivaizduoti, per kiek kilimėlis po vairuotojo kojomis bus vėl purvinas. Lydėjau akimis nuvažiuojančią brangutę. Man atrodė, kad ji linksmai tarsi kumeliukas strykčioja kelyje. Suspaudė širdį. Kodėl tokios renkasi tokius?

Kita vertus, jei jau pagarsėjau tarp tokių, niekad darbo nepristigsiu.

## Skaistrykla

Kūną jie įkišo į baltą maišą, užrašė sielos numerį ir pakabino palėpėje su kitomis lėliukėmis. Lėliukės eilėmis po šešias rikiavosi palubėj tarsi baltos kariuomenės pulkas.

Jūs manot, kad aš ten buvau, jei jau mano sielos numeris ten įrašytas? Tikrai ne. Bet kur aš buvau, jei mano kūnas džiūvo ten? Ar aš buvau kas nors kita negu kūnas? Ne. Sunku pasakyt, kaip jaučiausi. Visaip ir niekaip. Apsimečiau, kad manęs ten nėra, tyliai svajoju apie išaugančius sparnus. Žinoma, sparnai turėtų būti drugelio ar bent jau paukščio, ne šikšnosparnio. Bet nieko negaliu žinot. Juk suprantate, kad lėliukėmis maišus pavadinau savo iniciatyva, pavartodama gražią metaforą. Suprantu, kad maišų paskirtis kažkokia kitokia. Bet kokia? Nežinau. Dėl to galiu sau apsimesti bet kaip, – kaip tik noriu, kad būtų.

Vis dar tūnau maiše. Dabar jau lengviau, nes kūnas išdžiūvo ir palengvėjo, jis nereikalauja nei mano jėgų, nei dėmesio. Rūpestis dabar kitas. Nesu tikra, ar numeris nenusitrynė, ar neišbluko. Galiu tik tikėtis, kad jis tebėra ir Viešpats Paskutinio teismo dieną mane suras ir atpažins.

-rm-

## Dužes Džimio Daiso gyvenimas

► Atkelta iš p. 15

Megė susiraukia. Norėjo pasakyti „nesėkmė“.

– Grįžk namo, pamiegosi. Akys užtinusios. Esu tikra, vos pastovi.

– Viskas gerai, mam. Turiu būti čia, kai Greisė atsibus.

Megei nespėjus atsakyti, Artis meta jai „palik jį ramybėje“ žvilgsnį.

– Mes parsivesime vaikus, bet pirmiausia turi jiems pasakyti, kad jie turi brolių, kad jų mama ilsisi, kad jai viskas gerai.

– Gerai.

– Tik nesakyk jiems apie tą kitą.

– Žinoma.

Jie grįžta į laukiamąjį. Elizabetė vis dar apkabinusi Polį, dabar net laiko jo ranką. Jos lėlė numesta ant grindų, viena koja styro. Polis atrodo nepatenkintas, o Elizabetė šypsosi pavargusia šypsena ir neleidžia jam ištraukti rankos iš savo-

sios. Tigis ir vėl stovi prie lango, žiūri į erdvę. Galvoja, kaip toli norėtų nusigauti. Eimonui jis panašus į jauną filosofą arba mokslininką, potencialų išradėją. Artis spėja, kad Tigis baisiai nuobodžiauja. Eimonas ištaria „Tigi“ ir pamoja sūnui sėstis prie brolio ir sesers, tuomet atsitupia priešais juos ant pirštų galų, alkūnes įremia į kelius.

– Vaikai, Abuelo ir močiutė jus vesis namo, tačiau prieš tai gal norite susitikti su nauju broliuku?

Tuomet seniesiems ir jaunesiems Diezų klanu nariams pora minučių leidžiama pažiūrėti į savo anūką ir brolių, tiesa, tik pro naujagimių skryniaus langą.

Tigis abejingas, tačiau vis tiek žiūri. Jei parodys, kad tuo miegančiu žmogeliuku bent šiek tiek domisi, nes susidomėjimo iš jo ir tikimasi, galbūt galės vykti namo anksčiau. Poliui nelabai rūpi, kaip jis atrodo iš šalies. Prispaudžia kaktą prie stiklo. Akys pusiau užmerktos. Suglebusi plaštaka sėsės gniaužtuose. Elizabetės entuziazmas nuoširdus.

– Tėti!

– Ką, meilute?

– Koks jo vardas?

Eimonas prisideda pirštą prie lūpų.

– Paslaptis. Greitai visi sužinosime.

Elizabetė sugauna irzlų Tigio žvilgsnį. Pažvelgia atgal provokuojamai, o tada ignoruoja, nes žino, kad tėvo aki-vaizdoje jis jai neatsikirs.

– Tėti! Koks jo vardas? Prašau!

Tigio ir Elizabetės susišaudymo žvilgsniais nepastebėjęs Eimonas nykščiu spusteli dukros nosį ir papurto galvą.

– Ne šį vakarą. Bet greit.

Greisė tikėjo, kad galima prisišaukti nelaimę, jei dar negimusiame kūdikiu išrinksi vardą. Šypsodamasi saviironiškai paaiškino Eimonui:

– Čia kaip skaičiuoti viščiukus rudenį.

Ir nors Eimonas vardą yra sugalvojęs – Džeimsas, – prieš pasakydamas jį kam kitam, pirmiausia nori pasitarti su Greise.

Artis ir Megė išeina su anūkais. Eimonas toliau žiūri į savo naujagimį sūnų. Jaučiasi laimingas, nors tas jausmas ir labai trapus.

Vertė Virginija Kulvinskaitė